

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**XVI-XVII. YÜZYILLARDA ETİYOPYA'DA KATOLİKLERİN
MİSYONERLİK FAALİYETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Faruk AKCA

Ankara, 2022

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

XVI-XVII. YÜZYILLARDA ETİYOPYA'DA KATOLİKLERİN
MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Faruk AKCA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Ankara, 2022

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

XVI-XVII. YÜZYILLARDA ETİYOPYA'DA KATOLİKLERİN

MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

.....

Dr. Öğr. Üyesi Şahin KIZILABDULLAH

.....

Dr. Öğr. Üyesi Salih ÇİNPOLAT

.....

21.12.2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU danışmanlığında hazırladığım “*XVI-XVII. Yüzyıllarda Etiyopya’da Katoliklerin Misyonerlik Faaliyetleri (Ankara-2022)*” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim. (21.12.2022)

Faruk AKCA

ÖNSÖZ

Etiyopya, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ve İslamiyet'in bölgede yayılmasının ardından Keşifler Çağı'na kadar Akdeniz'deki büyük devletlerin siyasi ve askerî baskısına maruz kalmamıştı. Bu durum XVI. yüzyılın başlarından itibaren Portekizlilerin ve Osmanlıların bölgeye gelişiyle değişmiştir. Akdeniz ticaretini elinde tutan Osmanlı Devleti ve İtalyan şehir devletlerine rakip olarak İber Yarımadası'ndaki devletler yeni ticaret yolları arayışına yönelmişlerdir. Gemicilik ve haritacılık tekniklerinde yaşanan gelişmelerin de yardımıyla XV. yüzyılın sonundan itibaren Hindistan'a giden yeni yollar keşfedilmiştir. Söz konusu dönemde İber Yarımadası'nda küçük bir ülke olan Portekiz'in bu keşiflerdeki rolü oldukça dikkat çekicidir. Portekizliler; Hindistan ve Kızıldeniz ticaretini ellerinde tutabilmek amacıyla bölgede müttefik arayışına girişmiş ve Etiyopyalıları Müslümanlara karşı siyasi ve askerî bakımdan müttefik olarak görmüşlerdir. Etiyopyalıları da Portekizlileri, Müslümanlara karşı Hristiyan dindaşları olarak görmüş, ateşli silahları ve Batı'nın gelişmiş tekniklerini Etiyopya'ya transfer etmede yardımcı müttefikler olarak ülkelerine davet etmişlerdir.

Portekizliler ile Etiyopyalıları, bölgedeki Müslüman Sultanlıklara ve Osmanlı Devleti'ne karşı bir haçlı ittifakı oluşturmayı amaçlamışlardır. Bu süreçte Katolik misyonerler de Etiyopya'daki "sapkın" Hristiyan inancı düzeltmeye ve kendi inançlarını yaymaya girişmişlerdir. Misyonerler, öncelikle soylu sınıftan başlayarak toplumun geneline doğru Katolikliği yaymayı düşünmüş ancak Etiyopyalıların inançlarına olan bağlılığı ve misyonerlerin ısrarlı dönüşüm çabaları birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Etiyopya'daki misyonerlerin kişilikleri kadar değişen şartların ve Avrupa'da gelişen olayların da etkisiyle misyonerler ile Etiyopyalıları arasında anlaşmazlıklar yaşanmış ve misyonerler ülkeden kovulmuşlardır. Aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin ve Müslüman sultanlıkların siyasi

anlamda bölgede güçlenmeleri sonucunda Etiyopya bir süre misyonerlere kapalı bir ülke hâline gelmiştir.

Bu çalışma; giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve önemi; araştırmanın metodu ve kaynakları ile misyonerliğin tanımı, dayandığı temeller, misyonerlerin metotları ve Katolik misyoner tarikatlarından bazılarının yer verilmiştir. İlk bölümde Etiyopya'nın dinî ve siyasi tarihsel arka planı ile XVI ve XVII. yüzyıllardaki durumu incelenmiş; misyoner rahiplerin Etiyopya'daki faaliyetleri ve misyonun seyrinin zaman içindeki değişimine değinilmiştir. İkinci bölümde Katolik misyonerler ile Etiyopyalılar arasındaki tartışma konuları, başta Cizvitler olmak üzere Katolik misyonerlerin metotları, Etiyopyalıların misyonerlik faaliyetlerine karşı tepkileri ve misyonun başarısız olmasının nedenlerine odaklanılmıştır. Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılarak giriş kısmında yer alan sorulara cevaplar verilmeye çalışılmıştır.

Çalışma süreci boyunca engin tecrübesiyle bana yol gösteren ve her türlü desteği veren danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU'na; tez jürimde yer alan ve değerli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Salih ÇİNPOLAT ve Dr. Öğr. Üyesi Şahin KIZILABDULLAH ile üzerimde emeği olan tüm hocalarıma en içten teşekkürü borç bilirim. Çalışmayı okuyup önerilerde bulunan Dr. Kadir Can ERBUDAK, Dr. Yusuf KÖMÜR ve Nurullah PARLAÇOĞLU'na ayrıca teşekkür ediyorum. Destekleyici tutumları ile her zaman yanımda olan ve beni her koşulda destekleyen anneme ve babama sonsuz saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Ankara, 2022

Faruk AKCA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Kaynakları ve Metodu.....	2
3. Misyonerlik.....	5
3.1. Hristiyan Misyonerliğinin Dayandığı Temeller	6
3.2. Hristiyan Misyonerliğinin Metotları.....	7
3.3. Misyoner Katolik Tarikatlar.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM: XVI VE XVII. YÜZYILLARDA ETİYOPYA’NIN GENEL DURUMU	15
1.1. Dinî Durum.....	16
1.1.1. Paganizm.....	17
1.1.2. Yahudilik.....	18
1.1.3. Hristiyanlık.....	20
1.1.4. İslamiyet.....	22
1.2. Siyasi Durum	23
1.2.1. İmam Ahmed’in Faaliyetleri ve Oromoların Göçleri.....	25
1.2.2. Avrupa’daki Gelişmelerin Etiyopya’ya Yansımaları	28
1.2.3. Etiyopya’da Vekâlet Savaşları: Portekiz ve Osmanlı Devleti’nin Bölgeye Girişi 29	
1.2.4. Osmanlı Devleti ve Habeş Eyaleti’nin Kurulması	35
1.3. Katoliklerin Etiyopya’da Faaliyetlere Başlamaları	38
1.3.1. Andre de Oviedo Dönemi (1557-1577)	41
1.3.2. Pedro Paez Dönemi (1603-1622)	46
1.3.3. Patrik Afonso Mendes Dönemi (1625-1632)	52
1.4. Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Direniş ve Tepkiler	56

1.5. Gondar Dönemi'nde Fransiskanların Girişimleri.....	62
İKİNCİ BÖLÜM: KATOLİKLERİN MİSYON SİYASETİ VE METOTLARI	66
2.1. Tartışma Konuları	67
2.1.1. Monofizitlik ve Diyofizitlik Tartışması	68
2.1.2. Filioque Eki Sorunu	69
2.1.3. Vaftiz ve Komünyon	70
2.1.4. Evlilik ve Oruç.....	73
2.1.5. Sünnet ve Sebt Günü.....	75
2.2. Misyonerlik Yöntemleri ve Teknikleri	77
2.2.1. Soylulara Tebliğ	81
2.2.2. Sosyal İlişkilerin Etkisi	86
2.2.3. Dinî Kadrolara Sızma Çabaları.....	87
2.2.4. Askerî ve Teknik Faaliyetler	88
2.2.5. Toprak ve Mülk Üzerinden Siyaset.....	90
2.2.6. Tartışma Kabiliyeti ve Şiddete Başvurma	91
2.2.7. Tarihin Kullanımı	92
2.2.8. Çeviri ve Eğitim Faaliyetleri	95
2.2.9. Sanat ve Mimarinin Kullanımı	98
2.2.10. Metafizik Olayların Etkisi.....	99
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	105
EKLER.....	114
ÖZET	117
ABSTRACT	118

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Etiyopya, Afrika kıtasında herhangi bir devletin sömürgesi hâline gelmemiş tek ülkedir. Siyasi olarak hâl böyleyken XVI. yüzyılın başlarından itibaren Avrupalıların bölgeye gelişiyle Katolik misyonerlerin “dinî sömürsüne” açık bir ülke hâline gelmiştir. Toplumun genelinin ve devlet yönetiminde söz sahibi olan kişilerin monofizit Hristiyan olduğu ülke, Katolik misyonerler için “doğru inanç”ın öğretilmesi ve yayılması gereken yerlerden biri olarak görülmüştür. Bu araştırmada Etiyopyalılar ile Katolik misyonerler arasındaki temel tartışma konuları, Katolik misyonerlerin faaliyetleri ve kullandıkları teknikler ile bunlara karşı Etiyopyalıların tepkileri Avrupa’da meydana gelen bazı gelişmeler bağlamında incelenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin Kızıldeniz’deki faaliyetleri ile bölgedeki Müslüman sultanlıkların fetihlerinin, Katolik misyonunun başlamasında ve devam etmesinde ne derece etkili olduğu da çalışmada tartışılmıştır.

Katoliklerin Etiyopya’daki faaliyetleri başarısız bir misyonerlik politikasının örneğidir. Günümüzde Etiyopya’daki Katolik nüfusun oranı %1 bile değildir. Protestan misyonerlerin faaliyetlerine daha geç bir tarihte başlamasına rağmen ülkenin yaklaşık %20’sini Protestanların oluşturduğu dikkate alınırsa bu başarısızlık daha net şekilde anlaşılır. Sonucu her ne kadar başarısız olsa da bu çalışmada Katolik misyonerlerin ülkedeki faaliyetleri ve uyguladıkları stratejileri tespit etmek ve Cizvitler gibi misyonerlik konusunda son derece donanımlı bir tarikatın başarısızlığının altında yatan nedenleri incelemek araştırmanın amaçları arasındadır.

Son yıllarda Türkiye’de, Afrika ülkeleri üzerine yapılan çalışmaların sayısında artış olduğu görülse de hâlâ istenilen düzeyde olmadığına inanılmaktadır. Bu araştırmayla Dinler Tarihi ve Afrika çalışmaları bağlamında literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın Kaynakları ve Metodu

Bu araştırmada XVI ve XVII. yüzyıllarda Etiyopya’da faaliyetlerde bulunan Katolik misyonierlerin yazdıkları eserler, misyonun ilerleyişı hakkında sundukları raporlar ve haberleşme amacıyla birbirlerine gönderdikleri mektuplar gibi birinci elden kaynaklar kullanılmıştır. Etiyopyalıların o dönemde misyonierlere reddiye olarak yazdıkları eserler ve kraliyet yıllıkları da kullanılan birincil kaynaklardandır. Söz konusu birincil kaynaklardan bazıları şunlardır: Alessandro Zorzi’nin *Ethiopian Itineraries circa 1400-1542*, Francisco Alvarez’in *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John*, Miguel de Castanhoso’nun *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543*, Pedro Paez’in *History of Ethiopia 1622*, Manoel da Almeida’nın *Some Records of Ethiopia 1593-1646*, Jeronimo Lobo’nun *The Itinerario of Jeronimo Lobo* adlı kitaplarının yanı sıra Cizvit misyonuyla ilgili çeşitli raporlar ve mektupları da içeren Camillo Beccari’nin *Rerum Aethiopicarum Scriptores Occidentales Inediti a Saeculo XVI ad XIX* adlı eserinin XI ve XIII. ciltlerinin tercümesi olan ve editörlüğünü Wendy Laura Belcher’in yaptığı *The Jesuits in Ethiopia (1609–1641): Latin Letters in Translation* adıyla çevrilen eser de yararlanılan kaynaklardandır. Solomon Gebreyes Beyene’nin çevirdiğı *The Chronicle of King Gelawdewos (1540-1559)* adlı eser, iki kültür arasındaki etkileşim döneminin dar bir sürecini yansıtsa da Etiyopyalıların bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu eserler Etiyopya hakkında o dönemde yazıya geçirilmiş izlenimler, betimlemeler ve kişisel görüşleri içermektedir. Eserlerde Etiyopyalıları ve inançları hakkında ön yargılar hatta aşağılayıcı ifadeler yer almaktadır. Bunların arasında Etiyopya’ya diğerlerinden önce gelen ve oldukça ılımlı olan Francisco Alvarez için dahi durum böyledir. Sonraki dönemde ülkeye gönderilen misyonierlerin eserlerinde ve misyonun ilerleyişıyle ilgili gönderilen raporlar ile mektuplarda propaganda amaçlı bazı kısımlar olduğu da tartışmasız bir gerçektir. Bu durum Etiyopyalıların eserleri için de çok farklı değildir. Kral Gelawdewos’un kroniğinde şüphesiz o

dönemdekileri ve gelecek nesilleri etkilemek için yazılmış propaganda niteliğinde ifadeler yer almaktadır. Araştırma esnasında bahsi geçen eserlerde yer alan öznel görüşler ile propaganda niteliğindeki ifadelerle dikkatle yaklaşılmış ve eserlerde geçen olaylar farklı kaynaklarla karşılaştırılarak tutarlılığı sorgulanmıştır.

Çalışmada konuya hâkim araştırmacıların eserlerinden de faydalanılmıştır. Bunların başında Türkçe literatürdeki nadir kaynaklardan olan Dursun Ali Aykıt'ın *Etiyopya Kilisesi ve Cengiz Orhonlu'nun Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti* adlı kitaplarının yanı sıra Leonardo Cohen'in *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, Matteo Salvatore'nin *The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John*, Andreu Martinez d'Alos-Moner'in *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia 1557–1632*, Paul B. Henze'nin *Layers of Time*, Haggai Erlich'in *Ethiopia and the Middle East*, Harold G. Marcus'un *A History of Ethiopia*, Philip Caraman'ın *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia 1555-1634*, E. A. Wallis Budge'un *A History of Ethiopia* eserleri yararlanılan kaynaklardır.

Konular ele alınırken tarihsel, deskriptif, fenomenolojik ve karşılaştırmalı yöntemler kullanılmıştır. Kronolojik olarak tarihsel arka planı verilen konu deskriptif metotla ele alınıp konunun temel özellikleri ortaya konulmak istenmiştir. Bu kavramlar veya ritüeller her iki kültürde farklı anlamlarla geldiği için fenomenolojik açıdan ayrıca incelenmiş farklı kültürlerdeki anlamları ve uygulamaları karşılaştırılmıştır.

Bu çalışma mekânsal olarak Etiyopya, zamansal olarak da XVI ve XVII. yüzyıllarla sınırlandırılmıştır. Bu yüzyıllar başta Cizvitler olmak üzere Katolik misyonerlerin Etiyopya'da etkili olduğu yıllardır. Siyasi olarak ise Portekizlilerin ve Osmanlıların bölgede etkili olduğu yıllardır. Misyonerlik faaliyetlerinin seyrini anlamak için bu iki devletin bölgedeki etkisi detaylı olarak verilmiştir. Konularda çalışmanın kapsamı dikkate alınmış ve içerik olarak sınırlamaya gidilmiştir. Katolik Kilisesi ve Etiyopya Kilisesi arasındaki temel tartışma

konularına değinilmiş ancak tali konularda detaya girilmemiştir. Katolik misyonerler arasında özellikle bu yüzyıllarda Etiyopya’da misyon faaliyeti yürütmüş olan Cizvitler ile onların faaliyetlerine odaklanılmıştır. Zira bu yüzyıllarda Cizvit Tarikatı, dünyanın bu kısmında Hindistan merkezli olmak üzere Doğu Afrika’dan Japonya’ya kadar büyük bir alanda misyon faaliyetleri yürütmüştür. Cizvit misyonerler soylu sınıftan başlayarak topluma yayılan “yukarıdan aşağıya” doğru bir misyonerlik stratejisi izledikleri için kaynaklarda soylu sınıflar hakkında daha fazla bilgi yer almaktadır. Bu yüzden misyonerlik faaliyetleri bağlamında üst sınıflarla ilgili olaylara daha fazla yer ayrılmıştır. Tabii ki mümkün oldukça misyonerlik faaliyetlerinin toplumsal düzeydeki karşılığı ve halkın bunlara tepkilerine de değinilmiştir. Bunların yanında birtakım sorulara da cevap bulma isteği çalışmanın temel amaçları arasındadır:

- Misyonerler gelmeden önce Etiyopya siyasi, sosyal ve dinî yönden nasıl bir ülkediydi?
- Etiyopya Hristiyanlığının kendine özgü yönleri nelerdir?
- Avrupa ve Etiyopya arasında XVI. yüzyıldan önce etkileşim ne derecedeydi?
- Etiyopya Kilisesi ile Roma Katolik Kilisesi arasında daha önce de benzer konularda tartışmalar çıkmış mıydı?
- Etiyopya’ya ilk gelen Portekizli heyetin asıl amacı neydi?
- Osmanlı Devleti’nin Kızıldeniz’de etkili olması, Portekizlilerin dolayısıyla Katolik misyonerlerin Etiyopya’daki misyon faaliyetlerine ağırlık vermesinde ne derece etkili olmuştur?
- Katoliklerin, Etiyopyalıları ve kültürlerine yaklaşımları ile Etiyopyalıların Katolik misyonerlere yaklaşımları süreç içerisinde ne derece değişmiştir?
- Avrupa Kıtası’ndaki gelişmeler Etiyopya’daki misyon faaliyetlerini ne derece etkilemiştir?
- Cizvit misyonerlerin kişilikleri misyonun ilerleyişinde etkili olmuş mudur?

- Cizvitlerin “yukarıdan aşağıya” yürüttüğü misyonerlik faaliyetinin başarısız olmasının sebepleri nelerdir?
- Toplumsal boyutta Etiyopyalıların misyonerlere karşı tepkileri nasıl olmuştur?
- Cizvit misyonerlerin ardından farklı Katolik misyoner tarikatların temsilcileri de Etiyopya’ya gönderilmiş midir?

Bu sorulara kapsamlı bir şekilde cevap bulma amacıyla misyonerler tarafından yazılmış birincil kaynaklar ve araştırmacılar tarafından kaleme alınan eserler dikkatlice incelenmiş ve mevcut çalışma ortaya çıkmıştır.

3. Misyonerlik

Misyon, Latince *missio* kelimesinden türetilmiş olup sözlükteki anlamıyla “görev, yetki, göndermek” anlamlarına gelmekle birlikte genel anlamda bir dini yayma görevi ve bu iş için yapılan fiilleri içine alan propaganda faaliyetlerine verilen isimdir.¹ Bu kelimeden türemiş olan misyoner kavramı ise “görevli olan kişi” anlamına gelir. Misyoner, Hristiyanlığı yaymak adına özel olarak eğitilen ve bu bağlamda Hristiyan olmayan topluluklara bu dini ve mesajını yaymak amacıyla gönderilen kişi anlamına gelmektedir. Bu kişilerin oluşturduğu harekete ise misyonerlik adı verilmektedir.² Misyonerlik, fikirleri diğer insanlara ulaştırırken gerekli kaynak ve destekle birlikte birtakım hedefler doğrultusunda belirli yöntemlerle evrensellik iddiasında olan tüm dinlerde benzer şekilde yer alan faaliyetlerin ortak adı olarak tanımlanmakla birlikte daha çok Hristiyanlık ile özdeşleşmiş bir kavramdır.³ Hristiyanlar da diğer din mensupları gibi Hristiyanlığı kabul etmeyenleri kurtarılmaya muhtaç ve onların

¹ Şinasi Gündüz, “Misyonerlik”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2020, s. 193; Ömer Faruk Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, ed. Ömer Faruk Harman, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005, s. 25.

² Süleyman Turan, **Misyoloji: Hristiyan Misyon Bilimi**, Ankara, Sarkaç Yayınları, 2011, s. 13.

³ Mustafa Erdem, **Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye**, Ankara, Türkiye Kamu-Sen Yayınları, 2005, s. 9.

Hristiyanlaştırılmasını bir zorunluluk olarak görürler. Hristiyan misyonerliği, tüm milletleri Hristiyanlaştırmayı hedeflediği için her millet misyonerliğin konusudur.⁴

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında misyonerlik, Fransiskan ve Dominikenlerin faaliyetlerine rağmen özerk ve özel bir statü kazanmamıştır. Misyoner kelimesi ilk defa 1622 yılındaki kurulan *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*'de (İnancın Yayılışı için Kutsal Cemaat) İncil'i vaaz etme görevini üstlenen din adamları için kullanılmış ancak ilerleyen dönemlerde laik meslek grupları için de genişletilmiştir. Papa tarafından krallara da verilen Hristiyanlığı yayma görevi XVIII. yüzyıldan itibaren misyonerlik faaliyetleri özel bir statü kazandığı için krallardan alınarak Vatikan kendisine tahsis etmiştir.⁵

Hristiyanlar, misyonerliği kendileri de icra ettiklerinden bunu dinî özgürlük kapsamında değerlendirirler. Kendi içlerinde misyonerlik nedeniyle ortaya çıkan problemleri çözmek için *proselitizm* ise kavramını kullanmaktadırlar. *Proselitizm*, bir inanç veya din mensubunun zayıf yönlerinden yararlanmak ya da orantısız güç yoluyla onun din ve düşüncesini değiştirmeye çalışmak gibi amaçlarla organize teşkilatlar kurmak anlamına gelir. *Proselitizm* Hristiyanlar tarafından başka bir Hristiyan kişi veya grubun mezhebini değiştirme olarak değerlendirildiği için din ve düşünce özgürlüğü kapsamı dışında görülen bir eylemdir.⁶

3.1. Hristiyan Misyonerliğinin Dayandığı Temeller

İsa hayattayken “Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim.”⁷ ifadesiyle faaliyetlerini tek bir gruba yöneltmişken çarmıha gerilip tekrar dirildikten sonra mesajının evrensel olduğunu ve diğer milletlere de tebliğ edilmesini istemiştir: “...Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak

⁴ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Türkiye’de Ortodoks Misyonerliği”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, ed. Ömer Faruk Harman, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005, s. 135.

⁵ Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, s. 29.

⁶ Eroğlu, “Türkiye’de Ortodoks Misyonerliği”, s. 136.

⁷ Matta 15:24 **Kitab-ı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.

yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin; size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin.”⁸

Hristiyanlık tarihinde sistematik olarak ilk misyon faaliyeti Pavlus ile başlamıştır.⁹

Pavlus, Korintoslulara Birinci Mektubu'nda amaç ve yöntemini şu şekilde açıklamıştır:

Kimsenin kölesi olmayan özgür biri olduğum halde daha çok kişiyi kazanayım diye kendimi herkesin kölesi yaptım. Yahudileri kazanayım diye Yahudilerle Yahudi oldum. Kanunun hükmü altında olmadığım halde, onun hükmü altında olanları kazanayım diye, onlara kanunun hükmü altında biri gibi davrandım. Kendim Tanrı'nın kanununa sahip olup Mesih'in kanununun hükmü altında olduğum halde kanuna sahip olmayanları kazanayım diye, onlara kanunu olmayan biri gibi davrandım. Zayıfı kazanayım diye, zayıfla zayıf oldum. Mümkün olan her yolla birilerini kurtarayım diye, her tür insanla her şey oldum.¹⁰

Misyonerlik faaliyetlerinin, Hristiyanlığın erken döneminden itibaren devam eden bir olgu olduğu ve bu faaliyetler doğrultusunda birçok şeyin mübah görüldüğü anlaşılmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde misyonerlik faaliyetlerinin misyon bölgesine, hedef kitleye ve şartlara göre değişiklik gösterdiği; bu kriterlere yönelik yöntem ve tekniklerin belirlendiği ve uygulandığına değinilecektir.

3.2. Hristiyan Misyonerliğinin Metotları

Misyonerler, hedef kitlesi olan toplulukların ihtiyaçlarına göre yetiştirilirler. Gelişmemiş toplumlarda başta sağlık ve eğitim olmak üzere bazı alanlara özel önem verirler.¹¹ Çünkü bu alanlar, insanlarla iletişime geçmenin en etkili ve kolay yolu olarak değerlendirilmektedir. Doğrudan dinî propaganda yapmak yerine, insani yardımları öne çıkararak misyonerlik faaliyetlerine farklı bir kimlik kazandırırılar.¹² Örneğin, 1628'de Etiyopya'nın Tigray

⁸ Matta 28:18-20

⁹ Turan, **Misyoloji: Hristiyan Misyon Bilimi**, s. 24.

¹⁰ I. Korintoslulara.9:19-22

¹¹ Charles H. Robinson, **History of Christian Missions**, Edinburgh, T. & T. Clark, 1915, s. 21, 28; Erdem, **Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye**, s. 27.

¹² Erdem, **Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye**, s. 27, 32.

bölgesinde yaşanan kıtlıkta yaklaşık 8.000 kişinin kendilerine yapılan yardımlar sonucu din değiştirdiği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.¹³

Misyonerlerin bölgeye göre yöntem ve tekniklerinde farklılıklar görülmektedir. Etiyopya'nın da içinde yer aldığı Afrika kıtasında misyonerlerin uyguladığı bazı stratejiler vardır. Afrika çalışmalarının önemli isimlerinden olan Steven Kaplan, misyonerlerin Afrika'daki dinî adaptasyon stratejilerini hoşgörü, tercüme, asimilasyon, Hıristiyanlaştırma, kültürleşme ve kaynaştırma olmak üzere altı başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar Etiyopya'daki Cizvit misyonerlerin yöntemleri bağlamında ilgili başlıklar altında incelenecektir fakat okuyucular tarafından daha rahat anlaşılmasını sağlamak için bu stratejilerin tanımlarını kısaca açıklamaya gerek duyulmuştur.

Misyonerler, görevleri sırasında her türlü teknik ve yöntemden faydalanmalarına rağmen Pavlus'un uyguladığı ve tavsiye ettiği hoşgörü ve sevgiyi amaca ulaşmada en etkili metot olarak görmüşlerdir.¹⁴ Kaplan'a göre hoşgörü, genellikle amaca yönelik işlevsel bir gerekliliktir. Misyonerler, hatalı olarak gördükleri inanç ve uygulamalarla karşı karşıya kaldıklarında başlangıçta bunlara tolerans gösterip ikna sürecinin sonunda bunları değiştirebileceklerini beklerler. Gerçi bu inanç ve geleneklerin Hıristiyanlaştırılması ihtimalini tartışmak için de hiçbir girişimde bulunmazlar. Bunları yürürlükten kaldırmanın şu anda imkânsız olduğu veya pratik olmadığı fark edildiğinden yapılacak en iyi şey sonunda yok olmalarını beklemektir.¹⁵ Etiyopya'daki çok eşlilik bu duruma örnek gösterilebilir. Çok eşlilik Katolik inançla bağdaşmaz ancak misyonerler bu duruma başlangıçta tolerans gösterip ikna süreci sonunda bu geleneğin terk edileceğini düşünerek misyon faaliyetleri yürütmelidirler.

¹³ Andreu Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, Leiden, Brill, 2015, s. 259.

¹⁴ Erdem, **Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye**, s. 32–33.

¹⁵ Steven Kaplan, "The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology", **Journal of Religion in Africa**, C. 16, No: 3, 1986, s. 167.

Misyonerler tarafından kullanılan diğerk bir adaptasyon stratejisi de Hristiyanlaştırmadır. Bu stratejide birtakım yerel ayinler ve uygulamalar “Hristiyan olmayan” unsurlardan temizlendikten sonra resmîyette “Hristiyan” olmaları için dönüştürülür. Artık misyonerkler, sadece yerli kültüre saygı duymakla kalmaz ona karşı daha olumlu bir duruş benimserler. Örneğink Afrika’ya ait bir ritüel kutsallaştırılır veya Hristiyan yaşam tarzına göre meşrulaştırılır. Artık bu ritüel biçim olarak Afrika kökenli olsa da içerik Hristiyanlaşmıştır. Bu tür ritüellerin Hristiyanlıkta karşılığı olmadığı için asimilasyon bunları uyarlamanın uygun bir yolu değildir. Çünkü misyonerkın, karşılığı olmayan bu Afrika unsurunu mevcut bir Hristiyan ritüeline dâhil etmesi imkânsızdır. Misyonerlerin her durumda başlangıç noktası, özünde Hristiyan olmayan Afrika ritüellerini temizlemek veya Kilise’nin amaçlarına uygun hâle getirmektir.¹⁶

Kaplan, asimilasyon terimini Hristiyan olmayan unsurların Hristiyan ritüellerine dâhil edildiğı durumları karakterize etmek amacıyla kullanmıştır. Misyonerler Hristiyanlaştırmada bir Afrika ritüelini alıp onu Hristiyan yapmaya çalışırlar, asimilasyonda ise bir Hristiyan ritüelini Afrika unsurlarıyla birleştirmeyi amaçlarlar. Hristiyanlaştırma, büyük olasılıkla Afrika ritüeline karşılık gelen hiçbir Hristiyan töreni olmadığında gerçekleşecekti; asimilasyon ise ancak Hristiyan bir model olduğunda gerçekleşebilirdi.¹⁷ Kaplan, misyonerklerin bazen yerli kültürün geleneklerini ve ritüellerini Hristiyanlık uygulamasında kullanabileceklerini belirtir. Ancak yerel dili öğrendikten ve halkla ilişkiler geliştirdikten sonra bu biçimlerin ibadete dönüştürülmesi giderek daha yaygın hâle gelmelidir.¹⁸

Kültürleşme veya “Akkültürasyon” kavramında ise Hristiyanlığın gelişimiyle uyumlu geleneksel unsurların insani değere sahip olduğuk ve bunların korunması gerektiğı kabul

¹⁶ Kaplan, **a.g.e.**, s. 173; Lewis R. Rambo, **Understanding Religious Conversion**, New Haven, Yale University Press, 1993, s. 98.

¹⁷ Kaplan, “The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology”, s. 172–173.

¹⁸ Rambo, **Understanding Religious Conversion**, s. 98.

edilmektedir. Hoşgöründen farkı misyonerlerin Batı'nın kültürel üstünlük varsayımına meydan okumalarıdır. Hristiyanlaştırmadan ve asimilasyondan farkı ise geleneksel sosyal yapıyı merkeze almaları ve bunu korumaya çalışılmalarıdır. Bazı misyonerler kendi kültürlerini bir kenara bırakarak misyon faaliyetinde bulunduğu kişilerin yaşam tarzını benimseyebilir. Kültürel körlüğü azaldıktan sonra misyoner yerli kültürün korunması ve teşviki için önemli rol üstlenebilir böylelikle kültürel kibir ve hoşgörüsüzlük de azalmış olur.¹⁹ Bireyin kendi kültüründen başka kültürle karşılaşmasını, kültürler arası temasları ve bunların sonucunda ortaya çıkan değişimleri tanımlamak için de bu kavram kullanılır.²⁰

Tercüme faaliyetinde bir dilden başka bir dile çeviriden ziyade Hristiyan fikirlerini ve kavramlarını bir Afrika kavramıyla ifade etmeye yönelik bir girişim söz konusudur. Hristiyan doktrini ve terminolojisinin bu şekilde yeniden ifade edilmesi, Afrika'daki misyonerlik girişiminin başlangıcından itibaren bir zorunluluktur. Yanlış anlaşılabilen veya bağlama uygun olmayan çeviri, iletmeye çalışılan mesajın tamamen yanlış aktarılmasıyla sonuçlanabilirdi.²¹

Kaynaştırma stratejisinde misyonerler Hristiyanlığın Afrikalılışmasını salt adaptasyonun ötesine taşır yerli kavramlardan o kadar etkilenir ki bunları normatif Hristiyanlığın içine dâhil eder. Bu tür değerlerin ve ritüellerin birleştirilmesi bazen o kadar eksiksizdir ki misyoner başlangıçta olduğundan çok farklı bir Hristiyanlık görüşü geliştirir. Artık Hristiyanlığı Afrika kıtasında uygun bağlamda yerleştirme girişimiyle ilgilenmekten ziyade Afrika unsurlarının bir bütün olarak kiliseye dâhil edilmesi söz konusudur.²²

Bunların yanında inkültürasyon stratejisi ise Hristiyan yaşam tarzının hedef kültüre uydurulması ve yerleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Hristiyanlığa ait fikirlerin ve

¹⁹ Kaplan, "The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology", s. 176–178; Rambo, **Understanding Religious Conversion**, s. 99.

²⁰ Ali İsmail Güngör, "Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 43, No: 1, 2002, s. 175.

²¹ Kaplan, "The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology", s. 170.

²² Rambo, **Understanding Religious Conversion**, s. 96–98; Kaplan, "The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology", s. 178–181.

mesajların hedefteki kültüre uyarlanarak uygun şekilde dâhil edilmesi sürecidir.²³ Böylelikle Hristiyanlığın özü değişmeden diğer kültürlere uyarlanmış biçimleri tüm dünyada yerel kültürlerin içinde yaşatılacak ve Hristiyanlığın sadece Batı'ya ait değil evrensel bir inanç sistemi olduğu gösterilmiş olacaktır. Bu amaç doğrultusunda hedef kültürün dinî terminolojisini bilmek ve Hristiyan doktrinini ona uyarlamak yapılacak ilk işlerden biridir. Bu yöntemde zaman içinde metot ve uygulama bakımından değişiklik ve yenilikler olsa da Kilise'nin kuruluşundan itibaren uygulanmaktadır.²⁴ Çalışmanın ekseninde yer alan Cizvit Tarikatı mensupları da gittikleri farklı ülkelerde ülkenin yerel dilini öğrenerek yerel kültürlere kendi yorumlarını tatbik ederek inkültürasyon ve benzeri tekniklerin ilk biçimlerini o dönemlerde kullanmışlardır.²⁵

Sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetlerinin beraber yürütüldüğü dönemde *Propaganda Fide* bir genelge yayımlamıştır. 1659 tarihli genelgede yer alan ifadeler şöyledir:

Bu toplumların ibadet usullerini, adetlerini ve alışkanlıklarını, din ve ahlakla açıkça çelişmediği müddetçe, değiştirmeye ikna etmek için tartışmayın (...) Onları kendi ülkelerimize değil, bir toplumun ayinlerine ve adetlerine karşı gelmeyen veya onları reddetmeyen, tam tersine onları koruyan ve muhafaza eden bir Hristiyan inancına getirin.²⁶

Bahsedilen stratejilerle birlikte son çare olarak görülse de şiddet ve zor kullanma yöntemine başvurulmaktadır. Misyonerler, kilisenin ve sömürgeci güçlerin desteğiyle keşifler çağında yerel dinlerin asimilasyonu ve halkın Hristiyanlaştırılması için şiddete başvurmaktan çekinmemişlerdir.²⁷

Tüm bu metotlar ve stratejiler de dikkate alınarak XVI ve XVII. yüzyıllarda Etiyopya'daki Katolik misyonerlerin -özellikle de Cizvit misyonerlerin- dönüşüm stratejisi üç aşamalı bir süreçte incelenmiştir: Öncelikle ülkenin gözlemlenmesi ve tanımlanması, ardından

²³ Erdem, **Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye**, s. 39–40.

²⁴ Güngör, “Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri”, s. 174.

²⁵ Ali İsra Güngör, **Cizvitler**, İstanbul, İlgi Kültür Sanat, 2016, s. 69.

²⁶ Güngör, “Kilise'nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri”, s. 177.

²⁷ Turan, **Misyoloji: Hristiyan Misyon Bilimi**, s. 157–159.

“sapkın” ve “yozlaşmış” özelliklerinin yıkım ve yeniden yapımı, son olarak da yerel inancın Katolik inançla değiştirilmesi. Gözlem ve tanımlama süreci 1610 ve 1620 arası Pedro Paez’in döneminde; yıkım ve yeniden yapım Antonio Fernandes’in öncülüğündeki dönemde (1619-1625) hız kazanmıştır. Son olarak değiştirme aşaması büyük ölçüde Katolik reformlarının en güçlü şekilde uygulandığı dönem olan kısa süreli Afonso Mendes’in dönemiyle sınırlandırılmıştır. Her biri ayrı bir süreç olsa da bu üç aşama zamanla iç içe girmiştir.²⁸

3.3. Misyoner Katolik Tarikatlar

Hıristiyanlıkta tarikatlar özel anlamıyla fakirlik, bekarlık ve itaat yemini eden erkek ve kadınların oluşturduğu kurumlardır. Burada birtakım şartları sağlayanlar kurallar çerçevesinde ortak bir hayat tarzına göre yaşarlar. Ayrıca Katolik doktrine uygun bir yapıya sahip olup eğitim, yardım faaliyetleri ve misyonerlik gibi özel hizmetleri de icra ederler.²⁹

Batı’da, Aziz Augustine (354-430) ve Nursialı Benedict (480-547) manastır hayatının kurulması ve sistemleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Aziz Benedict, özerk yapıya sahip bir grup manastır kurmuştur. Bu manastırlardaki kişiler daha çok Aziz Benedict’in kurallarını takip edenlerden oluşmaktadır ancak ilk dönemlerde bugünkü anlamda bir tarikat yapısından söz edilemez.³⁰ Aziz Dominik (1170-1221) ve Aziz Francis (1181-1226) yeni tip tarikat anlayışının ortaya çıkmasında etkili olan isimlerdir. Aziz Dominik tarafından kurulmuş ve 1217’de onaylanmış Dominikenler, vaaz ile İncil’in mesajını yaymayı amaçladıklarından “vaiz keşişler” olarak da anılmaktadırlar. Bu tarikat için derin bir tefekkür ile aktif faaliyetler arasında uyum vardır. Fakirlik, ortak yaşam ve inziva önemlidir ancak manastırları kırsal yerde değil şehir merkezinde bulunmaktadır. Eğitime verdiği önemle bu tarikat, heretik akımlara karşı mücadelede ve Reformasyon sürecinde Katolik kilisesine yönelen eleştirilere karşı cevap

²⁸ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 148–149.

²⁹ Güngör, *Cizvitler*, s. 17–20.

³⁰ Frank K. Flinn, *Encyclopedia of Catholicism*, New York, Facts On File, 2007, s. 97.

vermiştir.³¹ Assisili Francis tarafından kurulan ve kuruluş iznini 1210'da alan Fransiskenler, “gezici vaizler” olarak tanınmışlardır. Bu tarikatın mensupları sade bir yaşam sürmektedirler. Dominikenlerin aksine Aziz Francis'in eğitim karşıtı tavrı nedeniyle sadece temel eğitimi gerekli görmüşlerdir. Daha çok hastalara ve fakir kişilere yardım etme onlarla birlikte yaşama anlayışı hâkimdir. 1528'de Aziz Francis'in öğretilerini tekrardan yorumlayan Matteo da Bascio ise Fransiskenlerden ayrı bir grup olan Kapuçinleri kurmuştur.³²

Cizvit Tarikatı (İsa Cemiyeti), Loyolalı Ignatius (1491-1556) tarafından kurulmuş ve 1540 yılında Papa tarafından *Regimini Militantis Ecclesiae* adlı genelgeyle onaylanmıştır. Cemiyet, birtakım özellikleriyle diğer tarikatlardan ayrılır. Bunlardan biri Ignatius'un ilk ve temel ilke olarak adlandırdığı kendilerine has Dördüncü Yemin'dir “*Mevcut Papa ve gelecek olan diğerleri, ruhların ilerlemesi ve inancın yayılmasıyla ilgili olarak bize ne emrederse ya da nereye gönderirse bahanesiz hemen itaat edeceğiz.*”³³ Görüldüğü üzere Papa'ya mutlak itaat eden bir örgüt söz konusudur. Cizvitler son derece merkezî, otoriter ve hiyerarşik bir yapıya sahip olmaları, ilahileri toplu şekilde değil özel olarak okumaları, kadınları tarikata almamaları gibi özellikleriyle diğer tarikatlardan ayrılmaktadırlar.³⁴

Ignatius'un *Spiritual Exercises* ve *The Constitutions* adlı eserlerinin üzerinde özellikle durulması gerekir. Bu kitaplar Cizvitlerin kimliklerinin oluşturulması sürecindeki eğitimin bir parçası olması ve mistik-dinî konuların yer alması nedeniyle önemlidir. Ayrıca tarikatın işleyişi gibi konularda teorik ve pratik çatıyı oluşturması bakımından kılavuz eserlerdir. Cizvitlerin evrensellik iddiası ve “yukarıdan aşağıya” doğru dönüşüm stratejisinin kaynağı da yine bu

³¹ Edward Hindson, “Dominicans”, *The Popular Encyclopedia of Church History*, ed. Edward Hindson, Dan Mitchell, Eugene, Oregon, Harvest House Publishers, 2013; Güngör, *Cizvitler*, s. 33–39.

³² Güngör, *Cizvitler*, s. 40–43; Flinn, *Encyclopedia of Catholicism*, s. 288.

³³ Luke Clossey, *Salvation and Globalization in the Early Jesuit Missions*, New York, Cambridge University Press, 2008, s. 22, 28.

³⁴ Güngör, *Cizvitler*, s. 65.

eserlerdedir.³⁵ Cizvitler; diğer tarikatlardaki keşişler gibi manastır yaşamı sürmekten ziyade iktidardakilerle ilişki kuran, dünyanın farklı bölgelerinde faaliyetler yürüten, bilim ve sanata katkı yapan ve hitabetin önemini anlamış bir gruptur. Tarikat; Sezar'ın ve Tanrı'nın hakkını vererek karşılıklı ancak özgürce ilişkiler kurmaktadır ya da en azından prensipte bu şekildedir.³⁶

Bu çalışmada misyonerlerin günümüzde de kullandığı metotlardan bazılarının ilk örnekleri Etiyopya özelinde incelenecektir. Pavlus'un hoşgörü siyasetinden inkültürasyon ve benzeri tekniklerin ilk örneklerine kadar birçok yöntem misyonerler tarafından bu ülkede kullanılmıştır. Etiyopya'da, XVI ve XVII. yüzyıllarda Katolik misyonunu yürütenler genellikle Cizvit Tarikatı mensupları olmuştur. Tarikatın kurucusu Loyolalı Ignatius'un talimatları misyonerlerin uygulayacağı tekniklerin genel çerçevesini çizmiştir. Ancak Etiyopya'nın dışa kapalı yapısı ve Müslüman sultanlıklar tarafından çevrili olması nedeniyle iletişim kısıtlı olmuştur. Bu durumun sonucunda misyonerler inisiyatif alabilmişler ve farklı bölgelerde farklı yöntemler kullanmışlardır. Misyonerlerin kişilikleri de kullanılan yöntemlerin farklılığını açıklayabilir, örneğin Mendes gibi sert karakterli bir misyoner imparatorun, isyanlar karşısında şiddet kullanmasını takdir etmiştir.

³⁵ Clossey, **Salvation and Globalization in the Early Jesuit Missions**, s. 29–30; Güngör, **Cizvitler**, s. 86 ,89, 100.

³⁶ Leonardo Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2009, s. 27.

BİRİNCİ BÖLÜM:

XVI ve XVII. YÜZYILLARDA ETİYOPYA’NIN GENEL DURUMU

XVI ve XVII. yüzyıllarda Katolik misyonerler ile Etiyopyalılar arasındaki ilişkinin bağlamını anlayabilmek için Etiyopya’daki Hristiyanlık inancı ve bu inancın kendine has özellikleri incelenmelidir. Misyonerler Etiyopya’ya geldiklerinde pagan inançtan ve Yahudilikten oldukça etkilenmiş monofizit bir Hristiyanlıkla karşılaşmış ve bu durumun düzeltilmesi gerektiğine karar vermişlerdir. Bu nedenle ilk olarak Etiyopya’daki dinlere kısaca değinilmiş birbirlerini nasıl etkilediklerinden bahsedilmiştir. Ardından siyasi bağlamda imparatorlarının merkezî güçlerini artırma çabaları, Oromoların göçlerinin ülkeyi ne şekilde etkilediği ve Müslüman sultanlıkların cihat faaliyetlerinin Etiyopyalıların Avrupalılardan yardım istemesinde ne derece etkili olduğuna odaklanılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Portekiz’in bölgedeki çıkarları bağlamında Etiyopya’yı siyasi, dinî ve etnik yönden etkileyen olaylara yer verilmiştir. Osmanlı Devleti ve Portekizliler bu yüzyıllarda Etiyopya’da bir çeşit *vekalet savaşı* sürdürmüştür. Osmanlı Devleti, bölgede etkinliğini artırmak amacıyla Müslüman sultanlıkları desteklerken Portekizliler de Etiyopyalılara askerî ve teknik destek vermiştir. Her iki devletin öncelikli amacı ticaret yollarına hâkim olmaktır ancak bu devletler kendi dindaşlarını desteklemiş ve bölgedeki savaş dinî bir renk kazanmıştır. Katolik misyonerler de tam olarak bu yüzyıllarda etkilerini artırmışlar ve bozulmuş olarak gördükleri Etiyopya Ortodoks inancını değiştirip ülkede Katolik inancı yaymaya çalışmışlardır. Bu girişimlerde misyonerlere Avrupa’daki krallar ve Papalık destek vermiştir. Etiyopya’daki misyonerlerin faaliyetleri Avrupa’daki gelişmelerden bağımsız olarak incelenmeyeceğinden Avrupa’da meydana gelen değişiklikler ve tartışmalardan da mümkün olduğunca bahsedilmiş ve bu gelişmelerin Etiyopya’daki misyon faaliyetlerine etkisine değinilmiştir.

1.1. Dinî Durum

Etiyopya, tarih boyunca Semitik dinlere inanan ve pagan inançlara sahip insanların bir arada yaşadığı yerlerden biri olması bakımından incelemeye değer bir ülkedir. Milattan sonraki birinci yüzyıldan 960 yılına kadar Etiyopya’da hüküm süren Aksum İmparatorluğu siyasi olarak döneminin öne çıkan devletleri arasındaydı.³⁷ Bu durum Aksum İmparatorluğu limanlarının, Kızıldeniz ticaretinde stratejik duraklar arasında yer almasıyla da ilgilidir. Bu ticaret ağında olması sonucu ülkeye tüccarlar kadar misyonerler de uğramış sonuçta birçok din bu topraklarda tanınmıştır. Ayrıca Semitik dinlerin ortaya çıktığı coğrafyalara yakınlığı sebebiyle henüz erken dönemde bu dinlerin temsilcileri Etiyopya’ya gelmiş, dinlerini yayabilecekleri ve sığınabilecekleri bir yer bulabilmiştir. Dünya tarihinde kısa sayılabilecek bir süre içerisinde Etiyopya’ya birçok din birbiri ardınca ulaşmıştır. Bu dinler, Etiyopya’daki pagan inançtan veya kronolojik olarak kendinden önce ülkeye giren dinden etkilenmiştir. Ayrıca bu dinler, farklı inançlara sahip olanların bir arada yaşaması sonucu da birbirlerini etkilemişlerdir. Bu nedenle Etiyopya’daki dinlerin dünyanın diğer birçok bölgesine nazaran daha senkretik bir yapıda olduğu söylenebilir. Örneğin Hristiyanlık hem pagan inançtan hem de Yahudilikten etkilenmiş ve Etiyopya’nın kendine has Hristiyanlık inancı ortaya çıkmıştır. Katolik misyonerler de Etiyopya’ya geldiklerinde karşılaştıkları Hristiyanlığın, pagan inançtan ve Yahudilikten etkilendiğini fark etmişler ülke içerisinde dahi aynı dinin farklı tezahürleri olduğunu belirtmişlerdir. Misyonerler, Portekiz tahtı ve Papalık himayesinde Etiyopya’ya Katolik inancı getirmeye ve burada düzenli bir “inanç sistemi” kurmaya çalışmışlardır. Çalışmanın bu bölümünde Etiyopya’da kabul görmüş bazı dinlere ve inançlara kronolojik olarak yer verilmiştir.

³⁷ MS III. yüzyılda yaşayan peygamber Mani’ye göre yeryüzünde dört büyük imparatorluk vardır. Bunlar: Babil/Pers, Roma, Çin ve Aksum imparatorluklarıdır. Bkz. Paul B. Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, New York, Palgrave, 2000, s. 22.

1.1.1. Paganizm

Aksum Yazıtları'ndan anlaşıldığı üzere, Hristiyanlık öncesi Etiyopya'da çok tanrılı dinî bir yapı söz konusudur. Bunların başında tanrı Astar ve savaş tanrısı Mahrem gelmekte ve imparatorun da Mahrem'in oğlu olduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda gök cisimlerine ve yılan-tanrı Arwe'ye tapanlar da vardır.³⁸ Aksum İmparatorluğu'nun yıkılışından itibaren ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmaya çalışan Etiyopya Kilisesi, paganların yaşadığı güneydeki bölgelere doğru genişlemeye başladığında, paganist kraliçe Banu el-Hamviyyah'ın direnişi ile karşılaşmıştı. Bu bölgelerde Gök Tanrı'ya; nehirlerde, dağlarda, ağaçlarda ve diğer nesnelerde yaşayan sınırsız sayıda ruha tapınma hakimdir. Hatırı sayılır siyasi ve sosyal güçlere sahip çok sayıda pagan din adamlarının tanrılar ve ruhlarla doğrudan iletişim kurduklarına inanılmaktadır.³⁹

Paganizmle mücadele, Süleyman Hanedanı'ndan⁴⁰ olan Zara Yakob (1434-68) döneminde zirveye ulaşmıştı. Bu dönemde Hristiyan rahipler, kiliselerini özellikle paganların tapınaklarının üzerine inşa etmişlerdir. Pagan toplulukları Hristiyan inançla uzlaştırmaya yönelik çabalar sırasında Kilisesi'nin dayandığı temelleri sarsacak derecede bazı inanç ve uygulamalarda değişiklikler yapılmıştır. Şüphesiz bunlar sıklıkla Etiyopya Kilisesi'nin merkezî hiyerarşisinin bilgisi ve onayı olmadan yapılmaktaydı. Ücra yerlere kurulan manastırların kendine has doğası da merkezin sıkı denetimini neredeyse imkânsız hâle getirmektedir. Misyonerler Etiyopya'ya geldiklerinde dahi ülkenin iç kesimlerinde pagan inançlar oldukça güçlüdür. Pagan nüfusun direnişi nedeniyle Etiyopya'daki sıradan bir

³⁸ Yuri. M. Kobishchanov, "Axum", **The Early State**, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, The Hague, De Gruyter Mouton, 1978, doi:10.1515/9783110813326; Dursun Ali Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2013, s. 15.

³⁹ Taddesse Tamrat, "A Short Note on the Traditions of Pagan Resistance to the Ethiopian Church (14th and 15th Centuries)", **Journal of Ethiopian Studies**, C. 10, No: 1, 1972, s. 137-138.

⁴⁰ Süleyman Hanedanı: XIII. yüzyılda kurulan Etiyopya İmparatorluğu'nun yönetici hanedanıdır. Bu hanedanın üyeleri soylarının Menelik ile başladığını iddia etmişlerdir. 1974'te İmparator Haile Selassie'nin tahttan indirilmesiyle hanedanın yönetimi resmen sona ermiştir.

Hristiyan'ın inançlarında ve dinî pratiklerinde bu inancın yansımaları bir şekilde devam ediyor gibi görünmektedir.⁴¹ Etiyopya'daki misyonerlik faaliyetlerinin başladığı dönemde Gafateler⁴² adlı bir topluluktan bahsedilmekte ve Yahudi oldukları iddia edilmekte ise de Francisco Alvarez ve Miguel Castanhoso bu topluluğun, kutsal kitabı ile sinangogları olmadığını ve Hristiyanlardan nefret eden paganlar olduklarını ifade etmiştir.⁴³

1.1.2. Yahudilik

Yahudiliğin, Saba melikesi Makeda (Belkis) zamanında Aksum Krallığı'na dâhil olduğu belirtilmektedir. Güneşe tapan Makeda ve halkı Kral Süleyman aracılığıyla Yahudiliği benimsemiştir. İkili arasındaki ilişki I. Krallar kitabında geçen bir pasaja dayanır.⁴⁴ Bu ilişki Etiyopya için son derece önemli olan ve XIII-XIV. yüzyılda yazılan *Kebra Negast*⁴⁵ adlı eserde de yer alır. Esere göre Makeda'nın Kudüs'ü ziyareti sırasında Süleyman ile bir ilişkisi olmuş ve ardından Menelik (MÖ. 975-950) isimli bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir. İlerleyen yıllarda Menelik, babasının Süleyman olduğunu öğrenmiş ve yardımcılarıyla birlikte Kudüs'e babasını ziyarete gitmiştir. Menelik ve yardımcıları dönüşte Ahit Sandığı'nı gizli bir şekilde Etiyopya'ya getirmişlerdir.⁴⁶ Etiyopya hükümdarları Menelik'in neslinden geldiklerini iddia ettikleri için, Peygamber-Kral Davut'un doğrudan torunları hâline gelmektedirler. Kraliyet

⁴¹ Tamrat, "A Short Note on the Traditions of Pagan Resistance to the Ethiopian Church (14th and 15th Centuries)", s. 140–149.

⁴² Bu topluluk günümüzde benliğini kaybetmiş ve diğer topluluklar arasında asimile olmuştur.

⁴³ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, ed. R. S. Whiteway, Londra, Hakluyt Society, 1902, s. 232–233; Francisco Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, ed. G.W.B. Beckingham, C.F.; Huntingford, Londra, Routledge, 2016, s. 458, 512.

⁴⁴ I. Krallar 10:1-13

⁴⁵ *Kebra Negast* (Kralların İhtişamı): Süleyman ile Saba Melikesi arasındaki görüşmenin uzun bir versiyonunu, Etiyopya kraliyet soyunun efsanevi kurucusu Menelik'in doğumu ve Ahit Sandığı'nın Etiyopya'ya götürülmesini ihtiva eden bir eserdir. 1974'te I. Haile Selassie'nin görevden alınmasına kadar devam edecek olan Süleyman Hanedanı'nın kendini meşrulaştırma araçlarından biridir. Bkz. E. A. Wallis Budge (ed.), **Kebra Nagast: The Queen of Sheba and her only son Menyelek**, Londra, Medici Society, 1922; Richard Pankhurst, "Fear God, Honor The King: The Use Of Biblical Allusion In Ethiopian Historical Literature, Part I", **Northeast African Studies**, C. 8, No: 1, 1986, s. 11.

⁴⁶ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 9–12; Budge, **Kebra Nagast: The Queen of Sheba and her only son Menyelek**, s. xxxiv–xxxix.

sloganlarının Eski Ahit'ten ilham alınarak “Yahuda'nın Aslanı” olması da bunun bir göstergesidir.⁴⁷

Etiyopya Hristiyanlığının şekillenmesinde Suriye ve Mısır'la kurduğu ilişki nedeniyle buradaki Yahudi-Hristiyanlığın önemli bir etkisi olduğu iddia edilmektedir. MS. 70'de Kudüs'teki tapınağın Romalılar tarafından yıkılması üzerine dünyanın farklı yerlerine dağılan Yahudilerden bir kısmı Suriye ve Mısır'a kaçmıştır. Bunlar arasında Yahudi-Hristiyan olarak adlandırılan ve beklenen Mesih'in İsa olduğuna inanan kişiler de vardır. Bu tarihi olguya dayanarak bazı araştırmacılar, Etiyopya Kilisesi ve Suriye-Mısır ekseninde kurulan bağlantı sonucu Yahudi-Hristiyanlığın Etiyopya'da etkili olduğunu düşünmektedir.⁴⁸ Eski Ahit'in Etiyopya Hristiyanlığı üzerindeki etkisi nedeniyle Mısır piskoposları ve Etiyopyalı din adamları arasında çatışmalar yaşanmıştır. Şabat'ın katı bir şekilde uygulanması, sünnet geleneği, domuz etinin yenilmesinin yasaklanması Eski Ahit kaynaklı uygulamalar olarak gösterilebilir.⁴⁹

Beta İsrail (İsrail Evi) veya Falaşalar olarak adlandırılan Etiyopyalı Yahudiler hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Aslında Falaşa⁵⁰ tabiri Etiyopya'daki Yahudilerin tamamından ziyade Gondar ve Semien bölgelerinde yaşayanlar için kullanılmaktadır. Ancak Etiyopyalı Yahudiler kendilerini aşağılayıcı bir anlama sahip olan Falaşa olarak değil Beta İsrail olarak tanımlamaktadırlar.⁵¹ Falaşaların; Aksum Krallığı zamanından kalma pagan, Yahudi ve

⁴⁷ Yaratılış 49:9 Taddesse Tamrat, “Evangelizing The Evangelized: The Root Problem Between Missions And The Ethiopian Orthodox Church”, **The Missionary Factor in Ethiopia : Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 19.

⁴⁸ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 23.

⁴⁹ Tamrat, “Evangelizing The Evangelized: The Root Problem Between Missions And The Ethiopian Orthodox Church”, s. 18–20.

⁵⁰ Ge'ez dilinde “kendi aslı mekânından başka bir yere sürgün giden” anlamına gelmektedir. Bkz. Dursun Ali Aykıt, “Falaşalar veya Etiyopya Yahudileri”, **Milel ve Nihal**, C. 11, No: 2, 2016, s. 36.

⁵¹ Amalelech Teferi, “About The Jewish Identity of The Beta Israel”, **Jews of Ethiopia: The Birth of an Elite**, ed. Tudor Parfitt, Emanuela Trevisan Semi, New York, 2005, s. 176; Yahudiliği kabul eden ve Etiyopya ile bir bağlantısı bulunmayan siyahiler de kendilerinin Falaşa kökenli olduklarını iddia etmişlerdir. Bu konu hakkında ayrıca bkz. Şahin Kızılabdullah, “Afro-Amerikalı Yahudiler”, **Dini Araştırmalar**, 2022.

Hristiyan unsurların bileşimi olduğu da iddia edilmektedir. Munro-Hay’a göre Falaşaların Yahudilikleri, Güney Arabistan’dan Etiyopya’ya gelen ve hem Hristiyanlık öncesi hem de Hristiyanlık inançlarına eklenen Yahudi unsurların bir yansımasından başka bir şey değildir.⁵² Falaşaların kökeni hakkında bir diğer görüş ise Birinci Babil Sürgünü (MÖ. 586) veya İkinci Sürgün (MS. 70) akabinde İsrail’den Mısır’a kaçıp oradan da Etiyopya’ya gelen Yahudiler olduklarıdır.⁵³

1.1.3. Hristiyanlık

Hristiyanlık, IV. yüzyılda Aksum Krallığı’nın resmî dini hâline gelmiştir. Bir gemi kazası sonrasında esir düşen ve bilgisinden ötürü kraliyet danışmanı olarak sarayda hizmet veren Frumentius (ö. 383), Etiyopya İmparatorluğu prensleri Ezana (320-360) ve Sazana’nın da öğretimini üstlenmiştir. Babası öldükten sonra tahta geçen Ezana *negusa nagast* (krallar kralı) olmuş ve Hristiyanlığı benimsemiştir. Bu sırada Frumentius, İskenderiye’ye gitmiş ve Patrik Athanasius (298-373) ile Etiyopya’nın Hristiyanlaştırılması konusunda anlaşmıştır. 303 yılında Athanasius tarafından Etiyopya’nın ilk Abunası⁵⁴ olarak atanmıştır.⁵⁵

Aksum Krallığı’nda önce kral ve yönetici grubun Hristiyanlığı kabulü ardından Dokuz Azizler⁵⁶ ile ilişkilendirilebilecek misyonerlik faaliyetleri sonucu Hristiyanlığın toplumda

⁵² Stuart C. Munro-Hay, **Aksum: An African Civilisation of Late Antiquity**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1991, s. 208.

⁵³ Aykıt, “Falaşalar veya Etiyopya Yahudileri”, s. 41.

⁵⁴ Abuna, kelime anlamı olarak babamız demektir ve Etiyopya Kilisesi hiyerarşisinde en yüksek otoritedir. 1951’de Abuna Qerellos’un ölümüne kadar İskenderiye Kilisesi Patriği tarafından atanmıştır. Pedro Paez, **History of Ethiopia 1622 C. II**, ed. Herve Pennec, Isabel Boavida, Londra, Hakluyt Society, 2011, s. 359.

⁵⁵ Munro-Hay, **Aksum: An African Civilisation of Late Antiquity**, s. 204; Pedro Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, ed. Herve Pennec, Isabel Boavida, Londra, Hakluyt Society, 2011, s. 310–311.

⁵⁶ Dokuz Azizler: V. ve VI. yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu’nun çeşitli yerlerinden Etiyopya’ya gelen eğitimli keşişlerdir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu’nda İsa’nın doğası hakkında devam eden anlaşmazlık nedeniyle çoğunluğu Suriyeli olan bu rahiplerin zulümden kaçmak için Etiyopya’ya gittiklerine inanılmaktadır. Bu keşişler Etiyopya’da manastır hayatını başlatmış, İncil’i Ge’ez diline çevirmiş ve Hristiyanlığı yeniden canlandırmışlar.Bkz. Raita Steyn, “‘Saintly’ Protection of African Rulers in the Afro-Byzantine Orthodox Iconographic Tradition”, **Graeco-Africana et Afro-Byzantina. Proceedings**, 2016, s. 208; Blessen George Babu, “Cultural Contacts between Ethiopia and Syria: The Nine Saints of the Ethiopian Tradition and Their Possible Syrian Background”, **Ethiopian Orthodox Christianity in a Global Context: Entanglements and Disconnections**, ed. Stanislau Paulau, Martin Tamcke, Leiden, 2022, s. 42–43.

yayılması iki aşamalı bir dönüşüm sürecini yansıtmaktadır.⁵⁷ Öncelikle kral ve çevresindekilerin Hristiyan yapılması ardından toplumun da onları takip etmesi dönemin genel misyonerlik stratejisi olarak görülebilir. Bu stratejinin en önemli avantajı hızlı bir ihtida süreci sağlamasıdır.⁵⁸

Hristiyanlık, Aksum'daki geleneksel yapıyı ve devlet ideolojisini bozmamış aksine sistemin yeniden yapılandırılmasına ve güçlenmesine imkân sağlamıştır. V-VI. yüzyıllarda devam eden yükselme buna kanıt olarak gösterilebilir. Diğer erken feodal devletlerdekine benzer şekilde, Hristiyanlık gibi bir dinin kabul edilmesi yönetici gruba, sınıflara ayrılmış toplumda sosyal barışı korumaya yardımcı olan son derece etkili sosyal düzenleme araçları sağlamış ve farklı ırklardan oluşan imparatorluğa üniter bir karakter kazandırmaya yardımcı olmuştur. Hristiyanlığın yayılması, Aksum'un yer aldığı Kuzey Etiyopya'da bölge halklarının yakınlaşmasını sağlamış ve onları etnik bir entegrasyona teşvik etmiştir.⁵⁹ Birçok topluluğun olduğu dolayısıyla birçok dilin de konuşulduğu Etiyopya'da kimliğin ve siyasi yapıya bağlılığın başlıca kriterinin din olduğu söylenebilir.⁶⁰

Aksum Krallığı'nın gerilediği dönem; ülke içinde Etiyopya Kilisesi'nin sürekli genişlediği, öğretilerini, ritüellerini ve teşkilatlanma yapısını sağlamlaştırdığı bir döneme denk gelmektedir.⁶¹ Süleyman Hanedanın iktidara gelmesiyle XIII. yüzyılda artık Hristiyanlıkla ilgili kurumların sistemleştirildiği bilinmektedir. Bu dönemin önemli isimlerinden biri olan Aziz Tekle Haymanot (1215-1313) Etiyopya'da manastır hayatıyla ilgili kuralları oluşturmuş ve en önemli manastırlardan olan Debra Libanos'u kurmuştur. Ayrıca Haymanot, Süleyman

⁵⁷ Eivind Heldaas Seland, "Early Christianity in East Africa and Red Sea/Indian Ocean Commerce", **African Archaeological Review**, C. 31, No: 4, 2014, s. 640.

⁵⁸ John Anthony McGuckin, **The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity**, Malden, Mass., Wiley-Blackwell, 2011. s. 7

⁵⁹ Kobishchanov, "Axum", s. 165–166.

⁶⁰ David Appleyard, Martin Orwin, "The Horn of Africa: Ethiopia, Eritrea, Djibouti, and Somalia", **Language and National Identity in Africa**, ed. Andrew Simpson, Oxford, Oxford University Press, 2008, s. 267.

⁶¹ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 47.

soyuna mensup olanların tekrardan iktidara gelmesini sağlamıştır.⁶² Yikuno Amlak (ö. 1285) iktidara gelmesini Tekle Haymanot'a borçlu olduğundan krallığın üçte birini kiliseye bağışladığı iddia edilir. Bu durum Etiyopya Kilisesi'nin günümüze kadar süren zenginliğinin kaynağını açıklayabilir.⁶³ Zara Yakob döneminde Etiyopya kimliği oluşturulmaya ve ülke tamamen Hristiyanlaştırılmaya çalışılmıştır. Pagan inancını benimseyenler Hristiyan olmaya mecbur bırakılmış ve insanların üzerlerinde Hristiyanlığa ait semboller ve yazılar taşımasını zorunlu hâle getirilmiştir. Bu dönemde Hristiyanlığı yaymak için Mısır'dan birden fazla Abuna istenmiştir. Yortu ve oruç günleri standartlaştırılmış Şabat ile ilgili tartışmaları sonlandırmak amacıyla konsil toplatılmıştır.⁶⁴

Etiyopya Hristiyanlığı içinde kendine özgü uygulamalar ve ritüeller vardır. Hristiyan dünyasının geri kalanından neredeyse yalıtılmış olması ve İskenderiye Patrikliği'nin denetiminden uzak olması nedeniyle, İskenderiye'nin hoş görmeyeceği pek çok âdet Etiyopya Hristiyanlığı içinde benimsenmiş ve devam etmiştir. Doğal olarak Etiyopya Kilisesi'nin ibadet biçimlerinde ve hatta temel inanç meselelerinde kendine özgü eğilimler söz konusudur. Katolikleri kızdıracak olan; Timkat gibi özel bayramlar, yeniden vaftiz töreni, Şabatın kutlanması, sünnet, rahiplerin evlenmesi, kötü ruhlara karşı kullanılan büyüler, sayısız oruç ve bayram günleri gibi uygulamaların Aksum Krallığı'ndan beri mevcut olması muhtemeldir.⁶⁵

1.1.4. İslamiyet

İslamiyetin Etiyopya'ya girişi Hz. Muhammed'in tavsiyesi üzerine sahabeden bazılarının Etiyopya'ya hicretiyle başlar (615-616). Bu ilk hicret aynı zamanda Müslümanların Etiyopya ile olan ilk ilişkisidir. Etiyopya'ya hicret edenlerin bazıları burada kalmış ve Etiyopya'da

⁶² Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 34.

⁶³ Aziz S. Atiya, **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, ed. Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul, Doz Yayınları, 2005, s. 169.

⁶⁴ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 40–41.

⁶⁵ Munro-Hay, **Aksum: An African Civilisation of Late Antiquity**, s. 208–209; Tamrat, “Evangelizing The Evangelized: The Root Problem Between Missions And The Ethiopian Orthodox Church”, s. 17.

Müslüman nüfusun çekirdeğini oluşturmuşlardır. Necaşi⁶⁶ Ashame kendisine sığınan sahabileri tek bir ilaha inandıkları için kabul etmiş ve onları korumuştur.⁶⁷ İlk hicretin ardından başkalarının da gitmesiyle hicret edenlerin sayısı yüz otuza yaklaşmıştır.⁶⁸ Hz. Muhammed'in, Etiyopya'ya hicreti tavsiye etmesinin önemli nedenlerinden biri Mekkelilerden gelebilecek saldırılara karşı kendini savunabilecek kadar güçlü bir devlet olmasıyla ilgilidir.⁶⁹ İslam'ın Etiyopya'da yayılması daha çok barışçıl yollarla olmuştur. Sonraki yıllarda Müslüman tüccarlar ve din adamları, Hristiyan hükümdarlar tarafından hoş görülerek buralarda İslam'ı tanıtmışlardır.⁷⁰

VII. yüzyılda Müslümanların Mısır'a hâkim olması, İskenderiye'de bulunan Kıpti Kilisesi ile Etiyopya Kilisesi arasındaki iletişimi olumsuz etkilemiştir; İskenderiye'den gelen Abuna'nın da atanmasında sorunlar yaşanmıştır. İslamiyetin yayılması ve Müslüman sultanlıkların fetihleri sonucu Etiyopyalıların, kıyı kesimlerdeki hâkimiyet alanı sürekli azalmıştır. Bu izolasyon Etiyopya'nın kendine özgü bir Hristiyanlık oluşturması ve geliştirmesine neden olmuştur.⁷¹

1.2. Siyasi Durum

Etiyopya tarihi, merkezi gücün çevre güçlere hükmetme mücadelesinin özetidir.⁷² Aksum Krallığı'nın yıkılmasından sonra Etiyopya'da güçlü bir siyasi yapı kurulamamıştı. Aksum krallarının yerine geçen Zagwe Hanedanı (1137-1270) mensupları "Süleyman kanı"

⁶⁶ Etiyopya hükümdarlarının kullandığı *Negus* (Kral/İmparator) veya *Negusa Nagast* (Krallar Kralı) unvanının Arapçalaşmış hâli.

⁶⁷ Haggai Erlich, "Islam, War and Peace in the Horn of Africa", **Muslim Ethiopia: The Christian Legacy, Identity Politics, and Islamic Reformism**, ed. Desplat Patrick, Terje Ostebo, New York, Palgrave Macmillan, 2013, s. 188; Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 42-43.

⁶⁸ Levent Öztürk, "İslamiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 3, No: 4, 2001, s. 11.

⁶⁹ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2012, s. 250.

⁷⁰ Jon Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia: Issues of Identity and Politics", **Journal of African Cultural Studies**, C. 11, No: 2, 1998, s. 112.

⁷¹ McGuckin, **The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity**, s. 9; Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 28.

⁷² Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 15.

taşımadıkları için meşruiyet sorunu yaşamışlardı.⁷³ 1270'te Aksum hükümdarlarının dolayısıyla Süleyman Hanedanı'nın soyundan geldiğini iddia eden Yikuno Amlak (ö.1285) iktidarı ele geçirmişti.⁷⁴ Haleflerinden Amda Seyon (1314-44) düzenli bir ordu kurarak hem bölgesel liderlerin gücünü azaltmaya hem de parçalanmış yapıyı birleştirmeye çalışmıştı. Bu dönemde bağımsız olmaya çalışan etnik gruplara karşı harekete geçilmiş ve bunlardan ele geçirilen yerler imparatorluğa bağlı yönetim birimlerine dönüştürülmüştür. *Kebra Negast* adlı eser, Amharca dili ve Hristiyanlık tüm ülkede birlik oluşturma ve meşruiyet sağlama araçları olarak görülmüştü. Bu üç unsur XX. yüzyılın sonuna kadar imparatorluk geleneğinin ayrılmaz parçası olmuştur.⁷⁵

Etiyopya'nın altın çağı olan Süleyman Hanedanı'nın erken döneminde (1270-1529) Mısır'a, Memlûk Devleti (1250-1517) hâkimdir. Abuna'nın İskenderiye'den atanması ve Nil Nehri ile ilgili konular başta olmak üzere birtakım meseleler, Etiyopya imparatorları ile Mısır'a hâkim olan Müslüman devletler arasında iletişim kurulmasını zorunluluk hâline getirmekteydi.⁷⁶ Osmanlı Devleti 1517'de Memlûkleri mağlup ettikten sonra Mısır'ı ele geçirmiş 1530'larda ise Yemen fethedilmiş ve Osmanlılar Kızıldeniz'de varlıklarını hissettirmeye başlamışlardı. Bu fetihler hiç şüphesiz Portekizlilerin bölgede güçlü bir donanma bulundurması ve üsler kurmasıyla da ilgiliydi.⁷⁷

⁷³ Stuart C. Munro-Hay, *Ethiopia, The Unknown Land: A Cultural and Historical Guide*, Londra, I.B. Tauris, 2002, s. 22.

⁷⁴ McGuckin, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, s. 10; Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 58; Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, s. 29-31, 35.

⁷⁵ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 19; McGuckin, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, s. 10.

⁷⁶ Haggai Erlich, *Ethiopia and the Middle East*, Londra, Lynne Rienner, 1994, s. 23.

⁷⁷ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 85.

1.2.1. İmam Ahmed'in Faaliyetleri ve Oromoların Göçleri

Etiyopya'nın, Mısır'a hâkim olan Müslüman devletler ve Portekizlilerle ilişkisi kadar Afrika boynuzunda yer alan Müslüman sultanlıklarla ilişkisi üzerinde de durulması gerekir.⁷⁸ Osmanlı Devleti'nin Mısır'a hâkim olduğu dönemde bu sultanlıklardan siyasi anlamda en güçlü olanı ise Adal Sultanlığı'ydı (1415-1577). Osmanlıların bölgede güçlenmeleri, yakın temas hâlinde oldukları Adal hükümdarlarını cesaretlendirmiştir. Osmanlı Devleti bölgedeki sultanlıklara destek verse de bu girişimler stratejik bir koordinasyondan yoksun olmuştur.⁷⁹

Müslüman Sultanlıklar, Etiyopya'daki kıyı bölgeleri ele geçirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. İmam Mahfuz (ö. 1517) doğu kesimlerde fetihlerde bulunmuş ve Etiyopya İmparatoru Lebne Dengel'in karşı saldırıya geçmesine neden olmuştur. İmam Mahfuz'un ölümüyle Ahmed b. İbrahim el-Gazi (1506 – 1543) ön plana çıkmıştır. İmam Ahmed iktidara geldiğinde devletin yönetiminde ciddi değişiklikler yapmış ve Sidamalar, Afarlar ve Somalililer gibi bölgedeki birçok Müslüman topluluğu cezbetmiştir.⁸⁰

Ahmed b. İbrahim 1526 yılında cihat faaliyetlerine başladığında Lebne Dengel müttefiki Portekizlilerle iletişim hâlinindedir. Hem yaklaşan Osmanlı tehlikesi hem de Ahmed b. İbrahim'in saldırılarına karşı koymak amacıyla 1526'da askerî yardım için Portekiz'e bir heyet göndermeye karar vermiştir. Yardım gönderildiği takdirde Papa'nın hâkimiyetini kabul edeceğini iletmiştir.⁸¹ Ahmed b. İbrahim 1529'daki Shimbra Kure Savaşı'nda Lebne Dengel'i yendikten sonra direnişi tamamen yok etmek için fethedilen bölgelere kalıcı olarak yerleşmek

⁷⁸ VIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar bölgede kurulan en az on dört siyasi yapıdan söz edilebilir. Rift Vadisi ile kıyı kesimler arasında kurulan ve güneye doğru genişleyen bu sultanlıklar Etiyopyalı yöneticileri sürekli olarak endişelendiriyordu.

⁷⁹ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**; Erlich, **Ethiopia and the Middle East**, s. 31.

⁸⁰ Erlich, **Ethiopia and the Middle East**, s. 30

⁸¹ Giancarlo Casale, **The Ottoman Age of Exploration**, New York, Oxford University Press, 2010, s. 72; Harold G. Marcus, **A History of Ethiopia**, University of California Press, 1994, s. 33.

istemiş ancak askerleri karşı çıkmıştır.⁸² Yapılan yardım çağrısına cevap olarak Lord Cristovao da Gama (1516-1542) önderliğinde 400 kişilik grup 1541’de bölgeye gelebildi. Bu dönemde Lebne Dengel ölmüş ve tahta Gelawdewos (1540–1559) geçmişti.⁸³ Ahmed b. İbrahim de bu dönemde Osmanlı Devleti’nden yardım istemiş Yemen Beylerbeyi aracılığıyla kendisine tam donanımlı 900 asker gönderilmiştir.⁸⁴ Etiyopya kronikleri yapılan ittifaklarla ateşli silahların ilk defa bölgeye girdiğini yazmaktadır. 1542’deki Wofla Savaşı’nda Ahmed b. İbrahim, Osmanlı Devleti’nin yardımıyla Etiyopya-Portekiz ittifakını yenmiş bu savaşta ileride hükümdar olacak olan Minas da dâhil birçok kişi esir alınmış ve Cristovao da Gama’yla birlikte bazı Portekizliler öldürülmüştür.⁸⁵ Yeterince hazırlık yapmadan 1543’te tekrar saldırıya geçen Ahmed b. İbrahim, Wayna Daga Savaşı’nda yenilmiş ve öldürülmüştür. Portekiz’den aldığı ateşli silahlar ve ülkeye gelen askerlerin yardımı Gelawdewos’un 1543’teki zaferinde belirleyici olmuştur.⁸⁶ Bu savaş, İslamiyet’in bölgede yayılışını yavaşlatmıştır. Ahmed b. İbrahim öldükten sonra Gelawdewos eyaletleri tek tek geri almaya başlamıştır.⁸⁷ 1545’te Gelawdewos, Bale’ye ulaşmış ve Müslümanları bölgeden çıkarmıştır. Ancak yerli halkın çoğu tam olarak Hristiyanlaştırılmadığından ve Oromoların saldırılarından dolayı geri çekilmek zorunda kalmış ve bölgedeki Etiyopya kontrolü zayıf kalmıştır.⁸⁸

⁸² Mohammed Hassen, “Review of Futuh Al-Habaşa: The Conquest of Abyssinia (16th Century)”, ed. Şihab ad-Din Ahmad bin Abd al-Qader bin Salem bin Utman, Paul Lester Stenhouse, Richard Pankhurst, **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 1, No: 2, 2004, s. 188.

⁸³ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 116.

⁸⁴ Cengiz Orhonlu’ya göre “Habeş hâkimine yazılan nâme suretidir” başlığı taşıyan belgeye ve “Sultan Ahmed el-hâkim be vilâyet-i Habeş” ibaresine bakarsak Osmanlı Devleti’nin Ahmed b. İbrahim’i Etiyopya hâkimi olarak tanıdığını anlayabiliriz. Bkz. Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, s. 27.

⁸⁵ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 69.

⁸⁶ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 16; Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 117.

⁸⁷ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti**, s. s.28-29.

⁸⁸ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 90.

İmam Ahmed’le yapılan savaşlar kadar önemli olan bir diğer konu ise Oromoların göçleridir. Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki bu çatışmalar sonucu her iki taraf da zayıflamış ve Oromoların göçünün yolu açılmıştır. Büyük ölçüde göçebe olan bu halkın kökeni hâlâ tartışma konusudur. Etiyopya İmparatorluğu’na güneyden sürekli baskı uygulayarak istikrarsızlaştırıcı ve zayıflatıcı bir faktör haline gelmiştir.⁸⁹ Bu topluluk için bazı kaynaklarda aşağılayıcı bir anlama sahip olan *Galla* ifadesi de kullanılır.⁹⁰ Genelde barbar ve istilacı bir topluluk olduklarından bahsedilir. Dinî inançları hakkında ise o dönemde pagan olduklarını bilinmektedir.⁹¹ XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki Oromo göçleri, Müslüman sultanlıkların zayıflamasının ana nedenlerinden biri olmuş ve XVII. yüzyıl boyunca Oromolar toprak kazanmaya devam etmişlerdir. Bu döneme ilişkin Cizvit metinleri ve Etiyopya kaynakları genellikle İmparatorluk ile Oromolar arasındaki çatışmaları anlatır. Bu kaynaklarda Oromo grupları Etiyopya İmparatorluğu’nun bütünlüğüne bir tehdit olarak gösterilmiştir. Oromoların bir kısmı zaman içinde Hristiyanlaşmış, güneydekiler ise çoğunlukla İslamiyeti benimsemişlerdir.⁹²

Avrupalılar Etiyopya’ya geldiklerinde oldukça karmaşık siyasi ve sosyal bir ortamla karşılaşmışlardı. Bu dönemde Etiyopya, Müslümanlarla yapılan yıkıcı savaşlarda yıpranan ve Oromoların istilasına karşı şiddetle mücadele veren bir ülkeydi. Misyonerler bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için bağlı oldukları Avrupa krallarıyla iletişim haline geçmiş ve durumu bildirmişlerdir. Etiyopya imparatorları Avrupa’daki krallardan siyasi ve askerî destek talep ederken misyonerleri elçi olarak kullanmışlardır. Etiyopya imparatorlarının Portekizlilerle ittifak kurmak için oldukça çok sebebi vardı. Siyasi olarak varlığını sürdürmeye

⁸⁹ Marcus, **A History of Ethiopia**, s. 35.

⁹⁰ Edward Ullendorff, **The Ethiopians: An Introduction to Country and People**, Londra, Oxford University Press, 1965, s. 41.

⁹¹ Jeronimo Lobo, **The Itinerario of Jeronimo Lobo**, ed. M. G. Da Costa, Londra, Hakluyt Society, 1984, s. 159; Manoel de Almeida, **Some Records of Ethiopia 1593-1646**, ed. C.F. Beckingham, G.W.B. Huntingford, Londra, The Hakluyt Society, 1954, s. 136.

⁹² Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 90–92; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 18–19.

alışan bir imparatorluk dinî konular dahil olmak üzere bazı konularda taviz vermeye açık hale gelmişti. Lebne Dengel ve Se'ela Krestos gibi Etiyopya imparatorları ve soyluları, Avrupa'dan siyasi ve askerî yardım gelmesi durumunda Katolik olabilecekleri konusunda misyonerlere umut vermişlerdi.

1.2.2. Avrupa'daki Gelişmelerin Etiyopya'ya Yansımaları

XVI. yüzyıla gelindiğinde İber Yarımadası'ndaki *Reconquista* artık sona ermişti. İspanya ve Portekiz'de, Müslümanlara ve Yahudilere karşı düşmanlık had safhadaydı ve “Doğulu” olan her şey reddedilmekteydi. Misyonerlerin, “Yahudi inancın etkili olduğu Etiyopya Hristiyanlığının” düzeltilmesi gerektiğini düşünmelerinin nedenlerinden biri de bu olabilir.⁹³ Öte yandan Avrupa'da Reform Hareketleri sonucunda Protestan mezhebi ortaya çıkmış ve yayılmaya başlamıştı. Trent Konsilinde (1545-1563) doktrinel, disipliner birçok konu tartışılmış, Katolik Kilisesi tarafından “Karşı Reform” hareketi başlatılmış; Theatinler, Ursulinler, Kapuçinler ve Cizvitler gibi tarikatlar ortaya çıkmıştı. Bu tarikatların amaçları arasında Avrupa'da Katolik mezhebini Protestanlığa karşı savunmak kadar yeni keşfedilen yerlerdeki insanları evanjelizasyon sürecine dâhil etmek de vardır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Papalık, Avrupa dışındaki muazzam fırsatları görmeye ve “sorumluluklarını” tanımaya başlamıştı. Böylelikle yeni keşfedilen kıtalardaki topluluklar ile Çin ve Japonya gibi ülkelerin yanı sıra Etiyopya'da bu sürecin hedeflerinden biri hâline gelmişti.⁹⁴

Bir diğer önemli gelişme ise Hindistan'daki Goa Eyaleti'nin, 1530'dan itibaren *Estado da India*'nın⁹⁵ idari başkenti olmasıdır. *Estado da India*'nın hızlı gelişiminde Portekiz tahtı

⁹³ Andreu Martinez d'Alos-Moner, “Paul and the Other: The Portuguese Debate on the Circumcision of the Ethiopians”, **Ethiopia and the Missions: Historical and Anthropological Insights**, ed. Verena Böll, Münster, Lit Verlag, 2004, s. 35–36.

⁹⁴ Richard Gray, “The Missionary Factor: An African Perspective”, **The Missionary Factor in Ethiopia : Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 9.

⁹⁵ Portekiz Hindistan Devleti: Portekizlilerin, en geniş sınırlarıyla Ümit Burnu'ndan Doğu Asya'ya uzanan kolonilerini yönetmek için kurdukları Hindistan merkezli idari yapı.

bizzat rol oynamaktaydı.⁹⁶ 1534'teki Papalık kararıyla Goa piskoposluk hâline gelmiş ve ilk piskopos 1538'de atanmıştır. Etiyopya da dâhil olmak üzere Doğu Afrika'dan Japonya'ya kadar Portekiz'in etki alanındaki yerler buradan yönetilmektedir. Cizvitlerin Goa'ya gelmesiyle burası misyonierlerin de başkenti olmuştur. Portekizliler, tüm bu bölgelerde inançlarını olabildiğince yayma görevini üstlenmişlerdir. Cizvitler ise bu coğrafyadaki misyonierlik faaliyetlerinde merkezî bir konuma yükseleceklerdi.⁹⁷ Cizvitler, Tarikat kurulduktan kısa bir süre sonra Etiyopya'ya gelmişlerdi ve bu görev onların ilk misyonierlik deneyimlerinden biriydi. Cizvitlerin bu bölgedeki faaliyetlerini anlayabilmek için Katolik Kilisesinin geleneksel yapısını savunmak amacıyla toplanan Trent Konsilini ve Tarikatın Papa'ya koşulsuz bağlılık yeminini dikkate almak gerekir. Öte yandan Tarikat sadece Kiliseyi değil aynı zamanda Romalılığı ve Latinliği de katı bir şekilde savunmaktaydı.⁹⁸

1.2.3. Etiyopya'da Vekâlet Savaşları: Portekiz ve Osmanlı Devleti'nin Bölgeye Girişi

Avrupalılar Haçlı Seferleri'nden itibaren Kudüs'te Etiyopyalı hacılarla tanışmışlar onların gelenekleri, dini ve Müslüman topluluklarla olan ilişkileri hakkında bilgiler elde etmişlerdir.⁹⁹ Kayıtlara göre Etiyopya'dan Avrupa'ya 1306, 1402 ve 1427 yıllarında elçiler gönderilmiştir.¹⁰⁰ Hristiyan dünyasında düzeni yeniden sağlamanın ve Roma Kilisesi ile Doğu kiliselerini yeniden birleştirmenin yollarının arandığı Floransa Konsiline (1438-1445) katılmak

⁹⁶ J. C. Sharman, **Empires of the Weak: The Real Story of European Expansion and the Creation of the New World Order**, New Jersey, Princeton University Press, 2019, s. 53.

⁹⁷ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 48; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 20.

⁹⁸ Ayele Teklehaymanot, "The Struggle for the 'Ethiopianization' of the Roman Catholic Tradition", **The Missionary Factor in Ethiopia: Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 138.

⁹⁹ Merid Wolde Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", **The Missionary Factor in Ethiopia: Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 31.

¹⁰⁰ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 37-38.

için Etiyopya'dan bir heyet gitmiştir.¹⁰¹ Prester John'u¹⁰² temsil ettiği düşünülen bu elçiler İsa'nın tabiatı hakkında monofizit görüşleri savunmaktaydı. Sonuçsuz kalan bu tartışma sonrasında elçiler geri dönüş yolunda öldürülmüşlerdir. Bu dönemde Etiyopya'ya da elçiler gönderilmiş ancak dil sorunu nedeniyle görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.¹⁰³ Öte yandan 1482 tarihli bir eser Napoli, Venedik ve Cenova gibi şehirlerden gelen Avrupalıların yirmi beş yıldır Etiyopya'da bulunduklarından söz etmektedir. "Prester John" ülkesine¹⁰⁴ gelen Avrupalıları geri göndermemekte ısrarcı olmuştur, bu kişiler genellikle Kızıldeniz ve Akdeniz ticaretinde etkili olan devletlerin ticari ajanlarıdır. Etiyopya sanatında önemli bir iz bırakmış Venedikli ressam Nicolo Brancalion (1460-1526) da burada kalan kişilerden biridir.¹⁰⁵

İtalyan şehir devletleri ve Papalığın yanı sıra İspanyollar ve Portekizliler de Etiyopya ile ilgilenmeye başlamışlardı. Keşifler Çağı'nda, Avrupa'da küçük bir ülke olan Portekiz'in dünya meselelerinde oynadığı rol oldukça dikkat çekicidir. Portekizliler, Hindistan'a giden bir yol arayışı ve "Prester John'un Krallığı" hakkında bilgi toplamaya başlamışlardır. Portekiz Prensi Denizci Henry (1394-1460) Hindistan'a ulaşma ve bölgedeki Müslümanlara karşı müttefik arama sürecinde Prester John'un ülkesini bulma amacını da ortaya atarak keşif faaliyetlerine

¹⁰¹ Bazı araştırmacılara göre bu heyet Etiyopya İmparatoru Zara Yakob tarafından değil Kudüs'teki Etiyopya Manastırı Başrahibi Nicodemus tarafından gönderilmiştir. bkz. Teklehaymanot, "The Struggle for the 'Ethiopianization' of the Roman Catholic Tradition", s. 136.

¹⁰² Doğu'nun efsanevi Hristiyan hükümdarı ve Patriğidir. XII. ve XVII. yüzyıllar arasında Avrupa'da popüler olan hikayelere göre Doğu'daki paganlar ve Müslümanlar arasında kalan Hristiyan bir devlete hüküm sürüyordu. Prester John, Müslümanlara karşı yapılan savaşlarda Avrupalılara yardım edecek müttefik olarak tahayyül ediliyordu.

¹⁰³ Richard C. Trexler, **The Journey of the Magi: Meanings in History of a Christian Story**, New Jersey, Princeton University Press, 1997, s. 128; Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 42; E. A. Wallis Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. I**, Londra, Methuen & Co. Ltd., 1928, s. 311.

¹⁰⁴ Güçlü bir orduya hükmettiği düşünülen Prester John, Hristiyanlarla ittifak kurup Müslümanları Kudüs ve Mekke gibi kutsal yerlerden atmak için ideal bir müttefik olarak görülmüştür. XIII. yüzyılın başlarına kadar Prester John'un krallığının muhtemelen Moğol İmparatorluğu olduğu düşünülmüyordu. Yüzyılın sonuna doğru Avrupalılar ve Moğollar arasındaki çatışmalar ve Moğol İmparatorluğu'nu dolaşan Fransiskan rahiplerin anlatıları Prester John'un başka bir yerde aranmasına sebep oldu. Etiyopya zaman içinde Prester John'un ülkesi olarak görüldü.

¹⁰⁵ Alessandro Zorzi, **Ethiopian Itineraries circa 1400-1524: Including those collected by Alessandro Zorzi at Venice in the years 1519-24**, ed. O.G.S. Crawford, Cambridge, Hakluyt Society, 1958, s. 20-21; Francisco Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I**, ed. G.W.B. Beckingham, C.F.; Huntingford, Londra, Routledge, 2016, s. 313.

dini-siyasi bir renk vermek istemişti. Efsanevi Hıristiyan Kral Prester John'un ülkesinin bulunduğu konum tarih boyunca yer değiştirmiştir. Prester John'un zaman içinde "Afrikalılaştırması" ise Avrupa'dan Çin'e ulaşan ticari ve kültürel bir dünya değişim sisteminin zirvede olduğu bu döneme denk gelir. XIV ve XV. yüzyıllardan itibaren Etiyopyalılar Prester John imajını oldukça benimsemişlerdi.¹⁰⁶

Portekiz Kralı II. Joao (1455-1495) Hindistan'a kara yoluyla kısa bir rota bulma ve Etiyopya İmparatoru ile ittifak kurma amacıyla keşif heyetleri göndermiştir. 1487'de Etiyopya'ya deniz yoluyla ulaşma olasılığını araştırmak için de Bartolomeu Diaz komutasında bir sefer düzenlemiştir. Pero da Covilha'yı (1460-1526) da kara yoluyla Etiyopya'ya elçi olarak göndermiştir. Da Covilha, tüccar kılığında Kahire üzerinden Hindistan'a oradan da 1493'te Etiyopya'ya ulaşmıştır. Etiyopya kralı Eskender (1478-1494) onun dönmesine izin vermemiş ve da Covilha otuz üç yıl burada kalmıştır. Bu süreçte da Covilha, bölgeye misyonerler gönderilmesini de talep etmiştir, Alvarez otuz yıl sonra Etiyopya'da onunla karşılaştığında önemli bilgiler edinmiştir.¹⁰⁷

Portekizliler, Vasco da Gama'nın yolculuğundan (1498) sonraki on yıl içinde, bölgedeki denizlerde yüzyıllardır süregelen Müslüman üstünlüğüne meydan okuyarak Hint Okyanusu'nda büyük bir deniz gücü hâline gelmişti. Amaçları Asya ile Avrupa arasındaki ticarete hâkim olmaktı. Etiyopya, Müslüman sultanlıkların bölgede genişlemesinden sonra denizle olan bağlantısını kaybetmişti. Portekizliler, Hint deniz ticaretini kontrol eden Müslümanlara karşı askerî ve siyasi olarak baş edemeyeceklerini fark etmişler ve müttefik

¹⁰⁶ Matteo Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", **World-Building and the Early Modern Imagination**, ed. Allison B. Kavey, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010, s. 143–144.

¹⁰⁷ Zorzi, **Ethiopian Itineraries circa 1400-1524: Including those collected by Alessandro Zorzi at Venice in the years 1519-24**, s. 22; Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 85.

arayışına girmişlerdi. Etiyopyalıların da kendi topraklarına yönelik Müslüman tehditlerine karşı yardıma ihtiyacı vardı. Böylelikle Etiyopya ve Portekiz çıkarları birdenbire çakıştı.¹⁰⁸

Etiyopya’da sistematik anlamda misyonerlik faaliyetlerine öncülük eden Portekiz ile Etiyopya arasındaki yaklaşık 130 yıllık kısa ama yoğun etkileşimi elçilik düzeyinde diplomatik ilişkiler, askerî harekâtlar ve dinî misyonlar olmak üzere birbiriyle ilişkili üç farklı safhaya ayırmak mümkündür.¹⁰⁹ Etiyopyalı seçkinler, Müslümanlara karşı müttefik bulma ve başta ateşli silahlar olmak üzere “teknoloji transferi” gibi amaçlarla Batılı güçler ile ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Diğer bir ifadeyle kendilerini “Hristiyan Dünya Sistemi”nin parçası olarak düşünmüş ve Hristiyanlığı ortak kimlik görerek bu kimliği kendi çıkarları için kullanmak istemişlerdir.¹¹⁰

Etiyopya İmparatoru Na’od (1494-1508)’dan sonra Lebne Dengel (1508–1540) küçük yaşta tahta çıktığı için Kraliçe Eleni ona naiplik ediyordu. Eleni oldukça ileri görüşlü biriydi ve bölgedeki Müslüman sultanlıkların aldıkları yardımları Hristiyan devletlerin desteğiyle eşitlemeye istekliydi. Elçilerin raporları sonucu Avrupa’daki teknik gelişmelerinden etkilenen ve yararlanmak isteyen Etiyopyalılar, Portekiz ile bir ittifakın kendi yararlarına olacağını farkına varmışlardı. Böylelikle Hristiyan imparatorluğuna geçmişin kayıp ihtişamını geri kazandırılacak ve iki Hristiyan ülke arasında İslam karşıtı bir ittifak kurulacaktı. Pero da Covilha’nın (1460-1530) tavsiyesi üzerine Mateus adlı bir elçi Portekiz’e gönderilmiştir.¹¹¹ Kraliçe Eleni, Mateus’la birlikte Portekiz Kralı Manuel’e (1469-1521) bir mektup göndermiştir. Bu mektupta:

“Size dağlar kadar erzak ve denizin kumları kadar asker sağlayabiliriz (...) Kahire Efendisi’nin donanmanızla savaşmak için gemiler inşa ettiğine dair haberler var.

¹⁰⁸ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 86.

¹⁰⁹ Andreu Martinez d’Alos-Moner, “The Birth of a Mission: The Jesuit Patriarchate in Ethiopia”, **Portuguese Studies Review**, C. 10, No: 2, 2002, s. 1.

¹¹⁰ Matteo Salvatore, “The Ethiopian Age of Exploration: Prester John’s Discovery of Europe, 1306-1458”, **Journal of World History**, C. 21, No: 4, 2010, s. 626.

¹¹¹ Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. I**; Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 84.

Müslümanları yeryüzünden silmek için size o kadar çok adam vereceğiz ki (...) Bizler karada, siz kardeşlerimiz ise denizde...”¹¹²

ifadeleri yer almaktaydı. Mateus 1514'te Lizbon'a varmıştı ve burada Kral I. Manuel tarafından iyi karşılandı. Bu yardım isteğine karşılık Dom Rodrigo da Lima başkanlığında, Fransisken rahip Francisco Alvarez'in (1465- 1540?) de içinde bulunduğu Portekiz heyeti Etiyopya'ya ancak 1520'de ulaşmıştı.¹¹³ Kraliçe Eleni'nin Etiyopya'ya gelmesini talep ettiği Portekiz misyonu nihayet geldiği zaman, yaşlanmış olan Pero da Covilha ülke hakkında en değerli bilgi ve tavsiye kaynağıydı. Bu sırada İmparator Lebne Dengel tüm yetkileri üstlenmişti.¹¹⁴ Bu dönemde karşılıklı yardımlaşmaya dair mektuplaşmaların olduğu bilinmektedir. Portekizlilerin gelişi, Etiyopya ve Lebne Dengel için uzun izolasyon döneminin sona erdiğinin göstergesiydi. Lebne Dengel'in, Kral III Joao'ya yazdığı mektupta bu tecridin ne derece hissedildiği anlaşılabılır.¹¹⁵

Alvarez ülkeye geldiğinde Pero da Covilha, mektupların Portekizce'ye çevrilmesine yardım etmişti. Ancak İmparatorun fikir ve istekleriyle ilgili bu çeviriler Avrupa'da yanlış anlaşılabilir kelime ve deyimlerle ifade edilmişti. Örneğin Papa'ya yazılan mektuplarda kullanılan “Size itaat ediyorum.” ifadesi, Avrupa'nın Katolik krallarının her yıl Papa'ya manevi bağlılıklarını yeniledikleri resmî bir ifadeydi. Burada bir başka sorunun ortaya çıktığı söylenebilir. Çeviride kullanılan kelimeler ile birtakım ifadelerin yanlış anlaşılmış olması muhtemeldir.¹¹⁶

¹¹² Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 16.

¹¹³ Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 8.

¹¹⁴ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 85; Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 278–279 Önceki satırlarda da bahsedildiği üzere Alvarez geldiğinde Pero de Covilham ile Nicolo Brancalon burdaydı ve hiçbirinin gitmesine izin verilmemişti. Bu kişiler burada evlenmiş ve kendilerine makamlar ve büyük mülkler tevcih edilmiştir.

¹¹⁵ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II*, s. 505; Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 33.

¹¹⁶ Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 34.

Alvarez'in içinde bulunduğu heyet altı yıl burada kalmış ve bu süre boyunca Etiyopya'daki Hristiyanlık anlayışını öğrenme fırsatı bulmuştur. Heyetin amaçları arasında ortak düşmana karşı hareket etmek kadar misyonerlik faaliyetleri vardır. Heyetle birlikte ülkeye gelen Joao Bermudez (1491-1570) hariç diğerleri 1526'da Portekiz'e dönmüştür.¹¹⁷ Portekiz'e dönen Rodrigo da Lima'nın heyetinde Etiyopya İmparatoru'nun elçisi Sagga Za'ab da yer almıştır.¹¹⁸ Etiyopya elçisi Sagga Za'ab Portekiz'de monofizit Hristiyanlığa yöneltilen suçlamaları savunmuştur. Fikirleri nedeniyle düşmanca bir tutumla karşılaşmış ve ayinlere katılmaktan tecrit edilmiştir. Sagga Za'ab yazdığı raporunda Etiyopya'daki sünnet, Şabat, vaftiz, oruç, perhiz gibi dinî ve kültürel konular hakkında ayrıntılı açıklamalar sunmuştur.¹¹⁹ Bu raporunu da “yurttaşlarını savunmak için” yazdığını bildirmiş fakat Katolik din adamları rapora karşı olumsuz bir görüş sunmuştur. Da Lima heyetinin görüşleri ve Sagga Za'ab'ın raporu sonrasında Etiyopya'da “sapkın” bir Hristiyanlığın olduğu anlaşılmış ve Portekiz'deki Prester John algısı değişmeye başlamıştır.¹²⁰

Öte yandan Etiyopya İmparatoru'nun Portekiz Kralı'na gönderdiği bir mektupta “Francisco Alvarez'i uygun bir şekilde benim adıma itaat etmesi için Roma Papa'sına gönderdim.” ifadesi de yer almaktaydı.¹²¹ Lebne Dengel'in, Papa'ya yazdığı mektupta ise “*Ey kutsal ve en güçlü Baba; sen çoban ben ise senin kuzunken neden varlığımızı sana bildirecek birini bize göndermedin? İyi bir çoban, sürüsünü asla ihmal etmez.*” demişti. Ancak bu ifadelerin sapkınlığın kabulü ve ihtida etme arzusunun belirtileri olarak algılanabileceği aklından geçmemiştir. Aslında bu satırları, onları Katoliklerden ayıran inançlardan ziyade

¹¹⁷ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 44–45.

¹¹⁸ Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, s. 419–420.

¹¹⁹ Etiyopya Hristiyanlığının Yahudi özelliklerine yönelik ani ilgi artışı, muhtemelen kralın kardeşi Kardinal Henry'nin Portekiz siyasetinde oynadığı rolün artmasından kaynaklanmaktaydı. Bkz. Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 36.

¹²⁰ Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 17–22.

¹²¹ Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, s. 503.

birleştiren inançların bilincinde olarak yazmıştı. Lebne Dengel'in mektuplarında Etiyopya'nın, tek başına diğer Müslüman devletlerce desteklenen bölgedeki Müslümanlara karşı verdiği mücadele özellikle vurgulanmıştı.¹²²

1.2.4. Osmanlı Devleti ve Habeş Eyaleti'nin Kurulması

Güçlü bir donanmaya sahip olan Portekizlilerin bölgedeki en büyük rakibi Osmanlı Devleti'ydi. Osmanlı Devleti, ticaret yollarında söz sahibi olmak ve kutsal yerlerin güvenliğini sağlamak gibi amaçlarla Kızıldeniz'in kontrolünün ele geçirilmesi gerektiğinin farkındaydı.¹²³ Etiyopya'daki Müslüman-Hristiyan mücadelesi Portekizlilere olduğu kadar Osmanlı Devleti'ne de müdahale imkânı tanımaktaydı. *Selman Reis Lâyihası* olarak bilinen belgede Etiyopya dâhil olmak üzere Portekizlilerin Hint Okyanusu çevresi ve Kızıldeniz'deki varlıklarından detaylı şekilde bahsedilmektedir.¹²⁴ Selman Reis bu metinde Etiyopya hakkında şu bilgilere yer verir “*Habeşistan'daki kafirlerin tahta okları ve fil derisinden kalkanları olan yalın ayak zayıf piyadeleri vardır. Onlara karşı koyacak kimse olmadığı için bu insanlar o ülkede hâkim durumdadır. En iyisini Allah bilir ama bence bin adamla (...) tüm Habeşistan alınabilir.*”¹²⁵ İlerleyen bölümlerde de görüleceği üzere bazı misyonerler de Selman Reis ile benzer fikirleri savunmuş ve Etiyopya'yı ele geçirmek için güç kullanımını teşvik etmiştir.

Portekizlilerin bölgeye girişini engelleme ve denizlere hâkim olabilmek amacıyla bölgede daimî bir donanmanın zorunlu olduğu anlaşılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman da (1520-1566) bölgedeki rakipleri Portekizlileri yenmek için Kızıldeniz'e yönelmiştir. 1502'de Kızıldeniz'e giren Portekizliler ile Osmanlı Donanması, 1520 ve 1555 yılları arasında beş önemli deniz savaşı yapmıştır. 1538'de İmam Ahmed, Etiyopya üzerindeki kontrolünü

¹²² Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 34.

¹²³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, s. 5–6.

¹²⁴ Orhonlu, *a.g.e.*, s. s.12-15.

¹²⁵ Casale, *The Ottoman Age of Exploration*, s. 40.

sağlamlaştırırken Osmanlılar da stratejik bir zaferin eşiğindeydi.¹²⁶ Bu çatışmanın arka planında ticaret yollarının kontrolü için verilen mücadele vardı ancak Osmanlı-Portekiz rekabeti her ne kadar bu bağlamda açıklansa da dinî-ideolojik yönü de ihmal edilmemelidir.¹²⁷ Bu aşamada Etiyopya ve Portekiz ile bunların karşısında yer alan Osmanlı Devleti ve Müslüman sultanlıklar birbirine hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyuyordu. Etiyopya imparatoru, Portekiz kralına başta Osmanlılar olmak üzere Müslümanlarla savaşmak ve kaleler inşa etmek için gerekli insan, yiyecek ve altın yardımı teklif etmişti.¹²⁸

Portekizlilere denizlerde üstünlük kuramayan Osmanlı Devleti, 5 Temmuz 1555'te Habeş Beylerbeyliğini tesis ederek Etiyopya'ya doğrudan müdahale etmeye karar vermiştir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Yemen Beylerbeyi Özdemir Paşa (ö. 1561) bölgenin fethiyle görevlendirilmiştir. Özdemir Paşa komutasındaki Osmanlı güçleri 1557'de Massava ve Arkiko'yu ele geçirerek bugünkü Eritre sahillerini tamamen kontrol altına almışlardır. Bu olay Tigrayların direnişini kışkırtmış ve Tigraylar Osmanlılar ile çatışmaya girişmişlerdir ancak Osmanlıları Suakin, Massava ve Arkiko'dan çıkaramamışlardır. Osmanlı Devleti, yüzyılın geri kalanında Kuzey Etiyopya'ya akınlar yapmış ve zaman zaman imparatorların rakiplerinin desteğini kazanmıştır.¹²⁹ Osmanlılara sürekli yenilen Etiyopya güçleri Özdemir Paşa'nın ölümüne dek iç kesimlere çekilmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Oromoların istilasını da başlayınca Gelawdewos bu topluluğun üzerine yürümüştür (1554-55). Osmanlı saldırısına karşı koymak amacıyla Bahr-Negus (Deniz Eyaletleri Hâkimi) Yeshak'ı ülkenin kuzeydoğu kesimlerinde görevlendirmiştir. Yeshak, Osmanlılara karşı girdiği savaşta yenilmiş ve Özdemir Paşa'ya tabi olmuştur, Gelawdewos ise Harar'daki Müslüman sultanlığı

¹²⁶ Erlich, *Ethiopia and the Middle East*, s. 32.

¹²⁷ Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia: Issues of Identity and Politics", s. 114.

¹²⁸ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II*, s. 379.

¹²⁹ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 89–90.

ile yapılan savaş sırasında öldürülmüştür (1559).¹³⁰ Özdemir Paşa'nın ölümünden sonra saldırıya geçen Etiyopya İmparatorluğu, kaybettiği yerlerin bir bölümünü alarak Osmanlı Devleti'ne bağlı kuvvetleri sahile doğru itmiştir. Aynı dönemde Etiyopyalıların Oromo kabileleriyle uğraşması nedeniyle daha ileri bir hareket yaşanmamıştır.¹³¹

Osmanlı Devleti Etiyopya'ya giriş çıkışları sıkı şekilde kontrol altına almıştı. 1560 yılında Etiyopya'daki Portekizlilerle temas kurmak amacıyla Hindistan'dan Massava'ya doğru yola çıkan üç gemi Osmanlılar tarafından engellenmiştir. İki yıl sonra Oviedo'nun misyonunun bir üyesi olan Rahip Andreas Gualdames, Minas'ın misyonerlere yaptığı kötü muameleyle ilgili haberleri Goa'ya aktarmak için gönüllü olmuştu ancak Gualdames, Fremona'dan ayrılırken yakalanmış ve öldürülmüştür.¹³² 1563'te ölen Minas'ın yerine Sarsa Dengel (1563-1597) iktidara gelmiş, Bahr-Negus Yeshak yeni hükümdar ile anlaşmış ve Osmanlılarla yaptığı ittifaktan çekilmiştir.¹³³ Sarsa Dengel, ordusunu Türklere karşı güçlendirmek için Portekizlilerden top kullanabilen, barut ve tüfek yapabilen işçiler için istekte bulunduğu onlara din değiştirebileceği konusunda vaatte bile bulunmuştu.¹³⁴

XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti, Massava bölgesinde hâlâ aktif rol oynamaktaydı. İmparator Fasilidas'ın 1632'de Katolikleri sınır dışı etmesiyle gerilim arttığında bölgedeki Osmanlı kuvvetleri Etiyopya'nın kısa bir süre Katolik misyonerlere karşı çıkmasına yardımcı olmuştur. 1647 yılında Fasilidas, Etiyopya'ya giren herhangi bir misyonerin öldürülmesi konusunda Massava'daki Osmanlı Paşası ile anlaşmıştı. Böylelikle ülkeye Katoliklerin getirecekleri "reform"un engellenmesi ve Avrupa-Etiyopya ilişkilerinin kesilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti de Kızıldeniz'i kontrol altına almış ve

¹³⁰ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti**, s. 45–46.

¹³¹ Casale, **The Ottoman Age of Exploration**, s. 46, 108; Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 47–48.

¹³² Philip Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, Londra, Sidgwick&Jackson, 1985, s. 14.

¹³³ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti**, s. 51.

¹³⁴ Erlich, **Ethiopia and the Middle East**, s. 36; Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 15.

Etiyopya'nın Avrupa'dan izolasyonunu sağlamıştır.¹³⁵ Birbirine rakip olan Osmanlı güçleri ve Etiyopyalılar XVII. yüzyılın ortalarına doğru yıpratıcı savaşa son vermiş ve ortak düşmanları Portekiz ve Katolik misyonerlere karşı anlaşma sağlamışlardır.

1.3. Katoliklerin Etiyopya'da Faaliyetlere Başlamaları

Katolik misyonerlerin Etiyopya'daki faaliyetlerinin başlangıcı XIII. yüzyılda Fransiskenlerin çalışmalarına kadar uzanır. Papa IV. Alexander (1254-1261) Etiyopya ve Arap topraklarındaki misyonerler aracılığıyla Etiyopyalıları Roma Kilisesiyle birliğe davet eden mektuplar göndermiştir.¹³⁶ 1520'de bir başka Fransisken rahip Alvarez'in de içinde bulunduğu heyet ülkeye geldiğinde daha çok stratejik, politik ve ekonomik konulara yoğunlaşmıştı. Misyonerlik faaliyeti ise bunlara göre ikinci planda kalıyordu ve sistematik değildi. Heyet 1526'da Etiyopya'dan ayrıldığında, Joao Bermudez geride kalmıştı. Joao Bermudez ülkeyi Katolikliğin kalesi haline getirmeyi ummaktaydı ve aynı zamanda siyasi nüfuz peşindeydi.¹³⁷ Bermudez, Papa'ya itaat etmesi için İmparator Gelawdewos'a baskı yapmıştır. Aynı şekilde Portekiz kralı da Katolik Kilisesi'nin üstünlüğünün kabul edilmesini istemiştir. Etiyopya kraliçesinin desteğine rağmen Bermudez saraydan sürülmüş ve 1556'da Portekiz'e geri dönmek için ülkeden ayrılmıştır. Portekiz'e döndüğünde ise Etiyopya Kilisesi'nin patrikliğine atandığını iddia ettiği bir anı yayımlamış ancak bu iddiaya dair Etiyopya'da hiçbir kanıt bulunamamıştır.¹³⁸ Sonraki yıllarda Portekiz Kralı, Etiyopya İmparatoruna yazdığı bir mektupta Joao Bermudez'in yaptığı şeyleri onaylamadığını ve Papa'nın ona verdiğini iddia ettiği yetkiler hakkında bilgi sahibi olmadığını yazmıştır.¹³⁹

¹³⁵ Erlich, **Ethiopia and the Middle East**, s. 37–38.

¹³⁶ Teklehaymanot, "The Struggle for the 'Ethiopianization' of the Roman Catholic Tradition", s. 135, 137.

¹³⁷ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 92–93.

¹³⁸ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 129; Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 92.

¹³⁹ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 111.

1544-1550 yılları arasında İmparator Gelawdewos ile Kral III. Joao arasında devam eden mektuplaşmalarda çeviriden kaynaklı bir takım yanlış anlaşılmalara olması muhtemeldir.¹⁴⁰ Gelawdewos Etiyopya’da kalmayı kabul eden Portekizli askerler için III. Joao’ya bir mektup yazarak Katolik rahipler gönderilmesini istemiştir. Fakat bu mektupların tercümesindeki hatalar nedeniyle Gelawdewos’un, rahipleri kendisi için istediği düşünülmüştür. Bir diğer mektupta ise Portekiz kralı “ruhların kurtuluşu için gerçek bilginin yayılması” ve Bermudez meselesini tartışmak üzere bir Patrik gönderme niyetinden bahsetmektedir. Portekiz kralının Hindistan valisine gönderdiği 13 Mart 1546 tarihli mektupta ise yanlış fikirlere sahip bu Hristiyan ülkenin eğer onlara öğretecek biri olursa yanlış fikirlerini reddetmeye hazır ve istekli olduğunu yazmış, kendisinden bölgeye giden ve gitmek isteyen misyonerlere yardımcı olması istenmiştir.¹⁴¹ Bu olayların ardından Katolikler, Etiyopya’nın “Hristiyanlaştırılması” girişimini hızlandırmaya ve daha üst düzey din adamları göndermeye karar vermişlerdir. Bermudez’in ülkeden ayrıldığı yıllarda Etiyopya Kilisesi’nin, İskenderiye ile bağının kesilmesi ve Roma’ya bağlanmaya ikna edilmesi için Cizvitlerin öncü olacağı yetmiş yılı aşacak yeni bir evre başlamıştır.¹⁴²

Etiyopya’daki misyonerlik faaliyetleri için Loyolalı Ignatius tarafından yakın zamanda kurulmuş olan Cizvit Tarikatı’nın üyeleri görevlendirmişti. Cizvitlerin, hâlihazırda Hindistan ve Çin’deki misyonları yürütmesi nedeniyle Papa’nın bu görevi onlara verdiği söylenebilir. Bu basit bir misyon faaliyeti değildir çünkü Ignatius, Etiyopya Patrikhanesi’ni kurmak için özel bir talepte bulunmuştu.¹⁴³ Aslında Etiyopya’ya din adamlarının gönderilmesi söz konusu olduğunda akla gelen tek tarikat Cizvitler olmamıştı. Hatta Dominiken Tarikatı Etiyopya

¹⁴⁰ Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 48.

¹⁴¹ Bu mektuplar için ayrıca bkz. Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 109–119.

¹⁴² Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 48; Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 93.

¹⁴³ Martinez d’Alos-Moner, “The Birth of a Mission: The Jesuit Patriarchate in Ethiopia”, s. 10.

konusunda belirli bir avantaja sahipti çünkü Etiyopyalıların Avrupa'ya yaptıkları ziyaretlerde onların geleneksel koruyucuları Dominiken rahipleriydi.¹⁴⁴

Loyolalı Ignatius'un tavsiyesi üzerine Papa III. Julius (ö. 1555) Etiyopya'da misyon yürütmek amacıyla Cizvitlerin ülkeye gönderilmesine izin vermiştir. 1554'te Joao Nunes Barreto (1510-1562) Etiyopya'ya Patrik olarak gönderilmek üzere seçilmiştir.¹⁴⁵ Ignatius, Etiyopya'ya ve tarihine ilişkin belirli bir dereceye kadar bilgi sahibiydi. Bu bilginin kaynağı ise Francisco Alvares'in eserine ve Roma'daki *Santo Stefano degli Abissini Manastırı*'nın önde gelen Etiyopyalı keşişi Tasfa Seyon'la yazışmaları başta olmak üzere diğer Etiyopyalı keşişlerden aldığı bilgilere dayanmaktadır. Etiyopya'nın hiyerarşiye dayalı sosyal yapısının farkında olan Ignatius, Etiyopya'nın Katolik Patriği olarak atanan Barreto'ya rehber olması amacıyla birtakım talimatlarda bulunmuş ve mühtedileri öncelikle seçkinler arasında aramalarını önermiştir.¹⁴⁶ Ignatius'a göre Prester John ile soylular yavaş ve ihtiyatlı bir şekilde uygulanacak olan dönüştürme misyonunda asıl hedeflerdir. Etiyopyalılar hakkında verdiği talimatların biri de "O ruhlara karşı hassas bir şekilde ve şiddete başvurmadan gidin." şeklindedir.¹⁴⁷ Bu talimatlara sadık kalan din adamları genelde girişimlerinde başarılı olmuşlar ancak Ignatius'un tavsiyesine uymayanlar misyonerlik faaliyetlerinde istenmeyen olaylar yaşamış ve genellikle başarısız olmuşlardır.

1555'te Cizvit rahip Gonçalo Rodrigues, Katolik bir patriğinin ülkeye atanmasını tartışmak ve imparatoru din değiştirmeye ikna etmek için Gelawdewos'un kampına¹⁴⁸ gitmişti. Bu tartışmada Etiyopya Hristiyanlığının sorunlu olduğundan, Papa'nın üstünlüğünden ve

¹⁴⁴ Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 45.

¹⁴⁵ E. A. Wallis Budge, *A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II*, New York, Routledge, 2014, s. 345.

¹⁴⁶ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 10; Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 41.

¹⁴⁷ Ignatius of Loyola, *Letters of St. Ignatius of Loyola*, ed. William J. Young, Chicago, Loyola University Press, 1959, s. 387.

¹⁴⁸ Aksum Krallığı'nın yıkılışından Fasiladas dönemine kadar imparatorluğun kalıcı başkenti yoktu. İmparatorluk bu dönemde *katama* adı verilen ve birçok çadırdan oluşan kamptan yönetiliyordu.

gönderilecek olan Patriğin dinî lider olarak kabul edilmesi gerektiğinden bahsetmişti. Din değiştirme çabaları için Cizvitlerin ileri sürdükleri argümanlara İmparator Gelawdewos, *Confession of Gelawdewos*¹⁴⁹ adlı bir eserle karşılık vermiş, hüsrana uğrayan Rodrigues ise Goa'ya dönmüştür.¹⁵⁰ Rodrigues, üstlerine yazdığı bir mektupta şunları söylemiştir “İmparatorluğun ileri gelenleri, geleneklerini bizimkilerle değiştirmektense Müslümanların yönetimine tabi olmayı tercih edeceklerdir.”¹⁵¹ Tüm bu olanların üzerine Gelawdewos, Goa'daki Portekiz valisine, Rodrigues'in kendisini sapkın ve inançsız olarak tanımlamasından rahatsız olduğunu belirten bir mektup göndermişti. Bu mektupta İskenderiye'nin takipçilerinin de Hristiyan olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁵² Bu sırada Patrik Nunes Barreto ile birlikte Melchior Carneyro ve Andre de Oviedo piskopos olarak görevlendirilmişler ve Hindistan'a gitmişlerdir. Barreto 1562'de ölene kadar Goa'da kalmış, onun emekliye ayrılması üzerine Andre de Oviedo Etiyopya Patriği olarak atanmıştır.¹⁵³

1.3.1. Andre de Oviedo Dönemi (1557-1577)

Andre de Oviedo, Ignatius'un ilk öğrencilerinden biriydi. 1550'de Roma'da teoloji alanında doktorasını tamamlamıştır. Oviedo yetkin bir yönetici ve organizatördü ancak bir misyonerin ihtiyaç duyduğu niteliklerin çoğundan yoksundu.¹⁵⁴ Andre de Oviedo ile birlikte Manuel Fernandez, Francisco Lopez, Gonzalo Cardoso, Antonio Fernandez ve yanlarında

¹⁴⁹ Confession of Gelawdewos: Teslis, şabat, sünnet ve domuz etinin yenmemesi gibi teolojik konuları; Müslüman Sutanlıklarla olan mücadeleyi, Cizvitlerin Etiyopya'ya varışı gibi olayları içeren XVI. yüzyıla ait bir metin. Bkz Solomon Gebreyes Beyene, “The Chronicle of King Galawdewos (1540-1559): A Critical Edition with Annotated Translation”, University of Hamburg, 2016, s. 31–32; Budge'a göre Gelawdewos bu eseri Rodrigues'e değil, 1557'de Andre de Oviedo'ya bir cevap olarak yazdı. Bkz. Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, s. 347.

¹⁵⁰ David Thomas, John Chesworth, “Asia, Africa and South America”, **Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 7 Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600)**, Leiden, Brill, 2015, s. 837; Salvatore, “The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John”, s. 152; Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 38.

¹⁵¹ Salvatore, “The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John”, s. 142; Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, s. 353–354.

¹⁵² Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 39–40.

¹⁵³ Atiya, **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, s. 175.

¹⁵⁴ Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 90.

küçük bir hizmetkâr grubu 1557’de Etiyopya’ya ulaştı.¹⁵⁵ Bu olay *Gelawdewos Kroniği*’nde şöyle geçmektedir “*Şanlı Kral Gelawdewos’un saltanatının on yedinci yılında [1557] Frankların metropoliti; rahipler, deaconlar ve birkaç Frank (...) Gelawdewos’a geldi. Piskoposun geliş sebebi ise İskenderiye’den Habeşistan’a gönderilen hak dine leke sürmek ve Roma’dan gelen kötü inancı övmektir.*”¹⁵⁶

Oviedo, İmparator’un karşısına geçerek kendisini Etiyopya Patriği ilan etmiştir. Tedbaba Maryam adlı önemli bir kiliseyi henüz kurmuş olan Gelawdewos, Etiyopyalıları Yahudilikle kirlenmiş sahte bir Hristiyanlık biçimine inanmakla suçlayan Oviedo ile yaptığı görüşmelerde asla taviz vermemiştir.¹⁵⁷ Misyonerlerle yaşanan başka bir tartışma da kronikte şöyle yer almaktadır “*O yıl [saltanatının on dokuzuncu yılında] tartışma yeniden alevlendi (...) ve şanlı Kral Gelawdewos, onlara Katolik kitaplarından alınan kelimelerle cevap verdi onları yendi ve utandırdı.*”¹⁵⁸ Gelawdewos, Cizvit misyonerlerin Katolik inancı kabul etmeleri yönündeki taleplerini dikkate almayınca Rahip Oviedo, Portekiz’e ve Roma’ya mektupla bu tutumunu aktararak şikâyetle bulunmuştur. Hatta onları Katolik Kilisesine karşı inatçı olmakla suçlayıp Katolik inancına sıcak bakmalarının çok zor olduğunu iletmiştir.¹⁵⁹ Bu dönemde Etiyopya’daki Cizvit misyonunun yaşadığı sorunlar, Portekiz ve Cizvit kaynaklarında detaylı şekilde belgelenmiştir. Ancak Etiyopya kaynakları, Oromolara karşı verilen şiddetli savaşlarla karşılaştırıldığında Etiyopya’daki Cizvit varlığını, küçük ve önemsiz bir fenomen olarak görmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 20.

¹⁵⁶ Beyene, “The Chronicle of King Galawdewos (1540-1559): A Critical Edition with Annotated Translation”, s. 214-215.

¹⁵⁷ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 84; Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 93.

¹⁵⁸ Beyene, “The Chronicle of King Galawdewos (1540-1559): A Critical Edition with Annotated Translation”, s. 224.

¹⁵⁹ Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, s. 49.

¹⁶⁰ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 20.

Bu sırada Minas (1559-1563) Etiyopya İmparatoru olmuştur. İddialara göre Minas, İmam Ahmed’le yapılan savaşta esir alındığında Müslüman olmuş ve ülkesine geri geldiğinde tekrar Hristiyanlığa dönmüştü.¹⁶¹ Minas dinî anlamda Cizvitlere müsamaha göstermemiştir. Cizvit rahiplerin vaaz vermesini ve Etiyopyalı Katoliklerin bu kişiler tarafından yönetilen ritüellere katılmasını yasaklamıştır. Bu dönemde Andre de Oviedo ve diğer Cizvitler Frementius’a ithafen Fremona olarak adlandırılan yere sürgün edilmişlerdir.¹⁶² İmparatorun kampından uzakta olan bu köy Etiyopya’da misyonerlik faaliyetleri için hazırlanan ilk merkez olmuş ve yüzyıldan fazla bir süre misyonerlerle ilişkilendirilmiştir.¹⁶³ Fremona’da imparatora muhalif ve Katolik sempatzanı olan Bahr Negus Yeshak’ın koruması altına girmişlerdir.¹⁶⁴

Cizvitler bu dönemde Fremona dışında Tigray ve Debarwa’ya da yerleşmişlerdi. Cizvit misyonu, imparatorun kampından uzağa taşındığı için ilk hedefi olan imparatoru Katolik yapma konusunda başarısız olmuştu. Bu bölgelerde mütevazı bazı faaliyetlerde bulunsalar da önemli yerleşimler olan Goğğam, Damot ve Begemder’den uzaktaydılar.¹⁶⁵ *Minas Kroniği*’nde imparatorluktaki yerel güçler arasında süren iç çatışmalara değinilse de Cizvit varlığından pek fazla bahsedilmemiştir. Kronik, *farangilerin* (Avrupalıların) Yeshak ile nasıl ittifak kurduklarını ve isyancılara nasıl askerî destek sağladıklarını anlatmıştır. Öte yandan Etiyopya kaynaklarında, Cizvitlerin bu dönemdeki misyonerlik faaliyetlerine ilişkin herhangi bir referansa rastlanmamıştır.¹⁶⁶

¹⁶¹ Miguel de Castanhoso, *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa*, s. lxxviii.

¹⁶² Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 14.

¹⁶³ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 183; Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, s. 50–51; Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 78.

¹⁶⁴ Salvatore, “The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John”, s. 155.

¹⁶⁵ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 86.

¹⁶⁶ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 21.

Minas'ın iktidarı yerel güçler tarafından ciddi şekilde tehdit edildiği dönemde Andre de Oviedo muhalefet lideri Yeshak ile ittifak kurmuştu. Osmanlılarla ittifak kuran Yeshak ve bazı Portekizliler Minas'a karşı savaşmış ve 1562'de onu tahttan indirmişlerdir. Habeş Beylerbeyi Osman Paşa, Yeshak ve Portekizliler arasındaki iş birliğinden şüphelenmiştir. Bunun sonucunda misyonerlerin bölgedeki merkezi olan Goa ile Etiyopya arasındaki denetimini artırmıştır. Aslında bu dönemde Minas'ın, Katolik karşıtı tavrı nedeniyle Portekizliler Etiyopya'ya daha fazla destek göndermenin faydasız olduğu sonucuna varmıştı.¹⁶⁷ Öte yandan Portekizlilerin isyana katılması onların itibarını zedelemiştir. Artık ne imparator onlara güvenecek ne de Goa'daki Portekiz yönetiminden daha fazla yardım isteyebileceklerdi.¹⁶⁸

Minas'ın kısa saltanatının ardından tahta geçen Sarsa Dengel, Etiyopyalılar arasında Katolikliğin yayılmasını yasakladı. Andre de Oviedo, Yeshak ile birlikte imparatora karşı bir plan yaptı ve askerî destek için Roma ve Lizbon'a defalarca çağrıda bulundu; *"500 Portekiz askeri ile sadece Etiyopya'yı değil bölgedeki diğer ülkelerden de birçok kişiyi Katolik yapabileceğini"* belirtti ancak bu isteği reddedildi.¹⁶⁹ Oviedo'nun kötü niyetini fark eden Portekiz kralı ve Papa, 1566'da Oviedo'ya ülkeden ayrılıp Çin'e gitmesini tavsiye etti ancak o reddetti.¹⁷⁰ Oviedo, Etiyopya'nın savaşta olduğu ülkelerle ittifak yapma yollarını dahi denedi ancak bu planını gerçekleştiremeden 1577'de öldü. Onunla birlikte gelen beş rahipten ikisi de öldürüldü.¹⁷¹

Cizvit varlığı Antonio Fernandes ve Francisco Lopez adlı iki rahibin omuzlarına yüklenmişti. İkisi de misyonerlik iddialarını bir kenara bırakıp faaliyetlerini ülkede kalan Portekizli ve Etiyopyalı Katolik bireylerin inancını korumakla sınırlandırdı.¹⁷² Cizvit

¹⁶⁷ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti**, s. 50–51.

¹⁶⁸ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. lxxviii.

¹⁶⁹ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 49.

¹⁷⁰ Paez, **History of Ethiopia 1622 C. II**, s. 49.

¹⁷¹ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 94.

¹⁷² Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 156.

kaynaklarına göre erkek, kadın, çocuk ve köleden oluşan bin kişilik grup 1575'te bir Katolik Kilisesi kurmak için Dambeya'da toplanmıştır. 1582 yılına gelindiğinde Katoliklerin ihtiyaçlarını karşılamak ve ayinleri yönetmek için altmış yaşın üzerindeki bu rahiplerden başka kimse kalmamıştı. Etiyopya'daki Katolikler, Tigray ve Dambeya'ya dağılmışlar ve güvensiz koşullar altında yaşamışlardır. Ignatius'un "Katolik Etiyopya" hayali oldukça uzak görünüyordu.¹⁷³ Portekizli yetkililer Sarsa Dengel'den, Etiyopya'daki Portekizliler ile onların soyundan gelenler lehine bir düzenleme yapmasını istemiştir. Sarsa Dengel bunlardan birçoğunu ülkedeki belirli bölgelere yerleştirmiştir. Artık imparator ile maiyetinin, Portekiz'e ve Katolik misyonerlere karşı tutumu yoğun bir şüpheden ibaret olmuştur. Bir zamanlar ülkenin ve Hristiyan dininin kurtarıcıları olarak kabul edilen Portekizliler artık bağımsızlık için bir tehlike olarak görülmeye başlanmışlardır. Etiyopya'yı, Roma Katolik Kilisesi'ne bağlama umudu da ortadan kalkmış gibi görünmekteydi.¹⁷⁴ Manuel de Almeida'nın (1580-1646) da belirttiği üzere "Piskopos Oviedo, Gelawdewos tarafından kötü karşılandı, Minas tarafından zulme uğradı son olarak Sarsa Dengel tarafından unutuldu ve kimse onu dikkate almadı."¹⁷⁵

Oviedo'nun başarısız misyonunun akabinde Cizvitlerin yolculukları kesintiye uğramıştır. Osmanlı Devleti ise bu dönemde Etiyopya'nın denize açılan kapısı olan Massava limanını ele geçirmiş ve Etiyopya'ya girmeye çalışan misyonerlere karşı önlemler almıştı. Fernandes 1583 yılında öldüğünde, Etiyopya'da kalan tek Cizvit rahip Francisco Lopez'di. Daha sonra Goa'da görevli Maruni bir Cizvit olan Abraham de Georgiis'i yardım amacıyla Lopes'in yanına gönderme kararı alınmıştı. Ancak Massava'dan Etiyopya'ya girerken 1595'te yakalanmış ve öldürülmüştür, Lopez ise 1596'da ölmüştür.¹⁷⁶ Papa XVIII. Gregory, İskenderiye Kilisesi ile Roma Kilisesi arasında anlaşma sağlanması için Piskopos Jean-Baptiste'i İskenderiye Patriği

¹⁷³ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 21.

¹⁷⁴ Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 42-43.

¹⁷⁵ Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557-1632*, s. 87.

¹⁷⁶ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 16.

XIV. John'a göndermiştir. Başarılı olamayan piskopos Etiyopya'ya doğru yola devam etmiş ve Massava'da öldürülmüştür.¹⁷⁷ Lopes'in ölümünden kısa bir süre önce Hint kökenli rahip Melchior da Sylva, Etiyopya'da kalan Portekizlilerle temas kurmak amacıyla görevlendirilmiştir. Koyu teninin, Avrupalıdan ziyade bir Müslüman olarak kendini tanıtmaya kolaylık sağlayacağı düşünülmüştü. 1596'da Melchior da Sylva, Goa'dan yola çıkmış ve Fremona'ya ulaşmıştı. 1603'te Pedro Paez tarafından nöbet devralınana kadar da burada kalmıştır.¹⁷⁸

1.3.2. Pedro Paez Dönemi (1603-1622)

XVII. yüzyılın başında İspanyol Cizvit misyonerleri Pedro Paez (1564-1622) ve Antonio de Monseratte (1536-1600) Etiyopya'ya gönderilmişlerdir.¹⁷⁹ Paez ilk girişiminde Osmanlılar tarafından yakalanarak hapsedilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra 1603'te Ermeni bir tüccar kılığında Massava'ya ulaşmış oradan da Fremona'ya geçmiştir. Paez, Etiyopya'ya gönderilenler arasında en etkili ve en uzun süre hizmet edecek olan Katolik Patriği olmuştur.¹⁸⁰ Ülkeye vardığında Sarsa Dengel ölmüştü ve ülke veraset konusunda fetret dönemindeydi. Dil öğrenme konusunda kabiliyetli olan Paez birkaç ay Fremona'da kalmış ve Amharca ile eski ayin dili olan Ge'ez dilini öğrenmiştir. Aynı zamanda Katolik ilmihalini Ge'ez diline tercüme ettirmiştir.¹⁸¹ Fremona'da bir okul açmış, ülkenin dili ve kültürü hakkında bilgiler edinmiştir. Bakire Meryem'e verilen değeri fark ederek vaazlarında sık sık bu konulara değinmiştir.¹⁸² Bir süre sonra genç imparator Za Dengel (1603-1604) tarafından *katama*'ya¹⁸³ çağırılmıştır. Pedro Paez kişilik olarak Oviedo'dan daha bilgili ve açık görüşlü biriydi. Etiyopya gelenekleri

¹⁷⁷ Atiya, **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, s. 176.

¹⁷⁸ Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 16; Atiya, **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, s. 176.

¹⁷⁹ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 49.

¹⁸⁰ Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 156.

¹⁸¹ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 94.

¹⁸² Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 50.

¹⁸³ İmparatorluk kampı.

hakkındaki bilgisi ve Katolik inanç ve pratiğine ilişkin açıklamalarıyla Za Dengel'i etkilemiştir.¹⁸⁴

XVII. yüzyılın başlarındaki ciddi siyasi krizlerle karşı karşıya kalan Za Dengel, monarşiyi güçlendirecek uygulamaları hayata geçirmeye çalışmıştır. Avrupa mutlakiyetçiliğinin işleyişini anlama ve bu bağlamda uygulanabilecek laik ve dinî reformları uygulamaya hevesli olmuştur. Köylüleri feodal yükümlülüklerden kurtararak ve vergi tahsilatını devlete devrederek *Gult*¹⁸⁵ sistemini iyileştirmeye çalışmıştır. Ayrıca köylüler arasından merkezî otoriteye bağlı profesyonel askerî birlikler oluşturmaya başlamıştır. Paez ile bağlantılar kurarak Cizvitlerin ona sağlayabileceği Avrupai yasalar ve hükûmet sistemiyle ilgilenmeye yönelmiştir.¹⁸⁶ Paez, imparatorların tahtta diken üstünde oturduklarını görünce, bunu fırsata çevirmek için din değiştirmeleri karşılığında onlara askerî yardım teklifinde bulunmuştur.¹⁸⁷ Za Dengel, İspanya Kralı III. Philip'e ve Papa'ya yazdığı mektupta zanaatkarların, askerlerin ve misyonerlerin ülkesine gönderilmesini istemiştir. Onların yardımıyla Massava'yı geri alabileceğini, Türkleri işgal ettikleri kıyı bölgelerinden çıkarabileceğini ve Oromoları da bölgeden sürebileceğini belirtmiştir.¹⁸⁸

Paez, Cizvitlerin yeniden İmparator'un yanında görev almasını istemekteydi böylelikle misyon faaliyetlerine devam edebileceklerdi. Bu bağlamda Za Dengel ve Paez karşılıklı olarak birbirlerinden yararlanmayı amaçlamışlardı. Paez, saraydaki konumunu yeniden sağlamlaştırmış ve kendini bir reformist olarak tanıtmıştır. Din değiştirme çabasını ise imparator ve ailesiyle sınırlandırmış hatta imparator ve maiyetinden bazıları Katolikliği kabul

¹⁸⁴ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 95.

¹⁸⁵ İmparatorun kararıyla birine, bir gruba veya kiliseye toprak verilmesine dayanan sistem. Bu toprak parçasını gult olarak alanlar o topraklarda yaşayan köylülerle ilgili birtakım haklara sahip olurlardı. Bkz. Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 93.

¹⁸⁶ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 42.

¹⁸⁷ Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 43.

¹⁸⁸ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 53.

etmiştir.¹⁸⁹ Paez inanç değişikliğini hemen açıklamamaları için onları uyarmıştır fakat Za Dengel, Şabatın uygulanmasında değişiklik emretmiştir. Abuna, İmparatoru aforoz etmiş ve ona karşı çıkan isyanı desteklemiştir; 200 kişilik Portekiz birliğinin yardımına rağmen Za Dengel öldürülmüştür.¹⁹⁰ Paez ise olacakların farkındaymış gibi bu olaylara doğrudan karışmamak için Fremona'ya dönmüştü. Bu öngörüsü onun 1607'de tahta geçen İmparator Susenyos ile bir ilişki geliştirmesini kolaylaştırmıştır.¹⁹¹

İmparator Susenyos (1607-1632) tahta geçtiğinde ülke karışıklık içindeydi. Birçok bölgede yerel yöneticiler bağımsız olmaya çalışıyorlardı ancak yeni İmparator otoritesini kurma konusunda kararlıydı. Hızlı bir şekilde, bağımsızlık peşinde koşan yerel yöneticileri yenmeyi ve Oromolara kaybedilen toprakları geri almayı amaçlıyordu.¹⁹² Susenyos, Etiyopya Kilisesi'nin Cizvit rahiplere karşı artan düşmanlığına rağmen hem siyasi hem kişisel nedenlerle Katolik inanca ilgi göstermiştir. O da selefi gibi merkezî bir yönetim kurmaya çalışmış bu amaç doğrultusunda Katoliklerin siyaset felsefesini ve mutlakiyetçi devlet anlayışını incelemiştir. Merkezkaç kuvvetlerin oluşturduğu tehdidi fark etmiş ve bunlara karşı Portekizlilerle iş birliği yaparak otoritesini güçlendirmeye çalışmıştı.¹⁹³ Susenyos, Za Dengel'in aksine din adamlarını İspanyol tarzında yeniden monarşiye bağımlı hâle getirme kararı aldığı anda köylüleri dikkate almamıştır. Katolik inançla birlikte gizli ve yavaş bir şekilde yeni bir ordu ve yeni bir soyluluk oluşturmayı planlamıştı.¹⁹⁴

Susenyos imparator olunca Paez fırsattan istifade onu ziyaret edip bağlılığını bildirmiştir. İmparator, dinî reform sayesinde Etiyopya Kilisesi'nin ve yerel yöneticilerin

¹⁸⁹ Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 157; Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 95.

¹⁹⁰ Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, s. 360.

¹⁹¹ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 95.

¹⁹² Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 59.

¹⁹³ Leonardo Cohen, "Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians' Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century", **Brill-Journal of Religion in Africa**, C. 39, No: 1, 2009, s. 6.

¹⁹⁴ Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 45.

gücünü nasıl sınırlayabileceğini ve merkezin gücünü artırabileceğini fark etmeye başlamıştı.¹⁹⁵ Susenyos, selefinin başına gelenlerden ders alarak Katolikliğe geçişin incelikle yapılması gerektiğini ve devrimci reformları uygulamaya girişmeden önce hükümetin sağlamlaştırılması gerektiğini fark etmişti.¹⁹⁶ Paez'in kademeli yaklaşımı nihayet sonuç vermeye başlamıştı. 1610-1620 yılları arasında birçok Etiyopya âdeti, Yahudi âdetlerinin yozlaşmış hâli olarak nitelendirilmiş ve yerini Katolik uygulamalarına bırakmıştır.¹⁹⁷ Nihayet 1621'de önce Susenyos ile kardeşi Ras Se'ela Krestos (?-1636) ve ardından birçok soylu yönetici Katolik olmuştur. Ancak Susenyos Katolik olduğunu 1622'ye kadar gizlemiştir nitekim 1617-1618'de birkaç Katolik karşıtı ayaklanma meydana geldiğinden iktidarı çok da sağlam değildi.¹⁹⁸

Susenyos, Etiyopya'yı eski ihtişamına kavuşturmak ve merkezî hükûmeti güçlendirmek amacıyla Paez ile iş birliği yapmaktaydı. Paez ise "Etiyopya koyunlarını Roma sürüsüne getirmek" için geri planda danışman ve diplomat olarak çalışıyordu.¹⁹⁹ Ancak Etiyopya Kilisesi ve inananları için Katolikliği kabul etmek, yalnızca apostolik bağlamdaki otorite silsilesinde bir değişiklik değil; ayin, teoloji ve dinî uygulamalarda da köklü değişiklikler gerektirmekteydi.²⁰⁰ Bununla birlikte Paez'in kısa sürede fark ettiği gibi Roma ile birleşmenin önündeki engel şu ya da bu inanç değildi, insanların bin yıldır değişmeden korudukları geleneklerine bağlılığı ve dinlerindeki gururuydu. Geleneklerle doğrudan karşı karşıya gelmenin çok az şey kazandıracağını anlamıştı. Paez'in yaklaşımı, selefi Oviedo'nun ve halefi Alfonso Mendes'in yaklaşımından farklıydı. Onun planı, yavaş yavaş imparatora ve nüfuzlu

¹⁹⁵ Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 157.

¹⁹⁶ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 43.

¹⁹⁷ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 50; Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 157.

¹⁹⁸ Marcus, **A History of Ethiopia**, s. 39–40.

¹⁹⁹ Paez, **History of Ethiopia 1622 C. II**, s. 309.

²⁰⁰ Marcus, **A History of Ethiopia**, s. 39–40.

kişilere Katolikliğin üstünlüğünü kabul ettirmekti. Bununla uyumlu olmayan geleneklerin ise zamanla terk edileceğini düşünmekteydi.²⁰¹

Misyonerler, Etiyopya inancını savunan gelenekçilerle çatışmak istemedikleri için Paez, Susenyos'un dinî reformları yavaşlatmasını tavsiye etmişti. Hatta *filioque* eki hakkında bir tartışma başlattığı için arka planda imparatoru uyarmıştı.²⁰² Susenyos ve Se'ela Krestos, Katolik inancını Etiyopya dinî geleneği içinde zaten varmış gibi sunmak istemiştir. Bu bağlamda Susenyos, inanç beyanının sonunda şu ifadeleri kullanmıştı “*Bu inanç bize deniz yoluyla gelmedi (yani onu Etiyopya'ya getiren Portekizliler değildi), kitaplarımızda yer almaktaydı ve atalarımızın da inancıydı İznik Konsili'nden beri de böyleydi.*”²⁰³ Yani “esas inanç” aslında başından beri bizde mevcuttu sadece yanlış yorum perdesi altında gizlenmiş ve açığa çıkmayı bekliyordu. Görüldüğü gibi İmparator, yeni inanç (Katoliklik) konusundaki düşüncelerini yeni bir şey değil de aksine Etiyopya'nın geleneksel inancının önemli bir parçasıymış gibi göstererek meşrulaştırmak istedi.

Etiyopya'da misyonerlerin planları oldukça iyi işlemekteydi. Susenyos Rahip Antonio Fernandes'i²⁰⁴ Papa'ya elçi olarak görevlendirmiş ve ona “*Git, ...kesin işaretlerle gerçek inancı benimsemem gerektiğini gösteren Tanrı'nın lütfuyla (...) Kilisemin yönetimini Papa'ya devretmek istiyorum (...) hatalarımızı düzeltmek için göndereceği Patriğe hürmet göstermek için git.*” demiştir.²⁰⁵ Etiyopya Kilisesini, Roma Kilisesi ile birleştirmeye çalışacağına İsa'nın haçı üzerine yemin etmiştir. Ancak Fernandes yolculuk sırasında esir alınmış ve öldürülmemek için taşıdığı tüm mektupları gizlice yakmıştır. Sonuç olarak Papalık, Etiyopya'daki koşullar

²⁰¹ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 67–68.

²⁰² Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 112.

²⁰³ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 45.

²⁰⁴ Oviedo dönemindeki Antonio Fernandes ile karıştırılmamalıdır. Bu kişi 1569-1642 yılları arasında yaşamış bir başka Cizvit rahibidir.

²⁰⁵ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 95.

hakkında birinci ağızdan bilgi edinmekten mahrum kalmıştır. Hiçbir zaman telafi edilemeyen bu kayıpla sonraki on yılda gerçekleşen olaylar Cizvitler adına trajik bir hâl alacaktı.²⁰⁶

Susenyos, bir Cizvit merkezi kurması için Paez'e toprak vermiş Paez de Susenyos'a saray yapmak için bir plan çizmiştir.²⁰⁷ Paez, Mavi Nil üzerine inşa ettiği taş köprüyle mimarlık konusunda imparatorun dikkatini daha önceden çekmeyi başarmıştı.²⁰⁸ Paez, Susenyos için Genneta Iyasus (İsa'nın Cenneti) adında Avrupai tarzda büyük bir kiliseyi inşa etmişti. Bununla beraber Avrupalıları ülke hakkında bilgilendirmek amacıyla uzun bir Etiyopya tarihi yazmıştır. Susenyos kesin zafer kazandığı bir seferden dönüşte Katolikliği tam olarak kabul etmeye karar vermiş samimiyetini göstermek için ilki hariç tüm eşlerini ve cariyelerini terk etmiştir. Öte yandan dinî törenleri de ciddiyetle takip etmiştir. Bu olaylardan sonra Susenyos ile Abuna Semon'un (1608-1617) ilişkileri ciddi şekilde gerginleşmişti.²⁰⁹

Bu dönemde dinî tartışmalar şiddetlenmiş ve Abuna Semon imparatorun huzuruna çıkmıştı. Abuna, saraydaki soyluların bazılarına gittikçe çekici hâle gelen diyofizit görüşe meydan okumuştur. Tartışma daha sonra misyonerlerin kafırlığı ve Etiyo-Portekizli melezlerin statüsünün tartışılmasına dönüşmüştü. Son olarak Semon misyonerlerin arkasından gidenleri aforoz ederek tartışmayı bitirmişti.²¹⁰ Artık sarayda hem misyonerlerin hem de Abuna'nın tarafındaki gelenekçilerin safları kesinleşmiş ve sıklaşmıştı. Etiyopyalılar her türlü aforozdan korktukları için Abuna Semon, aforoz kartını kullanarak İmparator'a karşı bundan daha eksiksiz ve katı bir muhalefet yapamazdı. Çünkü aforoz Etiyopyalılar arasında diğer uluslara

²⁰⁶ Caraman, **a.g.e.**, s. 102–103.

²⁰⁷ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 96.

²⁰⁸ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 50.

²⁰⁹ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 97.

²¹⁰ Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, s. 330; Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 113.

kıyasla daha büyük bir korkuya neden olmaktaydı. Bu yüzden Etiyopyalı rahipler çıkarlarını ilgilendiren önemsiz bir konuda bile aforozla tehdit ediyorlardı.²¹¹

Tartışma, 1617’de Abuna Semon’un önderliğinde oluşan bir koalisyon ile Susenyos ve Se’ela Krestos tarafından yönetilen Katolik yanlısı güçlere yapılan savaşla zirveye ulaşmıştı. Savaş sonunda Katolik yanlıları kesin zafer kazanmış ve Abuna Semon idam edilmiştir.²¹² Ancak bu zafer tansiyonu düşürmemiştir. Paez, sabrın ve azmin meyvesini görmüş ancak sadece birkaç hafta yaşamış ve 1622’de ölmüştür. Susenyos, Paez ölmeden önce daha fazla rahip talep etmek için Roma’daki Cizvit merkezine yazmıştı. Bu talebe karşılık Goa’dan on iki rahibin gönderilmesi emredilmiştir.²¹³ 1622’de Manuel de Almeida ile birlikte iki rahip yola çıkmış 1624’te Massava’ya ulaşarak Osmanlıları atlatıp iç bölgelere doğru hareket etmişlerdir.²¹⁴ Aynı yıl Francisco Machado ve Bernardo Pereira ise yanlışlıkla Adal Sultanlığının limanı Zeyla’ya inmişler, Etiyopyalı yetkililerin fidye tekliflerine rağmen idam edilmişlerdir.²¹⁵ Etiyopya artık “Katolik bir ülke” hâline geldiğine için kıdemli bir Cizvit olan Afonso Mendes (1579-1659) Patrik olarak seçilmiş ve Lizbon’da kutsanmıştır. Mendes ile birlikte Jeronimo Lobo (1595-1678) ve bir grup Cizvit misyoner 1625’te Etiyopya’ya ulaşmışlardır.²¹⁶

1.3.3. Patrik Afonso Mendes Dönemi (1625-1632)

Afonso Mendes’in patriklik dönemine geçmeden önce Avrupa’daki gelişmelere değinmekte fayda vardır. Bu dönemde Avrupa’da yaşanan gelişmeler Etiyopya’daki misyon faaliyetlerinin de seyrini etkileyecek bir zihniyet değişikliğinin anlaşılmasına yardımcı

²¹¹ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II*, s. 178; Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 86.

²¹² Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 344.

²¹³ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 97.

²¹⁴ de Almeida, *Some Records of Ethiopia 1593-1646*, s. 172.

²¹⁵ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 68.

²¹⁶ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 72.

olacaktır. Cizvitlerin misyonerlik metodolojisi ve metotları bakımından 1622 yılı oldukça önemlidir. Vatikan, misyonerlik çalışmalarını bizzat yönetmek ve İspanya ile Portekiz'in etkisini azaltmak için yeni bir organizasyonun gerekli olduğuna karar vermiştir. Papa XV. Gregory (1621-1623) tarafından 1622'de *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* kurulmuştur.²¹⁷ Örgütün amacı; misyonerliği ve misyon faaliyetlerini siyasi müdahaleden, sömürge anlayışından kurtarıp tamamen dinî bir harekete dönüştürmektir. Böylelikle İspanya ve Portekiz'in patronaj sistemiyle misyonerlerin yönetimi üzerindeki aşırı kontrolünün önüne geçilmesi ve farklı tarikatlar arasındaki misyon metodolojisi konusundaki anlaşmazlığın giderilmesi amaçlanmaktaydı. Olağanüstü yetkilere sahip bu örgüt; misyonerlere amaçları, beklentileri ve kaynakları hakkında yıllık raporlar sunma talimatı vermiştir. Böylelikle görevin ilerleyişi ve metotları hakkında bilgi edinilmiş olacaktı. Propaganda Fide'nin oluşturulması, Karşı Reform'un biçimlendirici aşamasının tamamlanması olarak kabul edilebilir.²¹⁸ Propaganda Fide, Etiyopya'daki Cizvit misyonunun sonlarına doğru kurulmuştu. Mendes'in patrikliği de örgüt tarafından yayımlanan yeni talimatların yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Artık bölgedeki misyonerler, amacı merkezileşme olan misyonerlik metodolojisine uygun hareket etmek ve Roma'dan gelen taleplerle başa çıkmak zorunda kalacaktı.²¹⁹ Bu yüzden Etiyopya'daki son on yılda Cizvitlerin etkinliği ve metodolojisi ile Mendes'in patriklik dönemini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Susenyos, Afonso Mendes'in gelişini beklerken aile bireyleriyle birlikte Aksum'a gitmiş ve Katolik olmasının nedenlerini açıklayan bir bildiri yayımlamıştır. Abunaların "ahlaksızlığı"nın aksine, Cizvitlerin eğitici karakterinin, inkılapların asıl itici faktörü olduğunu

²¹⁷ Turan, **Misyoloji: Hristiyan Misyon Bilimi**, s. 54.

²¹⁸ Peter Guilday, "The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922)", **The Catholic Historical Review**, C. 6, No: 4, 1921, s. 479-480; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 24; Festo Mkenda, "Jesuits, Protestants, and Africa before the Twentieth Century", **Encounters between Jesuits and Protestants in Africa**, ed. Robert Aleksander Maryks, Festo Mkenda, Boston, Brill, 2018, s. 13.

²¹⁹ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 24.

açıklamıştır.²²⁰ Katolik Patrik Afonso Mendes, kilise ve sarayda teolojik ve kristolojik tartışmaların yoğun olduğu bir dönemde Etiyopya'ya gelmişti. Mendes'in ilk vaazı teolojik konulara odaklanmak yerine Roma'nın otoritesini savunan kilise tarihi üzerine olmuştur. Paez'in ihtiyatlı dönüştürme faaliyetinin aksine halefi, "sapkın" Etiyopyalıların ruhlarını kurtarmak için bir gün daha beklenemeyeceğine karar vermişti.²²¹

Avrupa'da, Protestanların eleştirisi Papalığın gücünün aşırı merkezileşmesine karşıydı. Ancak Mendes'in Etiyopya'da karşılaştığı engelin konusu bu değildi. Etiyopya Hristiyanlığı kendi hiyerarşisine saygı duyuyor ve bu hiyerarşiye uyuyordu.²²² Mendes Etiyopya'ya geldiğinde burada on sekiz Cizvit vardı. Onun döneminde misyoner sayısında önemli bir artış olmuştur. Genellikle yeni gelen genç misyonerler Fremona'ya gider ve görevleriyle ilgili talimatlar alırlardı. Yerleşim bölgeleri olarak misyonun üç ana faaliyet alanı bulunmaktaydı: Misyonerlerin merkezleri Fremona, Gorgora ve Qwallala; kraliyet yerleşimleri Genneta Iyasus ve Danqaz; genişleme alanları Agaw ve Damot.²²³ Bu dönemde gelen Cizvitler ise Tigray bölgesindeki ortamı misafirperver bulmuşlardır. Ortodoksluğa ait ritüelleri değiştirmek için Etiyopyalı din adamlarına Katolik tarzda ayin yapma biçimlerini öğretmek amacıyla bu bölgede çalışmalara başlamışlardır.²²⁴ Ancak misyonun ilk dönemlerinde Mendes'in ve Lobo arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Mendes, selefi Paez'in aksine Etiyopyalılarla olan ilişkilerinde barışçıl yöntemler yerine şiddet kullanmayı tercih etmiştir.²²⁵ Mendes'in aksine Lobo ve yanındakiler Tigray ve Sire bölgesinde ılımlı politikalar sürdürmüşlerdir.²²⁶ Öte

²²⁰ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 97.

²²¹ Marcus, **A History of Ethiopia**; Leonardo Cohen, "The Catholic Kingdom of Ethiopia: Father Manuel de Almeida's Account of the Imperial Conversion Ceremony.", **Lusitania Sacra**, No: 29, 2014, s. 149.

²²² Cohen, "The Catholic Kingdom of Ethiopia: Father Manuel de Almeida's Account of the Imperial Conversion Ceremony.", s. 148.

²²³ Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 129.

²²⁴ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 97.

²²⁵ Henze, **a.y.**

²²⁶ Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 144–145.

yandan Lobo Etiyopyalıları, Roma Kilisesi'yle iletişimini kaybetmiş İskenderiye Kilisesi'nin sapkınlıklarına ve suistimallerine maruz kalmış zavallılar olarak görmekteydi.²²⁷

Mendes verdiği vaazlarda, Roma'nın üstünlüğünü savunmuş ve doğu kiliselerinin dik başlılığını kınamıştı. İlerleyen günlerde din adamlarının ve soyluların itaat yemini etmeleri için toplu bir tören düzenlemiştir. Susenyos, Mendes'in önünde diz çöküp Papa'ya bağlılık yemini etmiştir. Susenyos, Roma'ya bağlılığını önceden açıkça ilan etmişti. Şimdi Mendes'in önünde boyun eğmesi ise oldukça kışkırtıcıydı. Bu dönemde Ortodoksluğa ait uygulamalarla ilgili kısıtlamalar getirilmiş ancak toplumun neredeyse tamamı değişiklikleri reddetmiştir.²²⁸

İmparator Susenyos, tüm ülkeye duyurulmasını emrettiği monofizit karşıtı bir manifesto yazmıştır. Katolikliği güçlendirmek isteyen Susenyos, yavaş yavaş farklı bölgelerin yöneticilerini Katolikliği benimsemeye zorlamıştır.²²⁹ İmparator Katolik olduğunu ilan ettikten sonra bunu geleneklere ve kurumlara karşı birtakım şiddetli eylemler takip etmiş, Mendes'in etkisi altında önemli dinî ve kültürel reformlar gerçekleştirilmiştir. Kiliselerin yeniden kutsanması, Katolik rahipler atanması, Latin ayinlerinin tercüme edilmesi, komünyonun standartlaştırılması, Katolik olmayanların yeniden vaftiz edilmesi, boşanmanın yasa dışı hâle getirilmesi, sünnetin yasaklanması, Şabat'ın eski bir Yahudi geleneği olarak görülmesi, haram olan yiyeceklerle ilgili kısıtlamalarda değişiklikler yapılması, oruç ve bayramlar ile ayinlerin yeniden düzenlenmesi gibi girişimlerde bulunulmuş Etiyopya Kilisesi'nin mülkleri de Cizvitlere devredilmiştir.²³⁰ Mendes, Etiyopyalıların bin yıldan fazla bir süredir değer verdikleri inanç ve uygulamaları bir gecede terk etmelerini istemiştir aksi takdirde neredeyse tüm halk imparatorluğun düşmanları olarak muamele görecekti.²³¹ İmparator Susenyos;

²²⁷ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 176.

²²⁸ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 98.

²²⁹ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 45.

²³⁰ Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 157; Marcus, *A History of Ethiopia*, s. 39–40; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 25.

²³¹ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 142.

Etiyopya Kilisesi, Abuna ve İskenderiye Patrikhanesi ile ilişkilerini kesin olarak koparmıştı. Artık Katolik inancın düşmanları devlet düşmanları olarak tanımlanmaya başlanmıştı.²³² Başta Patrik Mendes olmak üzere bazı misyonerlerin ihtiyatsız ve cesur tavırları nedeniyle ülkede büyük huzursuzluklar çıkmıştı. Etiyopya Hristiyanlığının beşiği ve ülkenin dinî-siyasi birliğinin simgesi olan Aksum'daki kilise dâhil olmak üzere tüm kiliselerin yeniden kutsanması Etiyopyalılar ile misyonerler arasındaki çatışmanın fitilini ateşleyen büyük bir saygısızlıktı.²³³

1.4. Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Direniş ve Tepkiler

Katoliklerin baskısı toplumda genel olarak gerginlikler ve çatışmalara neden olmuştur. İmparatorun kendisi ve birçok soylu Katolik olmuştu fakat Etiyopya Kilisesi liderleri, yerel yöneticiler, soylu kadınlar, keşişler ve köylüler tarafından oluşturulan güçlü muhalefet de söz konusuydu. Bu muhalif kanat Cizvitlerin tüm Etiyopya'yı Katolikliğe dönüştürme hayalini bozmuştur.²³⁴ Ülkede isyanlar çıkmış, Tigray valisi Katolikliği terk etmiş, Agaw topluluğu imparatora karşı ayaklanmış ve Oromolar Gojjam'ı işgal etmişti. 1630'da Susenyos'un yeğeni olan Begemdar Valisi Sarsa Christos, Fasilidas'ı imparator ilan etmiş ancak yakalanarak idam edilmiştir. İmparatorun oğlu Fasilidas dâhil olmak üzere ona sadık olanlar dinî politikalarını yeniden gözden geçirmesini istemiştir. Tüm bunlara karşılık Mendes ise Susenyos'un güç kullanmasını takdir etmiştir.²³⁵

Direniş, ülkenin parçalanmakta olduğunu ortaya çıkarana kadar baskılar ve isyanlar devam etmiştir. Bu direniş farklı gruplar arasında farklı şekilde tezahür etmiştir. Örneğin hem merkezde hem de bazı bölgelerde Cizvitler, Katolikliği tanıtmalarına en şiddetli muhalefetin birkaç istisna dışında keşişlerden geldiğini görmüşlerdir.²³⁶ Manuel de Almeida, keşişleri

²³² Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s.24

²³³ Teklehaymanot, "The Struggle for the 'Ethiopianization' of the Roman Catholic Tradition", s. 139.

²³⁴ Cohen, "Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians' Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century", s. 6-7.

²³⁵ Marcus, *A History of Ethiopia*, s. 39-40; Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 98; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 25.

²³⁶ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 83.

Katolik inancının en güçlü düşmanları olarak görmüş ve onları “Etiyopya’nın Ferisileri” olarak adlandırmıştır.²³⁷ 1620’de keşişler ve onların geleneksel takipçileri köylüler Ortodoks inancı ve geleneklerini savunmak için harekete geçmişti.²³⁸ Katoliklere direnen birçok keşiş ve din adamı, yerel yöneticilerin Katoliklerden güçlü bir şekilde etkilenmediği bölgelere kaçmış ve direniş için pasif yöntemler seçmişlerdir. Bazı manastırlardaki keşişler ise Cizvitler tarafından ciddi şekilde cezalandırılmış hatta bazı misyonerler onları “reform etme” girişimlerinde şiddete başvurmuşlardır.²³⁹

Din adamları kadar bu isyanlarda etkili olan diğer bir grup da soylu kadınlar olmuştur. Kendi etkilerinin farkında olan bazı Etiyopyalı rahipler soylu kadınlara Katolik kocalarını terk etmeleri çağrıda bulunmuştur. Pedro Paez’e göre isyancılar imparatora isyan ettiği zaman Abuna, Mesih’te iki tabiat olduğunu söyleyen herkesi aforoz etmekle tehdit etmiş ve hizmetçilerin efendilerini, kadınların da kocalarını terk etmesini istemişti.²⁴⁰ XVII. yüzyılda yazılmış olan Avrupa ve Etiyopya menşeli metinler Etiyopyalı soylu kadınlar hakkında farklı bakış açıları sergilemiştir. Portekiz metinleri onları *diabolica* (şeytani kadınlar) olarak tasvir ederken Etiyopya metinleri *qeddusat* (azize kadınlar) olarak tasvir etmiştir. Her iki tarafın metinlerindeki ortak nokta Etiyopyalı soylu kadınlardan bazılarının, Katoliklerin karşısında olduklarıdır.²⁴¹ *Wayzaro* (hanımefendi) olarak adlandırılan Etiyopyalı kraliyet kadınları, politik olarak güçlüydüler hatta krallardan bağımsız hareket etmekteydiler. Soylu kadınlar arasında Katolik inancını yayma görevi 1622’de imparatorun din değiştirmesinden sonra zorlaşmıştır. Susenyos’un ne annesi ne ilk eşi din değiştirmiş hatta iki kızı Katolik karşıtı isyanlara

²³⁷ Andrzej Bartnicki, Joanna Mantel-Niecko, “The Role and Significance of the Religious Conflicts and People’s Movements in the Political Life of Ethiopia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries”, **Rassegna di Studi Etiopici**, C. 24, 1969, s. 30–31; Cohen, “Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians’ Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century”, s. 15.

²³⁸ Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 50.

²³⁹ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 68.

²⁴⁰ Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, s. 341.

²⁴¹ Wendy Laura Belcher, “Sisters Debating the Jesuits: The Role of African Women in Defeating Portuguese Proto-Colonialism in Seventeenth-Century Abyssinia”, **Northeast African Studies**, C. 13, No: 1, 2013, s. 122.

katılmıştır. Gelini Adara Maryam ve azize ilan edilen diğer bir kadın Walatta Petros pasif direnişe ilham kaynağı olmuştur. Sire bölgesindeki valinin eşi Katolik olmayı reddettiği için o bölgedeki diğer kadınlar da Katolik olmayı reddetmişlerdir.²⁴² Almeida'ya göre Danqaz bölgesindeki misyon faaliyetinin ilerlemesinde de soylu kadınların direnişi büyük bir engel teşkil etmiştir.²⁴³ Katolik olmayı reddeden soylu kadınlardan Azize Feqerta Krestos, İmparatorun dinî politikalarını protesto etmek için din değiştirmeye direnen kocasına katılmış ve işkenceyle öldürülmüştür. Görüldüğü üzere Katoliklere karşı isyanın ölçeği hem ulusal hem de ailevi düzeyde yıkıcı olmuştur.²⁴⁴

Mimari çalışmalar ve pahalı kültürel programların sürdürülmesi gibi Cizvit varlığıyla ilgili tüm projeler yerel bir iş gücüne dayanmaktaydı. Misyonun ihtiyaçlarının karşılanması için köylülere maddi külfetler yüklenmişti. Birçok Etiyopyalının görüşüne göre misyonerler yalnızca atalarının dinini değiştirmekle kalmıyor, “ülkeyi yiyorlardı.”²⁴⁵ Katolikler tarafından yapılan ve bir zamanlar halk arasında hayranlık uyandıran Madonna ikonası, Maryam Romawit (Romalı Meryem) olarak tanımlanmış ve küfrün nesneleşmiş hâli olarak görülmeye başlanmıştır. Katolik inanç ise “Se’ela Krestos’un dini” şeklinde adlandırılarak gözden düşürülmüştür.²⁴⁶ Mendes’in tüm ülkede Katolik inancı zorlamayı planladığı bir dönemde çekirge istilasının yaşanması onun için talihsizlik olmuştur. Bu olay halk tarafından eski inançlarını terk ettikleri için Tanrı’nın onlara cezası olarak yorumlanmıştır.²⁴⁷

²⁴² Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 187.

²⁴³ Jessica Wright, Leon Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, ed. Wendy Laura Belcher, *Atthiopistische Forschungen*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2017, s. 13; Wendy Laura Belcher, “Sisters Debating the Jesuits: The Role of African Women in Defeating Portuguese Proto-Colonialism in Seventeenth-Century Abyssinia”, s. 123.

²⁴⁴ Wendy Laura Belcher, “Sisters Debating the Jesuits: The Role of African Women in Defeating Portuguese Proto-Colonialism in Seventeenth-Century Abyssinia”, s. 139–144.

²⁴⁵ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 341.

²⁴⁶ Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 51.

²⁴⁷ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 192; Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 143.

Tüm bu gruplar benzer veya farklı nedenlerle isyanlara katılmışlardır. Kaba kuvvet isyanı bastıramamış ancak Susenyos olanlar karşısında dehşete düşerek geri adım atmak zorunda kalmıştır. 1631’de Mendes kamptan uzaktayken Etiyopyalıların “inanca karşı gelmedikleri sürece eski geleneklerini takip edebilecekleri” yani Katolik uygulamalarını terk edebilecekleri yönünde bir bildiri yayınlamıştı. Mendes, bildiriye geri çekmek için imparatoru ikna etti.²⁴⁸ İmparatorun kardeşi Malka Christos 1632’de kendisine karşı büyük bir ordu toplamış ve iki ordu çarpışmıştı. İmparator Susenyos, savaş sonrasında ölenler arasında yürürken oğlu Fasilidas’a şunları söylemiştir “*Burada ölenler, ölümlerine sevinebileceğimiz putperestler ya da Müslümanlar değil; Hristiyanlar, tebaamız ve bazıları bizim akrabamızdı. Kazandığımız zafer değil çünkü kılıçları kendi bedenlerimize sapladık...*”²⁴⁹

İmparator Susenyos, Katolik inancına olan bağlılığının felakete yol açtığını ve iktidardaki gücünü kaybettiğinin farkına varınca tahtı oğlu Fasilidas’a bırakacağını söylemiş ve kararını şu bildiriyle duyurmuştur: “*Dinleyin, Dinleyin! Bu inancı size önce iyi olduğuna inanarak verdik. Ancak sayısız insan katledildi (...) ve şimdi size atalarınızın inancını geri veriyoruz. Eski din adamları kiliselere dönsünler, kendi ayinlerini yapsınlar. Şimdi memnun musunuz?*”²⁵⁰ Katolik inancının birçok savaş ve ölümün nedeni olduğu iddia edilerek insanlara eski dinlerine dönme emri verildiğinde, bu süreçte sünnet olmayan herkesin sünnet edilmesi ve yeniden vaftiz edilmesi kararlaştırıldı.²⁵¹ Etiyopya kronikleri olanlar karşısında insanların tepkisini şu şekilde aktarır: “*Bütün kamp, sanki düşmandan kurtulmuş gibi, bağırışlar ve alkışlarla çınıladı. Katolik nefretini en fazla hissedene keşişler ve din adamları müteşekkire seslerle ellerini semaya kaldırdılar. Erkekler ve kadınlar kalabalıklar halinde dans*

²⁴⁸ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 98.

²⁴⁹ Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, s. 393.

²⁵⁰ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 25.

²⁵¹ 11 Mayıs 1633 tarihli Patrik Mendes’in Papa’ya mektubu Bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 150.

ediyorlardı(...)” Aynı zamanda insanlar sevinçten şarkı söylemeye başlamışlar ve şu dizeleri tekrarlamışlardır:

Sonunda Etiyopya koyunları serbest kaldı,
Batının kötü aslanlarından.
Aziz Markos ve Cyril’in doktrinleri üstesinden geldi,
Roma Kilisesi’nin aptallıklarından.²⁵²

Ancak Mendes’e göre “Tanrı’ya karşı günah olan bir şey hiçbir hükümete fayda sağlamazdı.” Mendes, imparatora bir teklifte bulunmuştu “*İmparatorluk toparlanana kadar henüz Katolik inancını kabul etmemiş olanlar için dinî özgürlük olacaktı ama öncesinde Katolik olanların eski inancına dönmelerine izin verilmeyecekti.*” ancak bu teklifi reddedilmiştir. İmparator, Mendes’in hırslarına son veren bir bildiri yayımlayarak tebaasına din özgürlüğü vermiş, Ortodoksluğu restore etmiş ve oğlu Fasilidas lehine tahttan feragat etmiştir. Ancak Susenyos 1632’de ölürken yanında Rahip Diogo de Matos vardı ve Paez’e yaptırdığı Genneta Iyasus Kilisesi’ne defnedilmişti. Ardından oğlu Fasilidas Ortodoks inancı bütünüyle restore etmiştir.²⁵³

Fasilidas’ın (1632-1667) tahta geçişiyle Cizvitler için durum daha da kötü bir hâl almıştı. Kendisini karşılayan Cizvitleri kabul etmeyi reddetmiş ve dinî duruşunu açıkça ortaya koymuştur. Cizvitlerin Dankaz’da kalmalarına izin vermeyerek Fremona’ya gitmelerini emretmiş ve onlara ait ateşli silahlara ve mallara el koymuştur. 1633’te Fremona’ya ulaşana kadar Mendes ve diğer Cizvitler yol boyunca halkın düşmanca tavırlarına maruz kalmıştır.²⁵⁴ Mendes, 24 Nisan 1633’te Fremona’dan, İmparator Fasiladas’a bir protesto mektubu göndermişti. İmparator ise halkı sanki kafirmiş gibi vaftizin tekrarlanmasından ve yapılanlardan şikâyet etmişti.²⁵⁵ Mendes; Manuel de Almeida ile birlikte üç rahibi, asker

²⁵² Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 152.

²⁵³ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 24, 48.

²⁵⁴ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 99; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 25; Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 154.

²⁵⁵ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 154.

istemeleri için Hindistan'a göndermiş ancak beklediği yardım gelmemiştir. Fasilidas bir Portekiz filosunun 1634'te Mombasa'yı bombaladığı haberini alınca tüm Cizvitlerin Etiyopya'yı terk etmesini istemiştir.²⁵⁶ Mendes, durumu daha da karıştırmak amacıyla Etiyopya'da Protestanlığı yaymayı ümit eden Alman Luteryen Peter Heyling'e eşlik etmiştir.²⁵⁷ Sonunda Mendes, Lobo ve birkaç Cizvit Osmanlılara teslim edilmiştir. Etiyopyalılar aslında onları öldürülmeleri için teslim etseler de Osmanlı Paşası onları fidye karşılığı serbest bırakmıştır.²⁵⁸ Mendes ve yanındaki Cizvitler 1635'te Hindistan'a ulaşmış az sayıdaki Katolik nüfusa hizmet etmek için ise yedi rahip ülkede kalmıştır. Bu rahiplerden ikisi ölü bulunmuş Mendes'in piskopos yardımcısı Apollinar de Almeida dâhil kalan beş kişi de Fasilidas'ın emriyle asılmıştır.²⁵⁹ Bu bir dönemin sonuna gelindiğinin işaretiydi. Cizvitler, Etiyopya'da bir daha önemli siyasi ve dinî güç elde edememişlerdir.²⁶⁰ İronik bir şekilde bu olay Etiyopya Kroniği'nde şöyle kaydedilmiştir "O yıl Patrik İskenderiye'den kutsal sandıkla geldi. Adı Rezeq'ti... Frank Afonso Mendes kendi ülkesine döndü."²⁶¹

Mendes pişmanlığını dile getiren bir açıklama yaptı:

Eğer yardımıyla Tanrı beni Etiyopya'ya geri gönderirse o insanların Katolik inancına ve güzel ahlakına aykırı olmayan hiçbir ritüelini hiçbir şekilde değiştirmemeye kararlıyım. Okuyarak ve deneyimlerle öğrendim ki, ağaçların yaşlanmış kökleri gibi, birçok kuşağın uygulamalarıyla güçlenen eski gelenekleri yıkmak zordur.²⁶²

Ancak bu pişmanlığı herhangi bir karşılık bulmadı ve Mendes 1659 yılında Goa'da öldü.

Misyonun ilk dönemlerinde Melchior Carneiro, Cizvit Tarikatı liderine şunları yazmıştı:

²⁵⁶ de Almeida, *Some Records of Ethiopia 1593-1646*, s. 199–200; Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 155.

²⁵⁷ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 99.

²⁵⁸ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 275.

²⁵⁹ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*; Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 99–100.

²⁶⁰ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 99; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 25.

²⁶¹ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 155.

²⁶² Mendes'in Propaganda Fide'ye 22 Şubat 1637'de gönderdiği mektup Bkz. Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 168.

Kesin olan şudur ki merhum kralın, papalığa boyun eğmek için değil krallığındaki sorunları düzeltmek ve Portekizli askerleri tarafında tutmak için Patriği çağırdığı (...) Efes Konsili'nin kararlarını kabul etmedikleri ve *adulterio de franges* dedikleri Katoliklerden nefret ettikleri açıktır.²⁶³

Cizvit misyonerler yetmiş yılı aşan faaliyetleri sonunda Etiyopya'da Katolik inancı yayamamışlar aksine Katoliklere karşı nefretin artmasına neden olmuşlardır. Etiyopya Kilisesi'nin İskenderiye Kilisesiyle bağları tekrardan güçlenirken Roma Katolik Kilisesi'yle iletişimi tamamen kopma noktasına gelmiştir.

1.5.Gondar Dönemi'nde Fransiskanların Girişimleri

Etiyopya uzun süredir olduğu gibi dinî sorunlar, iç savaş ve Oromoların istilalarıyla yıpranmış ve siyasi anlamda bölünmüş bir ülkeydi. Cizvit misyonerleri ülkeden sürüldükten sonra, geleneksel Ortodoks inancı restore edilmişti. Fasiladas, yerleşik bir merkez için Gondar'ı seçmiş ve kraliyet sarayının inşasına başlamıştı.²⁶⁴ Etiyopya hükümdarları Aksum'un düşüşünden sonra kalıcı başkentler kurmamışlar, imparatorluğu genellikle çok büyük olan ve sürekli taşınan kamplardan (katama) yönetmişlerdir. Gondar'ın iki yüzyıldan fazla bir süre başkent olması, Etiyopya emperyal pratiğinde önemli bir değişikliğe işaret etmektedir.²⁶⁵

Bu dönemde birkaç Cizvit, merkezden uzak olan Tigray bölgesinde sığınacak yer bulmuş ve burada faaliyet göstermeye devam etmiştir. Diğer Cizvitler ya idam edilmiş ya da öfkeli kalabalıklar tarafından öldürülmüştür. Katoliklerin kitapları Katolik Engizisyonundakine benzer şekilde yakılmıştır. Etiyopya'daki Cizvit rahiplerin sonuncusu Bernardo Nogueira (1605-1653) sürgündeki Afonso Mendes'e, idam edilinceye kadar bilgi göndermeye devam etmiştir.²⁶⁶ Din adamlarından yoksun kalan Etiyopya'nın Katolik topluluğu da yavaş yavaş yok olmuştur. 1669 yılında geride kalan Etiyopyalı ve Etiyo-Portekizli melez Katolikler ya Sinnar'a

²⁶³ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 30.

²⁶⁴ Matteo Salvatore, "Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia", *Northeast African Studies*, C. 12, No: 1, 2012, s. 53.

²⁶⁵ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 100.

²⁶⁶ Leonardo Cohen, "Patience, Suffering and Tolerance: The Experience of Defeat and Exile among the Jesuits of Ethiopia (1632-59)", *Journal of Jesuit Studies*, C. 9, No: 1, 2022, s. 87.

gitmek ya da Ortodoks Hıristiyanlığı benimsemek arasında seçim yapmakla karşı karşıya bırakılmışlardır.²⁶⁷

Sürgüne gönderilen Cizvitler ise Goa'da yeniden toplanmışlar ve Etiyopya'ya askerî bir müdahaleyi desteklemek için hem İspanya ve Portekiz tahtının sahibi III. Philip'ten hem de Papa'dan yardım istemişler ancak aksine bir sonuçla karşılaşmışlardır. Papa, Etiyopya misyonunun olumsuz süreci ve sonucu nedeniyle Cizvit faaliyetlerinin sona ermesine karar vermiştir.²⁶⁸ Dünya çapındaki misyonerlik çabalarının denetimiyle görevlendirilen Propaganda Fide, 1637'de Cizvitlerin yerine Fransiskanların görevlendirilmesine karar vermiştir. Propaganda Fide, Etiyopya'da Katolikliğin yayılması görevini diğer tarikatlara verirken Cizvitlere rakip tarikatlardan gelen asılsız söylentilerden etkilenmiş olabilir.²⁶⁹ Ne var ki Etiyopya'ya girmeye çalışan Fransiskanlar selefleri Cizvitlerin kibrinin bedelini ödemişlerdir.²⁷⁰

Aslında Propaganda Fide, Etiyopya misyonu ile Cizvitlerin sınır dışı edilmesinden sonra özellikle ilgilenmeye başlamıştı. Bu dönemde misyonerler Etiyopya'da farklı bir strateji izlemeyi seçmişlerdir. Katolikler, kendini tahtın varisi ilan eden prens Sagga Krestos (1610-1638) için tahtı ve ülkeyi yeniden kazanmak amacıyla destek ve fon toplamaya çalışmışlardır. Aslında prensin kimliği ve gerçek niyeti bilinmiyordu ancak biraz tereddüt ettikten sonra Propaganda Fide, prensin Goa merkezli Portekiz-Cizvit projesine en iyi alternatif olduğuna karar vererek prene destek vermişti. Antonio da Virgoletta adlı Kapuçin rahip de kendisine eşlik etmiş ancak bu girişimden istenilen sonuç elde edilememiştir.²⁷¹ Virgoletta,

²⁶⁷ Salvatore, "Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia", s. 54.

²⁶⁸ Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 26.

²⁶⁹ Ayrıca bkz. Aziz Augustin Tarikatı'ndan Rahip Manoel de Asunçao'nun, Cizvitlerin Etiyopya'dan Sürülmesinin Nedenleri Hakkında Propaganda Fide'ye 1640 yılında gönderdiği rapor Wright, Grek, **a.g.e.**, s. 183.

²⁷⁰ Salvatore, "Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia", s. 54.

²⁷¹ Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, s. 383; Salvatore, "Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia", s. 56.

Hindistan'daki Diu'ya gönderdiği mektupta kendileri için güvenli olmayan bu ülkeye eğer mümkünse Diu'daki Etiyopya kökenli Katolik rahiplerin gönderilmesini önermiştir.²⁷²

1668'de Fasiladas'ın ölüm haberi Kahire'deki Fransisken misyonerlerine ve Propaganda Fide'nin Roma'daki merkezine ulaştığında yeni bir girişim için koşullar hazır görünüyordu. Misyonerler, bu kez hedef olarak oğlu Yohannes'e (1667-1682) yönelmişlerdir.²⁷³ Fasilidas'ın halefi Yohannes, Ortodoksluğun güçlü bir destekçisiydi ve doktrinel meselelerle ilgilenmekteydi. Tahta geçişinden kısa bir süre sonra Kapuçin rahipler Agathangelus ve Cassian deniz yoluyla ülkeye girmeye çalışmışlar ancak öldürülmüşlerdir.²⁷⁴ Ermeni tüccar kılığına girmiş Fransiskenler ülkeye girmeyi başarsa da onlar da yakalanarak öldürülmüştür. Geçmişteki trajik başarısızlıktan ders alan rahipler ve Propaganda Fide görevi gizli tutmaya çalışmıştır.²⁷⁵ 1702'de üç Fransisken keşiş Gondar'a gelmiş bunlar birkaç soylu ve üst yetkiliyi Katolik yapsa da sarayda çıkan karışıklık nedeniyle görev başarısızlığa uğramıştır.²⁷⁶ Birçok rahip öldürüldükten sonra Propaganda Fide birtakım tavizler verme yoluna gitmiştir. Kapuçinlerin Etiyopya'da elde ettiği sınırlı başarı cemaatin bazı tavizler vermesiyle olmuştur. Bu tavizlere rağmen Papalık ile Etiyopya Kilisesi arasındaki ilişkinin kötü olmasında Kapuçinlerin Etiyopya'daki çaresiz imparatorlara veya yerel güçlere silah ve ittifaklar sunması yatar. Öte yandan Katoliklik, Etiyopya'da Ortodoks Kilisesi'nin ayin dilini ve bazı uygulamalarını üstlendikten sonra bile dış tehditlerle ilişkilendirilmeye devam etmiştir çünkü Etiyopyalı Katolikler yabancıların ülkeye müdahale araçları olarak görülmüştür.²⁷⁷

²⁷² Bkz. Antonio de Virgoletta'nın Diu'daki kolejın rektörüne gönderdiği 1640 yılına ait mektup. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 187.

²⁷³ Salvatore, "Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia", s. 60; Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, s. 407.

²⁷⁴ Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 156; Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 178.

²⁷⁵ Salvatore, "Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia", s. 60.

²⁷⁶ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 53.

²⁷⁷ Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 56.

XVII. yüzyılda Fransiskanların girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu girişimlerinin siyasi ve insani bedeli o kadar yüksekti ki 1717’de Propaganda Fide, Etiyopya misyonunu askıya almıştır. Takip eden dönemde daha başarılı girişimlerde bulunulmuş ancak Katolikler ülkede modern çağa kadar önemli bir varlık gösterememişlerdir.²⁷⁸ Fransa Kralı XIV. Louis (1643-1715) de keşif için Fransız bir doktoru bölgeye göndermiş, doktor Etiyopya’ya giriş için imparatorundan izin istemiş ancak kendisine cevap verilmemiştir. Ne İspanya Kralı Philip’in ne de Fransa Kralı XIV. Louis’nin gayreti ve monarşik gücü Etiyopya’da Katolik misyonun ilerlemesine etkili olabilmıştır.²⁷⁹ Sonuç olarak Katolik misyonerlerin Etiyopya’daki faaliyetleri çok uzun bir süre kesintiye uğramış ve Etiyopya Akdenizli güçlerin siyasi ve dinî baskılarından bir nebze de olsa kurtulmuştu.

²⁷⁸ Salvatore, “Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia”, s. 55.

²⁷⁹ Atiya, **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, s. 171–177.

İKİNCİ BÖLÜM:

KATOLİKLERİN MİSYON SİYASETİ VE METOTLARI

Misyonerler ve Etiyopyalılar, aynı inancı paylaşmalarına rağmen Katolik ve Ortodoks mezhep arasındaki farklılıklar bu iki grubu birbirine düşürmüştü. Bir Hristiyan vaftiz edilmeliydi ancak vaftiz her yıl tekrarlanmalı mı yoksa ömürde bir defa mı yapılmalıydı? Komünyon ayininde şarabın ve ekmeğin niteliği nasıl olmalıydı? Bunlara benzer birçok tartışma konusu aşılmadığı sürece aynı dine inansalar da iki grup arasında uzlaşma sağlanamayacaktı. Aslında Katolikler uzlaşmadan ziyade “doğru inancın” yayılması için çalışıyorlardı. Bunun mümkün olabilmesi için de öncelikle imparatorluk içindeki kilit aktörlerle etkileşime girip onlardan kabul görmeleri gerekiyordu.

Cizvit Tarikatı üyeleri, İmparator ile soylulardan başlayarak ve bunların sağlayacağı ağları da kullanarak Etiyopya’da misyon faaliyetlerini yürütmek istediler. Cizvitler, iktidardakiler kadar dinî gücü elinde bulunduran rahipleri de etkilemeye çalıştılar. Eğer bu üst sınıf Katolik inancı kabul ederse tartışmasız bir şekilde toplumun da onları takip edeceği düşünülmüyordu. Bu nedenle misyonerlerin hem imparator nezdinde hem de tebaası arasında prestij kazanmaları gerekiyordu. Misyonerler kendilerini medeniyet aktarıcısı, bilimsel ve teknik konularda uzman, toplum yararına çalışan hayırseverler ve etkili vaizler olarak kabul ettirmeye çalıştılar. Öte yandan soylular arasında itibar kazanınca muhaliflerine karşı güç kullanmaktan da çekinmediler. Katoliklere göre en büyük düşman İskenderiye Patriğinin atadığı Abunaydı ve saf dışı bırakılması gerekiyordu. Geleneksel Ortodoks yapıyı korumak isteyen keşişler ve soylu kadınlar gibi muhalif gruplar da misyonun hedefindeydi. Bu bölümde konunun anlaşılabilmesi için öncelikle Katolik Kilisesi ve Etiyopya Kilisesi arasındaki tartışma konularına değinilecektir. Ardından Cizvitlerin, misyonerlik faaliyetleri sırasında Etiyopya’da kullandıkları yöntem ve tekniklere odaklanılacaktır.

2.1.Tartışma Konuları

Etiyopya Kilisesi, kendini evrensel ve apostolik bir kilise olarak tanımlar. Doktrinler, temel inanç esasları, kilise hiyerarşisi, monofizitlik, manastır kuralları, dinî edebiyatı ve litürjisinde İskenderiye Kilisesi geleneğine bağlıdır. Ayrıca Yahudilik ve paganizmden kalan uygulamalarıyla da kendine özgü bir yönü vardır. Örneğin sünnet, şabat kuralları, domuz etinin haram olması gibi koşer kurallarına dikkat etmektedirler.²⁸⁰ Etiyopya ortodoksluğunda yedi sakrament vardır. Bunlar vaftiz, konfirmasyon, evharistiya, son yağlama, günah itirafı, rahip takdisi ve evliliğdir.²⁸¹

Kendine özgü bir Ortodoksi anlayışı olan Etiyopya Hristiyanlığı aslında doktrin açısından homojen bir yapıda değildir. Müslümanların Etiyopya'daki fetihlerinden sonra ülkenin siyasi anlamda parçalanması sonucu manastırlar büyük ölçüde özerk hâle gelmiş ve farklı anlayışlar benimsemişlerdir. Bir kurum olarak zayıflamış olan ve homojen çizgiyi yeniden kuramayan Etiyopya Kilisesi ve ruhban sınıfı mecburen çelişkileriyle birlikte farklı manastırların litürjik mirasını kabul etmiştir. XIV ve XV. yüzyıllarda ortaya çıkan birçok muhalif dinî yorum ve bunların takipçileri olan kiliseler zamanla ortadan kalksa da Etiyopya Kilisesi literatüründe varlığını sürdürdü.²⁸² Bu yüzden Katolikler ülkeye geldiklerinde fikirleri Etiyopya Hristiyanlığının belirli grupları tarafından kabul edilmiştir.²⁸³

Etiyopya'ya ilk gelenlerden biri olan rahip Francisco Alvarez, Etiyopya'daki Hristiyanlığın Roma Kilisesi'nden farklı olduğunu ve Yahudiliğin etkisiyle ortaya çıkan gelenek ve uygulamaların farkındaydı. Ancak o, hiçbir zaman Etiyopyalı Hristiyanları ardılları gibi cehenneme ve ebedi lanete mukadder kafirler olarak görmemiştir.²⁸⁴ Fakat haleflerinden

²⁸⁰ Münir Yıldırım, "Afrika'da Kadim Bir Kilise: Etiyopya Ortodoks Kilisesi", **Milel ve Nihal**, C. 10, No: 2, 2013, s. 117–121.

²⁸¹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 123.

²⁸² Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 18.

²⁸³ Cohen, **a.g.e.**, s. 129.

²⁸⁴ Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 31–32.

biri olan Cizvit rahip Lobo'ya göre Etiyopyalılar, Mesih'in iki doğasını inkâr ettikleri için şizmatik bir şekilde yaşıyorlardı.²⁸⁵ Cizvitlerin Etiyopya'ya gelişiyle birçok konu tartışmaya açılmış ve Katolik misyonerler ile Etiyopyalılar arasında savaşa varan çatışmalar çıkmıştır.

2.1.1. Monofizitlik ve Diyofizitlik Tartışması

Etiyopyalılar ile Katoliklerin en önemli tartışma konularının başında belki de monofizit-diyofizit tartışması gelmektedir. Etiyopyalılar, İncil'i inanç meselelerinde ilk otorite olarak görürler. 325 İznik, 381 Konstantinopolis ve 431 Efes konsillerini kabul ederler ancak 451 Kadıköy Konsili'nin kararlarını reddederler.²⁸⁶ 451'deki Kadıköy Konsili'nden sonra Kadıköy Konsili yanlısı ve karşıtları arasında çıkan tartışmalar Etiyopya'da da yansımalarını göstermiş Etiyopya, bu iki grubun çatışma alanı hâline gelmişti. İskenderiyeli monofizit din adamları Etiyopya'da, Kadıköy karşıtı davayı kazanmaya odaklı misyonerlik programı başlatmışlardı. İskenderiye ile var olan bağların yardımı ile Suriye, Kapadokya, Kilikya ve diğer bölgelerden gelen monofizit misyonerler de buna eklenmiştir.²⁸⁷ İskenderiyeli patrikler, Athanasius'un Frumentius'u kutsamasıyla kurulan Etiyopya'nın metropolitlik makamı (Abuna) için piskopos seçme hakkına sahip olmuşlar ve sonraki dönemlerde bunu devam ettirmişlerdir.²⁸⁸

Etiyopya Kilisesi'nin temel inanç esaslarını I. İznik Konsili'ndeki kararlar oluşturmaktadır. Kilise, monofizit anlayışını tam bir şekilde ifade etmek için "Tewahedo" ifadesini kullanır. Bu ifade İsa'da tanrısal ve insanî tabiatın birbirine karışmaz ama aynı zamanda ayrılmaz bir yapıda olduğunu gösterir.²⁸⁹ İskenderiye Piskoposu Cyril'in fikirlerini geliştiren Eutyches göre (ö. 454) enkarnasyon öncesi İsa'da var olan iki tabiattan enkarnasyon sonrasında tek bir tabiat kalmıştır ki bu ilahî tabiattır ve insani tabiatı kapsamaktadır.²⁹⁰

²⁸⁵ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 180.

²⁸⁶ Budge, *A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. I*, s. 156.

²⁸⁷ McGuckin, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, s. 8-9; Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, s. 22.

²⁸⁸ Munro-Hay, *Aksum: An African Civilisation of Late Antiquity*, s. 204.

²⁸⁹ Yıldırım, "Afrika'da Kadim Bir Kilise: Etiyopya Ortodoks Kilisesi", s. 118.

²⁹⁰ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 41, No: 1, 2000, s. 313.

Katolikler bu anlayış üzerinden Etiyopya Kilisesi'nin diyofizit inanca benzer bir yaklaşıma sahip oldukları tezini kullanmaya çalışmışlardır. Ancak bu durum Cizvitlerin, Etiyopya Ortodoksluğunu eleştirmesinin önüne geçmemiştir.²⁹¹

Mendes'in de Etiyopya'ya geldiğinde verdiği ilk vaazda açıkça dile getirdiği tek konu, monofizitlik ile diyofizitliği karşı karşıya getiren ve her iki kilisenin kimliği üzerinde büyük etkisi olan Kadıköy Konsili tartışmasıydı. Hatta Mendes, Cizvitler ile Etiyopya Kilisesi arasında uzun süredir var olan Yahudi ayinleri, *filioque* eki gibi polemiklerden hiç bahsetmemişti.²⁹² Kadıköy Konsili'nin yetkisi tartışmasında hem Etiyopyalılar hem de Cizvitler yazdıkları metinlerde, kutsal kitaptan aynı cümleleri alıntılamışlardır. Ancak her grupta da aynı cümleleri kendi haklılıklarını kanıtlamak için kullanmıştır.²⁹³ Misyonerler, Etiyopyalıların kutsal metnlerinin doğru yorumlanması konusunda da Etiyopyalı din adamlarıyla tartışmaya girmişlerdir. Cizvitler, birçok yorumla karşılaşmış ve bunları reddetmiştir çünkü Trent Konsili'nden sonra Protestan reformistlerin yazılarına yanıt olarak oluşturulan külliyatları olduğundan bu tartışma için kesinlikle iyi hazırlanmışlardı.²⁹⁴

2.1.2. Filioque Eki Sorunu

Filioque eki, Cizvitler ve Etiyopyalılar arasındaki bir diğer anlaşmazlık konusu olmuştur. Filioque, “ve Oğul’dan” anlamına gelen Latince bir kelimedir ve Katolikler tarafından İznik-Konstantinopolis inancına “Baba ve Oğul’dan gelen Kutsal Ruh” olarak eklenmiştir. Bu ek,

²⁹¹ Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. I**, s. 156; Bazı kaynaklarda bu tanım miafizitizm olarak geçer. Bkz. Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 79–81.

²⁹² Lobo, **The Itinerario of Jeronimo Lobo**, s. 157–158; Cohen, “The Catholic Kingdom of Ethiopia: Father Manuel de Almeida’s Account of the Imperial Conversion Ceremony.”, s. 150.

²⁹³ Cohen, “The Catholic Kingdom of Ethiopia: Father Manuel de Almeida’s Account of the Imperial Conversion Ceremony.”, s. 143–179; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 116; Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, s. 324.

²⁹⁴ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 115.

Doğu ve Batı Kiliseleri arasında çekişmeye neden olmuş ve 1054 yılında Ortodoks ve Katolikler arasındaki bölünmenin bir nedenini oluşturmuştur.²⁹⁵

XVII. yüzyılda Etiyopya’da filioque eki sorunu, kristolojik tartışmanın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Filioque’un onaylanması, Katolik inancının tanınmasına karşılık gelirken inkârı ise Etiyopya-İskenderiye geleneğiyle ilişkilendirilmiştir. Etiyopya kristolojisi filioque ekini reddeder.²⁹⁶ Bu konuda Pedro Paez ile Abba Marca adlı bir keşiş arasında tartışma yaşanmıştır. Paez, *Haymanota Abaw* (Babaların İnancı)²⁹⁷ adlı kitabın birçok yerinde “Kutsal Ruh, Baba’dan ve Oğul’dan gelir.” ifadesinin bulunduğunu söylemiş ve farklı nüshalarını göstermiştir. Ancak tartışmadaki diğer rahipler bu kitapların sahlılığını ve değıştirildiğini tartışmaya açmıştır.²⁹⁸ Bu tartışma sonrasında Filioque eki, *Haymanota Abaw* adlı kitapta bulunduğu ancak son zamanlarda Etiyopyalı rahipler tarafından silindiği gerekçesiyle kredoya eklenmiştir. *Haymanota Abaw*’ın tüm nüshaları ve kredoya sahip diğer dinî eserler, düzeltilmiş nüshalarıyla değıştirilmek üzere toplanmış 1624’te de tüm ciltleri düzeltilmiş ve çoğaltılmıştır.²⁹⁹

2.1.3. Vaftiz ve Komünyon

Dinî ritüel üzerindeki kontrol, ona sahip olan kişi veya grup için bir otorite kaynağıdır. Bu yüzden Cizvitler, Etiyopya Kilisesi’nin ayinlerini kontrol etmeye çalışmışlardır.³⁰⁰ Etiyopya misyonunda garip bir durum vardır. Hem misyonerler hem de onların potansiyel mühtedileri olan Etiyopyalı Hristiyanlar, komünyon ve vaftiz ayinlerinin dinî bağlılık

²⁹⁵ Mehmet Katar, “Ortodoksluk”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, s. 118; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 133; Ahmet Hikmet Eroğlu, “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Nedenleri”, *Dini Araştırmalar*, C. 2, No: 5, 1999, s. 411.

²⁹⁶ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 313; Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, s. 90; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 136.

²⁹⁷ XV. yüzyıldan sonra oluşturulan Etiyopya Kilise Babalarının vaazları, teslis, monofizitlik ve İsa’nın enkarnasyonu gibi teolojik karakterdeki tartışmalardan oluşan bir koleksiyondur. Bkz. Ullendorff, *The Ethiopians: An Introduction to Country and People*, s. 151.

²⁹⁸ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 316.

²⁹⁹ Aregay, “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, s. 48.

³⁰⁰ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 162.

açısından anlamı konusunda benzer bir kavrayışa sahiplerdi. Bu uygulamalar her iki grup için ortak olduğundan yanlış anlaşılma gibi bir olasılık yoktu. Cizvitler, din değiştirme sürecinde önemli olan vaftiz ve komünyona bir anlam atfetmek için bu ritüelleri yeniden düzenlemişlerdir. Amaçları, ayinleri gerçekleştirirken Katolik tarzı ve geleneksel Etiyopya tarzını ayırt etmektir. Cizvitler, farklı ritüelleri homojenleştirmek ve ayinleri ortak bir şekilde düzenleyip kontrol etmek istemişlerdi. Katolik Reformu'nda olduğu gibi Etiyopya'daki Cizvitler, din adamları üzerinde kontrolü artırmak amacıyla merkezî bir Kilise modelini pekiştirmeyi istemişlerdir. Aslında Etiyopyalıların vaftiz törenine saygı duysalar da uygulanması için net ve ortak bir formülün yokluğundan rahatsız olmuşlardır. Yeni ayin şekillerini de soyluların onaylamasına büyük özen göstermişlerdir.³⁰¹

Etiyopya'da üçlü su serpmesi ile gerçekleştirilen vaftiz ile İsa'nın Ürdün Nehri'ndeki vaftizini andıran vaftiz olmak üzere iki tür vaftiz vardır.³⁰² Erkek çocuklar doğumdan kırk, kız çocuklar ise altmış gün sonra vaftiz edilir. Vaftize gelirken her çocuğun burnuna ve kaşlarının arasına kesici bir aletle çizik atılır.³⁰³ Katoliklerin ve Etiyopyalıların vaftizleri arasındaki ayrımlardan bir diğeri de kullanılan ifadelerdir. Paez, vaftiz sırasında “Seni Baba ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum.” ifadesini kullanan bir keşiş, neden Oğul'dan bahsetmediğini sorduğunda keşiş bunun Portekiz usulü olacağını söylemiş ve reddetmiştir.³⁰⁴ Vaftiz konusunda misyonerleri ile Etiyopyalıların arasındaki asıl tartışma Timkat veya Epifani ile ilgilidir. Timkat terimi vaftiz anlamına gelmektedir ancak aynı zamanda yıllık festivali (Epifani) de işaret eder. Etiyopyalıların, İsa'nın Ürdün Nehri'ndeki vaftizini anmak ve toplu bir vaftiz için her yıl nehir veya su kaynağı kenarında toplanırlar.³⁰⁵ Cizvitler ise her yıl tekrar

³⁰¹ Cohen, *a.g.e.*, s. 162–165.

³⁰² Budge, *A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. I*, s. 157–158.

³⁰³ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 109–110; Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 180.

³⁰⁴ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 365.

³⁰⁵ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 180; Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 366; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 167.

tekrar yapılırsa vaftizin mükemmel olamayacağını düşünmekteydiler. İyi bir Hıristiyan'ın sadece bir kez vaftiz edilmesi gerektiğine inandıklarından bu tür bir uygulamayı kalıcı olarak yasaklamakta ısrarcı olmuşlardır. Anlaşılan misyonerler, Etiyopyalıların sakrament olarak kabul etmedikleri bir ritüelin kutsal niteliği hakkında bir tartışma başlatmışlardır.³⁰⁶

Ayinler arasındaki bir diğer önemli ayrım evharistiya ile ilgiliydi. Bu konuda Pedro Paez, Etiyopyalıların evharistiyanın kutsallığına büyük ölçüde bağlı olduklarını ve saygı duyduklarını söylemiştir.³⁰⁷ Hatta Katolikliği kabul eden Etiyopyalılar dahi bu geleneği değiştirmemişlerdir. Cizvitler; ayininin düzenli ve tek tipte uygulanması için verilen mücadelede, ekmeğin mayalı olup olmaması ve şarabın içeriği konusunda da tartışma başlatmışlardır.³⁰⁸ Evharistiya sorunu, kimin Katolik kimin Ortodoks olduğunun tanımlanması açısından çok önemliydi. Cizvitler bu ritüelleri gerçekleştirerek Katolik tarzı ile Etiyopya tarzı arasında ayrım yapmaya çalışmışlardır. Cizvitler, Katolik vaftizini ve evharistiya Etiyopya ayininin yenilenmiş versiyonları olarak sunmaya çalışmışlardır.³⁰⁹

Misyonerler kırsal bölgelerdeki Katolikleştirme faaliyetlerinde elverişsiz koşullarla karşı karşıya kaldıklarında ise eleştirdikleri davranışları sergilemişlerdir. Örneğin Jeronimo Lobo gittiği bir köydeki vaftiz törenini şöyle aktarır:

Beklediğimizden daha fazla kişi toplandığı için kilise olarak bir çadır ve portatif sunağımızı kurduk. Biz sadece iki rahiptik ancak çok fazla insan vardı sonra onları topluca vaftiz ettik. Erkekleri ve kadınları ayrı ayrı diz çöktürüp gruplar hâlinde isimler verdik. Bir grup erkeğe Pedro ya da Antonio bir grup kadına da Maria ya da Anna adını verdik. Vaftiz edilenler dizlerinin üzerindeyken büyük bir testi su taşıyan adam ellerimi suyla doldurdu. Ben de her birinin başına döktüm, uygun kelimeleri söyleyerek onları vaftiz ettim.³¹⁰

³⁰⁶ Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, s. 156–157; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 167; Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II*, s. 344.

³⁰⁷ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 373.

³⁰⁸ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II*, s. 80; Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 373–374.

³⁰⁹ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 170.

³¹⁰ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 190.

2.1.4. Evlilik ve Oruç

Cizvitler, Katolikliğe geçişleri sırasında soylu çiftlerin alışkanlıklarını ve geleneklerini ısrarla değiştirmeye çalışmışlardır çünkü Katolik evlilik ideali Etiyopya pratiğiyle çatışmaktaydı. Etiyopya’da evlilik esasen laik bir mesele olarak görülmekte ve evlilik sözleşmesi kolayca feshedilebilmekteydi.³¹¹ Evlilik yapıldığında bir de sözleşme yapılır, herhangi bir sebeple ayrılık olduğunda bu sözleşme devreye girerdi ancak cezası oldukça az olduğundan her iki tarafta istediği zaman ayrılabilirdi. Alvarez’e göre evlilik kuralına uyan gruplar sadece çiftçiler ve rahiplerdi.³¹² Katolik Kilisesindeki rahipler evlenemezken doğu kiliselerindeki rahipler evlenebiliyordu.³¹³ Etiyopya’da da rahipler evlenebilir ancak eşleri ölünce yeni bir evlilik yapamazlardı. Eğer rahip eşini aldatırsa sıradan biri olarak hayatına devam eder ve kiliseye girmesi yasaklanırdı.³¹⁴

Misyonerler evlilik kurumuna laik içerik yerine dinî anlam yüklemeye çalışmışlardır. Dinî pratikleri ve evliliği Katolik inanca göre düzenleyerek kadınların gücünü kırmaya ve muhaliflerini saf dışı bırakmaya çalışmış olabilirler. Yetkilerinin azaldığını gören soylu kadınlar ve sivil hâkimler misyon faaliyetlerine direnmiş, bazıları evliliği reddetmiş ve manastır hayatını seçmiştir. Katolik ahlakı bir sosyal kontrol mekanizması olarak kullanılmış ancak başarısı oldukça sınırlı olmuştur. Bunlar Cizvitlerin, “evliliği Hristiyanlaştırma” ve Etiyopya toplumunda cinsel aktiviteyi kontrol eden kısıtlayıcı bir program getirme girişiminin dolaylı bir sonucudur.³¹⁵ Kraliyet soyundan gelen kadınların, Katolik karşıtı mücadeleyi desteklemesinin nedenlerinden biri de evlilikle ilgili bu kısıtlamalar olabilir. De Almeida’ya göre asil kadınların (*wayzaro*) direnişi önemli bir engeldi “*İmparatorun ve soyluların kızları*

³¹¹ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 170–171.

³¹² Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 107.

³¹³ Eroğlu, “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Nedenleri”, s. 387.

³¹⁴ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 119–120.

³¹⁵ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 177–178.

Tanrı'dan korkmadan istedikleri zaman koca alıp terk ederek mutlak bir özgürlük içinde yaşadılar. Kutsal Kitap'ın doğru yolunu takip etsinler.” diyordu.³¹⁶ Ayrıca Etiyopya âdetlerinden olan cariyelik de Katolikliğe geçme sürecinde geleneklerde önemli bir değişikliğin olması gerektiğine inanan misyonierlerin dikkatini çekmiş ve yasaklanmaya çalışılmıştır.³¹⁷

Cizvitler oruç konusunu dinî tartışmanın dışında tutmaya çalışırken Etiyopyalılar orucun dinî adanmışlık değerini vurgulamışlardır. Görüldüğü üzere misyonierler ve Etiyopyalılar arasındaki müzakereler sadece belirli ayinlerin icrası veya yasaklanmasıyla ilgili değil, aynı zamanda bunların dinî veya kültürel değerler olarak yeniden yorumlanmasıyla da ilgili olmuştur.³¹⁸ Etiyopya'ya giden misyonierler Etiyopya'daki oruç pratiği hakkında onlara gıpta etmiştir

Oruçları çok sıkıdır. Sadece mısır ve buğday ekmekleri ile yağda pişirilmiş sebzeleri yerler. Süt, peynir, yumurta, tereyağı, bal yemezler ve şarap içmezler. Bu oruç eski yasaya göredir çünkü öğlen yemek yemezler, güneş batarken kiliseye giderler, ayini dinlerler ve günah çıkarırlar sonra akşam yemeğine giderler. Oruç tuttukları günlerde ayinlerini çok geç yaparlar, çünkü oruç nedeniyle sadece o zaman komünyonu alabileceklerini söylerler.³¹⁹

Keşişler ve din adamları Lent sırasında oruç tutarlar; birçoğu sadece salı, perşembe ve cumartesi günleri yemek yer. Büyük küçük herkes yılın tüm çarşamba ve cuma günü oruç tutar.³²⁰

³¹⁶ Wendy Laura Belcher, “Sisters Debating the Jesuits: The Role of African Women in Defeating Portuguese Proto-Colonialism in Seventeenth-Century Abyssinia”, s. 121; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 175.

³¹⁷ de Almeida, **Some Records of Ethiopia 1593-1646**, s. 68; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 170–171.

³¹⁸ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 180.

³¹⁹ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 88–89.

³²⁰ Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, s. 508–509; Lobo, **The Itinerario of Jeronimo Lobo**, s. 178.

2.1.5. Sünnet ve Sebt Günü

Hristiyanlık, Yahudiliğin içinden doğan bir din olduğu için Tanrı ile İbrahim ve Musa'nın geçmişte anlaşma yaptığı kabul edilmiş ancak İsa'nın ahdinin diğerlerinden farklı olduğu vurgulanmıştır. Pavlus kurtuluş için Eski Ahit yerine Yeni Ahit'i vurgulamış ve fiziki sünnete karşı çıkmış, sünneti manevi bir durum olarak tanımlamıştır.³²¹ Havariler konsilinden sonra ortaya çıkan iki gruptan Pavlus'un görüşlerini savunanlar, onun Galatyalılara yazdığı mektuptaki ifadeleri örnek göstermiştir.³²² Yeni Ahit'te, "Mesih'in gerçekleştirdiği sünnet sayesinde günahlı benliğinizden soyunarak elle yapılmayan sünnetle O'nda sünnet edildiniz."³²³ ifadesiyle Hristiyan kimliğinin belirleyicisi olarak maddi sünnetin yerine vaftiz uygulaması konulmuştur.³²⁴

Etiyopya'daki sünnet uygulamasıyla ilgili en erken belgelerden biri Dominiken rahip Philip'ten kalmıştır (1237). Bu metinde Etiyopyalılar için "Mısırlıların diğer hatalarını sahiplenmekle birlikte Müslümanlar gibi sünnet oldukları" ifadesi yer alır.³²⁵ Alvarez de ülkeye vardığında sünnet konusunda tartışmalara girmiştir. İsa'yı örnek göstererek "İsa'nın, o sırada yürürlükte olan yasayı yerine getirmek için sünnet olduğunu ancak daha sonra sünnetin durdurulmasının emredildiğini" ifade etmiştir.³²⁶ Etiyopyalılara göre sünnet, Tanrı'nın emridir

³²¹ Salih Çinpolat, "Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri", **Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C. 2, No: 3, 2017, s. 118–120.

³²² Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", s. 311.

Tam tersine, Petrus'un sünnetli olanlara yöneldiği gibi benim de sünnetli olmayanlara Sevinç Getirici Haber'i müjdelemekte güvenilen kişi olduğumu gördüler. Galatyalılar 2:7

Sünnetli olup olmamanın önemi yoktur, önemli olan yeni yaratılıştır. Galatyalılar 6:15

³²³ Koloseliler 2:11

³²⁴ Çinpolat, "Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri", s. 122.

³²⁵ Martinez d'Alos-Moner, "Paul and the Other: The Portuguese Debate on the Circumcision of the Ethiopians", s. 33.

³²⁶ Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, s. 349.

ve herhangi bir kimse tarafından törensiz yapılır hatta Eski Ahit'te olmadığı hâlde kadınları da sünnet ederler.³²⁷

Cizvitler; sünnet ve Sebt gününe riayet etmeye karşı hoşgörülü değildi. Bu ritüeller Etiyopyalılar tarafından kültürlerinin parçası olarak görülse de kaldırılmasını isteyen misyonerler için güçlü bir Yahudi çağrışımına sahipti. Etiyopyalılar, sünnetin inançtan boyutundan ziyade kültürel değerinde ısrar ederek Cizvitlerle olan tartışmalarda bu konuyu tartışmanın dışında tutmaya çalışmışlardır.³²⁸ Ignatius, sünnet konusunda ilk başta tereddüt etmiş gibidir ancak kısa süre sonra bu uygulamaya müsamaha göstermenin mümkün olmadığını anlamıştır. Cizvit Tarikatı'nın bir belgesinde bu konu hakkında Francisco de Borgia'nın (1565–72) “Etiyopyalılar tarafından uygulanan sünnet, Mesih'i taklit ederek uygulansa bile yasal değildir.” ifadesi yer almaktadır.³²⁹

Misyonerler ülkeye ilk geldiklerinde onların eleştirileriyle karşılaşan Gelawdewos, *Confessio Fidei* olarak da bilinen eserinde, sünnetin yalnızca kültürel bir özellik ve ülkenin bir geleneği olduğunu herhangi bir dinî yönü olmadığını belirtmiştir. Misyonerler ise sünnetin dinî tartışma dışında bırakılmasına izin vermemişler, Katolik ve Hristiyan inançlarına uygun olmadığını ısrarla belirtmişlerdir. Cizvitler zaman içinde dinî ritüellerin yeniden biçimlendirilmesi sürecinin bir parçası olarak bunların altında yatan asıl niyeti tam olarak tanımlamaya çalışmışlardır.³³⁰

Diğer bir konu ise Sebt günü ile ilgiliydi. Misyonerler Etiyopya'da Sebt gününün Yahudiliği çağrıştıran yönünü vurgulamışlar ve bunu Hristiyan inançla bağdaşmayan bir unsur

³²⁷ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 109; Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 359.

³²⁸ Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, s. 97, 110; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 180; Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 359.

³²⁹ Martinez d'Alos-Moner, “Paul and the Other: The Portuguese Debate on the Circumcision of the Ethiopians”, s. 42.

³³⁰ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 182–183; Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 359.

olarak görmüşlerdir. Cizvitler bu uygulamanın kültürel veya dinsel boyutuna bakmaksızın ortadan kaldırılması gerektiğini dile getirmişlerdir.³³¹ Za Dengel döneminden itibaren (1604), Şabat ayınınin kaldırılması Katolikliğin kabulü ile ilişkilendirilmeye başlanmıştı. İmparator da Katolikliğe olan eğilimini açıkça göstermeye çalıştığında Şabat ayınınin kaldırılmasını açıkça ilan etmişti.³³² Ancak bazen misyonerlerce yapılmak istenenin tam tersi durumlar da ortaya çıkabilmekteydi. XVI. yüzyılın sonunda, Paez'in ülkeye gelişinden önce Etiyopya'nın küçük Katolik topluluğu Şabat dâhil olmak üzere Etiyopya Hristiyanlığının çeşitli kültürel ve ritüel uygulamalarını özümsemişlerdi.³³³ Etiyopyalılara göre onların Sebt günü Yahudilerinkinden farklıdır ve kültürel bir özellik taşır. Etiyopyalılar bu konudaki tezlerini şu şekilde açıklamaktadırlar “Yahudiler ateş yakmaz, yemek pişirmez ve bir yerden başka bir yere gitmez; biz ise Şabat'ta ziyafetler yaparız. Şabat'ı, Davut ‘Bu, Rabbin yarattığı gündür, onun için sevinip coşalım.’³³⁴ dediği için yeni bir gün olarak kutlarız.”³³⁵

2.2. Misyonerlik Yöntemleri ve Teknikleri

Misyoner Cizvitler 1555'te Etiyopya'ya geldiklerinde, Hristiyanlık zaten bin yıldan fazla bir süredir ülkede vardı. Misyonerler, İskenderiye Kilisesi'nin uygulamalarını Katolik Kilisesi'nin uygulamalarıyla değiştirmeyi bir başka deyişle zaten Hristiyan olanları dönüştürmeyi amaçlamışlardı bu açıdan Cizvit misyonu tuhaf bir çelişki teşkil etmektedir.³³⁶ Loyolalı Ignatius, mektuplar ve tavsiyeler yoluyla Etiyopya'daki misyonerlik stratejisinin temel çerçevesini oluşturmuştu. Cizvitlerin, Etiyopya'daki misyonerlik stratejileri ve tekniklerinin temelinde Ignatius Loyola'nın talimatlarının olduğu söylenebilir.³³⁷ Bu nedenle

³³¹ Aykıt, **Etiyopya Kilisesi**, s. 110; Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 183.

³³² Paez, **History of Ethiopia 1622 C. I**, s. 165.

³³³ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 183–184.

³³⁴ Mezmurlar 118:24

³³⁵ Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, s. 354–355.

³³⁶ Cohen, “Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians' Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century”, s. 6.

³³⁷ Bkz. Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**.

Cizvitlerin, Etiyopya'daki misyonerlik tekniklerinde Loyola'nın talimatları merkeze yerleştirilmelidir. Ancak Etiyopya ile Avrupa arasındaki mesafe uzak olduğundan ve misyonerlerin giriş-çıkış yolları denetlendiğinden iletişim kısıtlı olmuş, misyonerler bireysel olarak inisiyatif alabilmişlerdir. Birçok örnekte görüldüğü üzere gerçeklerle karşılaşma misyonerleri, kendi yargılarını ve yöntemlerini kullanmaya zorlamıştır. Etiyopya misyonunun kendine has durumundan dolayı Loyolalı Ignatius ve Tarikat'ın sonraki liderleri, misyonerlere genel çerçevesi çizilmiş bir alanda inisiyatif alma yetkisi vermiştir.³³⁸

Loyolalı Ignatius Cizvit misyonu için talimatlarını yazdığında, Etiyopyalılar ile Avrupalılar; diplomatik ilişkilere, askerî ittifaka, teknolojik transfere zaten başlamış ve birbirlerinin elçilerini memnuniyetle karşılamışlardı. Adal Sultanlığı'na karşı alınan galibiyette katkısı bulunan Portekizli askerler Tigray'a yerleşirken, Tasfa Seyon ve yanındaki Etiyopyalı keşişler de Roma'daki *Santo Stefano degli Abissini Manastırı*'nda kendilerine yer bulmuşlardı.³³⁹ Ignatius'un, Etiyopya hakkında bir dereceye kadar bilgi sahibi olması Francisco Alvares'in eseri ile Roma'daki bu keşişlerle olan yazışmalarına dayanmaktadır.³⁴⁰

Loyolalı Ignatius, Etiyopya Hristiyanlığını din değiştirme meselesinden ziyade tasfiye meselesi olarak görmekteydi.³⁴¹ Ignatius, Etiyopya'ya Patrik olarak atanan Joao Nunes Barreto'ya direktiflerin bulunduğu bir mektup göndermişti. Mektup, Ignatius'un Katolik inancın özüyle tutarlı olduğu sürece muhafaza edilmesinde ısrar ettiği eski bir Hristiyan Kilisesi'nin -yani Etiyopya Kilisesi'nin- kısmen Yahudi mirasına olan liberal yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ignatius, Etiyopyalıların dinlerine ve geleneklerine olan bağlılığını bildiğinden, soylulardan başlayarak topluma doğru inen yavaş ancak etkili bir dönüştürme planını önermişti. Ignatius'un mektupta belirttiği üzere öncelik Etiyopya İmparatoru "Prester

³³⁸ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 28.

³³⁹ Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555-1634) and the Death of Prester John", s. 147.

³⁴⁰ Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 10; Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557-1632*, s. 41.

³⁴¹ Martinez d'Alos-Moner, "The Birth of a Mission: The Jesuit Patriarchate in Ethiopia", s. 9.

John”u kazanmaktır. Bu amaç doğrultusunda Papa’nın ve Portekiz Kralı’nın bizzat ona mektup, elçi ve hediyeler göndermesi tavsiye edilmiştir. “*Patrik ve diğer Cizvitler, Prester John ve diğer soylularla yakın ilişkiler kurmalı onların iyi niyetini kazanmalıdır. Fırsat bulunduğu Roma Kilisesi’nden başka kurtuluş olmadığı anlatılmalıdır.*”³⁴²

Bunların dışında Ignatius’un 1555 yılında Barreto’ya gönderdiği mektubun içeriğini detaylı bir şekilde aktarmak önemlidir çünkü bu bölüm Ignatius’un mektubunun içeriğine bağlı olarak şekillenecektir. Mektuptaki öneriler aşağıdaki gibidir:

- Etiyopyalıların bu dönemde Batı’dan bir kralın [görünüşe göre bu kişinin Portekiz Kralı olduğunu düşünüyorlardı] Müslümanları yeneceğine dair kehaneti olduğunu unutmayın. Bu onlarla dostluk kurmanız için kullanabileceğiniz önemli bir nedendir.
- Önce Prester John ve soyluları, ardından ülkede bilgilerinden dolayı saygı gören diğer kişileri bir şekilde görüşmeye davet edip edemeyeceğinizi araştırın. Değer verdikleri şeylere karışmadan Katolikliği anlatmaya ve Katolik Kilisesi ile anlaşmaya teşvik edin. Eski Ahit kökenli olan uygulamaları kaldırmak ve etkisini kırmak için Prester John’un desteğinin olması uygun olacaktır. Eğer bu yapılamazsa en azından bu uygulamalara uyma zorunluluğunun olmayacağını açıklamaya çalışın. Önemli kimselerden bazıları kabul edip diğerlerine örnek olursa bu uygulamalar zamanla etkisini yitirecektir.
- Fırsat buldukça İskenderiye’nin Patriklik makamının ve öğretilerinin hatalı olduğunu kanıtlamaya çalışın. Papalığın inanç ve ahlak konularında yanılmadığını kanıtlarsanız onları ikna etmek kolay olacaktır. Bunun için oldukça iyi hazırlanmalı ve insanların meşrebine göre anlatmalısınız.
- Yönetimin ve adaletin iyileştirilmesi için medeni hukuk üzerine seçilmiş bazı kitapları yanınızda götürün.
- Prester John’un hem dinî hem laik yargı yetkisi olduğunu dikkate alın.
- Sünnet uygulaması ve diğer Yahudi gelenekleri gibi temel olmayan farklılıklara pekâlâ hoşgörü gösterilebilir; küçük türden suistimallere başlangıçta itiraz edilmemeli, ihtiyaç duyulan değişiklikler yavaş yavaş uygulanmalıdır.
- Komünyon, günah çıkarma ve vaftiz gibi konular hakkında onları bilgilendirin.
- Günah çıkarma konusunda onlarla iletişim kurmak için Habeş dilini öğrenmeye çaba gösterin. Başlangıçta tercümanlar yoluyla usulüne uygun şekilde talimat verebilirsiniz.
- Müzikli ayinlerin ve törenlerin halkı eğitecek şekilde yürütülmesine dikkat edin. Kral onaylarsa Katolik kiliselerindeki benzer orglu bir koro olması

³⁴² Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**, s. 382–383.

başlangıçta yardımcı olabilir. Halkın törenlere düşkün olduğu düşünülürse bunların sayısı az olmamalıdır.

- Corpus Christi alayları gibi kutlamalar onların kutlamalarının yerini alabilir.
- [Roma tarafından atanan] Patrik bizzat veya tercüman yoluyla vaaz vermeye başlayabilir. Amharca bilen Portekizli yerleşimciler vaazları yorumlamak için kullanılabilir. Ayrıca Katolik ilmihalinin farklı yerlerde iyi öğretmenler tarafından öğretilmesi önemlidir.
- Kilise hiyerarşisi ile ilgili yaş, kişisel yeterlilik gibi kıstaslarda reformlar gereklidir.
- Evlilik konusunda uyulması gereken kurallara dikkat edin.
- Şimdi ve gelecekte bu toprakların tamamen dönüştürülmesi için okullar açılmalıdır. Buradan yetişenler ileride öğrendiklerine bağlı kalacaklar, kendilerini büyüklerinden üstün görecekler ve zamanla önceki neslin hataları unutulacaktır. Şartlar uygun olmazsa yetenekli kişileri yurt dışına gönderilmesini imparatora tavsiye edin.
- Çocuklara yönelik dinî dersler olabilir ve çocuk okulu kurulabilir.
- Halk arasından nüfuz sahibi veya yetenekli kişilere sadık olmaları koşuluyla bazı gelirler ve mevkiiler verilebilir.
- Etiyopyalıların oruç ve diğer bedensel kefarete duydukları saygı azaltılmalı; bunun yerine sadaka ön plana çıkarılmalı, hastaneler kurulmalı ve fakirler için dernekler açılmalı bunların hepsi ücretsiz olmalı. Böylece oruçtan daha hayırlı işler olduğunu görürler. Tabi ki cömert Prester John bu işlerin içinde olmalı. Ülke halkı sizlerde kendi ruhları için şefkatli bir ilgi görmeli.
- Portekizli ustaları, tarım uzmanlarını ve doktorları yanlarınıza alın, insanlara maddi manevi önem verdiğinizi gösterin. Böylelikle Etiyopyalıları dininizle birlikte tüm maddi iyilikleri de getiriyormuşunuz gibi görünürsünüz.
- Halkın daha fazla bağlılığı için azizlerin kalıntılarını bulup onları koruyun.
- Papalık fermanlarının yerel dil çevrilmesine ve şekil olarak güzel görünmelerine dikkat edin.
- [Katolik] patrike yardım eden piskoposlar gösteriş ve şatafattan mümkün olduğunca uzak durmalı, hiçbir hırs belirtisi göstermemeye dikkat ederek rahipler gibi davranmalıdırlar.
- Başka bir yaşam biçimine uzun süredir alışmış o ruhlara nazikçe, şiddet uygulamadan yaklaşın; onların sevgisini ve saygısını kazanın.³⁴³

Etiyopya'nın patriği olarak atanan Rahip Joao Nunes Barreto'ya verilen talimat şu şekilde sona ermektedir *“Burada önerdiğim her şey tavsiye amaçlıdır, Patrik buna göre hareket etmek zorunda hissetmemeli ve kendi takdirine göre hareket etmelidir (...) ve bu her*

³⁴³ Ignatius of Loyola, a.g.e., s. 381–390.

şeyi doğru yapan Kutsal Ruh'un görevidir."³⁴⁴ Bu talimat çözülemez bir çelişki ortaya çıkarmıştır. Trent Konsili'nin katı teolojisini onaylayan ve savunan Cizvit Tarikatı, sonunda esnek ve yenilikçi olmaya, misyonerlerin gittiği uzak bölgelerin dayattığı gerçekliğe kendini uyarlamaya çalışmıştır. Hatta sonraki dönemlerde Propaganda Fide, farklı bölgelerdeki misyonerlerin görev ve yöntemleri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmak istese de Etiyopya patriğine özel bazı özgürlükler vermeye devam etmiştir.³⁴⁵ Yerel koşullara ve dinî kültüre bu uyum biçimi ile patrikin inisiyatif alabilmesi Etiyopya gibi uzak bölgelerdeki Cizvitler tarafından kullanılan yöntemlerin çeşitliliğini açıklayabilir.

Ignatius'un talimatları bu bölümün temel çerçevesini oluştursa bu bölümde sık sık alıntı yapılacak diğer kaynak Yıllık Mektuplar'dır (*Litterae Annuae*).³⁴⁶ Cizvit iletişim sistemi idari yazışmalar ve düzenleyici mektuplar olarak iki ana gruba ayrılabilir. Bu bölümde kullanılacak olan yıllık mektuplar ve misyoner raporları düzenleyici mektuplar içinde yer alır. Bunlar Cizvitlerin faaliyette bulunduğu bölgelerindeki olaylar hakkında yılda bir kez rapor vermesi gerektiği fikrine dayanmaktadır.³⁴⁷ Ignatius'un verdiği tavsiyeler ve misyonerlerin Etiyopya'dan merkeze göndermiş oldukları raporlar bağlamında, Cizvitlerin Katolik inancı teşvik etmek ve tüm imparatorluğu dönüştürmeye çalışmak için kullandıkları yöntem ve tekniklere geçilebilir.

2.2.1. Soylulara Tebliğ

Loyola'nın, Joao Nunes Barreto'ya verdiği talimatlar iktidardakilerin güvenini ve iyi niyetini kazanma gereğini vurgulamaktadır "*Çünkü asıl endişemiz Prester John ile temas kurmak(...) Prester John'u kazanmak ve daha sonra onunla birlikte halkın da kazanılması. Aynı*

³⁴⁴ Ignatius of Loyola, *a.g.e.*, s. 390.

³⁴⁵ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 29.

³⁴⁶ Bkz. Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*.

³⁴⁷ Markus Friedrich, "Circulating and Compiling the Litterae Annuae. Towards a History of the Jesuit System of Communication", *Archivum Historicum Societatis Iesu*, C. 77, No: 153, 2008, s. 5.

şekilde Hristiyan prenslerle dostane ilişkiler kurulması ve bazı büyük kişilerin kazanılması”dır.³⁴⁸ Bu ifade analiz edilmesi gereken ilkeyi yani Cizvitlerin, Katolikliği “yukarıdan aşağıya” doğru yayma amaçlarını açıkça göstermektedir.³⁴⁹ Misyonerlerin İmparatoru ve nüfuzlu kişileri Katoliklik yaptıktan sonra toplumun daha geniş kesimlerine ulaşma hedefleri bu başlıkta incelenecektir.

IV. yüzyılda Aksum Krallığı’nda da olduğu gibi önce kral ve yönetici grubun Hristiyanlığı kabulü ardından Dokuz Azizler efsanesiyle ilişkilendirilebilecek misyonerlik faaliyetleri sonucu Hristiyanlığın toplumda yayılması iki aşamalı bir ihtida sürecini yansıtmaktadır.³⁵⁰ Bu, o dönemin genel misyonerlik stratejisi olarak görülebilir: Kral ve çevresindekiler Hristiyan olursa toplum da onları takip eder. Bu stratejinin en önemli avantajı hızlı bir ihtida sürecini sağlamasıdır.³⁵¹ Aksum Krallığı’nda Hristiyanlık başlangıçta sarayın dini olarak kabul edilmiş soylular ve tüccarlarla ilişkilendirilmişti. Seçkinler arasında yayılan din daha sonra halka yani yukarıdan aşağıya/merkezden çevreye doğru yayıldı. Cizvitlerin Etiyopya’da Katolikliği yaymaya çalıştıklarında başarısız bir şekilde taklit etmeye çalıştıkları model aslında budur.

Paez, İmparatorun Etiyopya dinî yapısı içindeki merkezî rolünü ve güçlü etkisini çabucak fark ederek ona yönelmiştir. Etiyopya imparatorlarının da Cizvit misyonerlerle iş birliği yapmak için çeşitli nedenleri olmuştur. Gelawdewos’tan Susenyos’a kadar farklı imparatorlar, Avrupalılardan askerî destek istemişlerdi. Bu durum teoride onları Katolik inancına güçlü bir şekilde sempati duymaya motive edecekti.³⁵² Aynı doğrultuda Avrupa siyaset ve hukuk

³⁴⁸ Ignatius of Loyola, *Letters of St. Ignatius of Loyola*, s. 382–383.

³⁴⁹ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 28.

³⁵⁰ Seland, “Early Christianity in East Africa and Red Sea/Indian Ocean Commerce”, s. 640.

³⁵¹ McGuckin, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, s. 7.

³⁵² Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 293.

felsefesine güçlü bir şekilde ilgi duymuş olmaları gerektiği de ileri sürülmüştür.³⁵³ Ancak Etiyopya imparatorları için misyonerlerle ittifak birtakım riskler barındırmaktaydı. İmparatorlar; halkın, soyluların ve Etiyopyalı din adamlarının gözünde meşruiyetlerini zedelemekten Katolikliği nasıl kabul edecekleri ikilemiyle karşı karşıya kalmışlardır. Misyonerler Etiyopya'ya gelmeden önce Kilise, imparatoru destekleyerek onu meşrulaştırıyordu diğer yandan dinî liderlerin refahı da imparatora bağlıydı toplumsal istikrar bu şekilde devam etmekteydi. Katolikliğin Etiyopya'ya girmesiyle durum sorgulanmaya başlanmış devletin siyasi kriz yaşadığı bu dönemde Katoliklik bu bağların gücünü sınamıştı.³⁵⁴

Ignatius'un talimatlarından biri olan soylu sınıftan başlayarak dönüştürme yöntemi bağlamında öncelikle imparator ve yakınındaki soylu erkeklere odaklanılacaktır. Hükümdarlığının ilk dönemlerinden itibaren İmparator Susenyos, Katolik yanlısı bir politika benimsemiştir.³⁵⁵ 1607'de tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Susenyos, Papa'ya bir mektup göndermişti:

Kilisenin yönetimini Roma piskoposuna emanet etmek ve kilisemi düzenlemek; bana gönderdiği patriğe saygı göstermek için bir silah anlaşmasıyla benimle müttefik olan Portekiz kralı ile aynı inancı kabul etmeye niyetliyim. Etiyopya'nın hatalarını düzeltirken ve her şeyi Roma Kilisesi'nin hükûmeti adına yönetirken, sevgili oğlumu senin bakımına ve talimatına emanet edeceğim.³⁵⁶

Bu mektupta Roma Kilisesi'ni manevi akrabası olarak gördüğünü ve her iki geleneğin paylaştığı ortak noktaları vurgulamıştı. Etiyopya İmparatoru ayrıca Papa'dan Hristiyan olmayan Oromoların oluşturduğu tehditle karşı karşıya kalan Etiyopya'yı desteklemesini istemişti. Amacı Hristiyan krallığına yönelik yerel tehlikelerin üstesinden gelmek için İspanya ve Portekiz Kralı III. Philip'ten destek almaktı.³⁵⁷

³⁵³ Ignatius "Yönetimin ve adaletin iyileştirilmesi için medeni hukuk üzerine seçilmiş bazı kitapları yanlarınızda götürün." önerisini bu bağlamda vermiş olmalıdır. Bkz. Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**, s. 382.

³⁵⁴ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 29–32. s. 30

³⁵⁵ Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, s. 389.

³⁵⁶ Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 87.

³⁵⁷ Wright, Grek, **a.g.e.**, s. 9, 82.

Cizvitlerin gönderdiği yıllık raporlarda sık sık imparator ve soylularla olan dinî, siyasi ve sosyal ilişkilerden bahsedilmiştir. Fakat Susenyos'un Katolik inançla ilgili niyetlerini ortaya koymasını beklenen diğer belge olan *Kraliyet Yıllığı*'na bakıldığında şüphe uyandıracak şekilde bu konudan hiç bahsedilmemektedir. Etiyopya tarihinde Katolik inancı kabul eden ve Katoliklerle iletişim kuran tek imparatorun günümüze ulaşan bu metin, Cizvit misyonunun çalışmaları ve Katolikliğin yayılması konusunda nispeten sessizdir.³⁵⁸ Tarihi kaynaklara göre Susenyos'un Katolik inancı kabul ettiği bilinmektedir ancak bu durum *Kraliyet Yıllığı*'nda önemli bir değişikliğe yol açmamıştır.³⁵⁹ Yıllığı yazan vakanüvis, yeni din ve Mesih'in *diyofizit* doğasıyla ilgili söylentilere atıfta bulunmuş ancak Susenyos'un din tercihinin öne çıkabileceği bir dizi metinde üslubu belirsiz kalmıştır. Susenyos'un Katolikliğe olan yaklaşımı farklı kültürel metinlerde farklı şekilde ele alınmış; bazıları içeride Etiyopyalılara, bazıları da Avrupalılara yönelik olmuştur. Susenyos'un *Kraliyet Yıllığı*'na bakıldığında Cizvit misyonunun Etiyopya'nın iç işleyişi üzerindeki etkisinin küçük olduğu söylenebilir.³⁶⁰

İmparatorla birlikte yakın çevresindeki hanedan üyeleri ve diğer soylular da Cizvitlerin hedefinde olmuştur. Bunlardan biri de imparatorun danışmanı ve kardeşi Se'ela Krestos'tur. Cizvitler için Se'ela Krestos, misyonun sürdürülmesinde son derece kilit bir aktör olmuştur ve Cizvitlerin mektuplarında adı sık sık geçmektedir.³⁶¹ Se'ela Krestos, imparator Susenyos ile birlikte Etiyopya'daki Katolikliğin temel taşı olmuş ve Cizvit edebiyatında dahi ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. Cizvitler, kusursuz bir inanç için vazgeçilmez olarak gördükleri nitelikleri ona atfetmişlerdir. 1612 tarihli yıllık mektupta, Se'ela Krestos'un Katolik edebiyatına ve doktrin tartışmalarına son derece düşkün olduğu, aynı zamanda akıl ve otoriteyi övdüğü

³⁵⁸ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 44.

³⁵⁹ Henze, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, s. 96.

³⁶⁰ Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 10; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 44.

³⁶¹ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. II*, s. 365.

belirtilmiştir.³⁶² Krestos'un, Katolik inancı ile Portekiz kültürüne, diline ve edebiyatına gerçek bir ilgiyle yaklaştığından bahsedimiştir.³⁶³ Krestos, misyonerlik çabasında Cizvitlerin en ateşli elçilerine dönüşmüş ve Katolikliğin yayılması için bir ajan konumunda olmuştur. Ancak İmparator Susenyos ile Se'ela Krestos'un Katolikliğe yaklaşımları farklı olmuştur. İmparator iktidarını tehlikeye atmaya çok istekli değildi öte yandan Se'ela Krestos ateşli bir Katolik taraftarıydı.³⁶⁴

Cizvitler, yerel güç sahipleriyle de dostluk kurmuşlardır. Etiyopya sarayında yer edinmeye çalışmışlar ve bir dereceye kadar başarılı da olmuşlardır. Ignatius, talimatlarında diğer seçkinlere nasıl yaklaşılabileceğini de açıklamaktadır “Önce Prester John’u ve yetkiye sahip olanları yavaş yavaş ikna edin ardından gizlice bir toplantı çağırısı yapın.”³⁶⁵ Etiyopya’daki manastır liderleri; askerî ve siyasi liderlere seferlerinde eşlik ederek aktif bir rol üstlenmekteydiler. Cizvitler de askerî seferlerde hükümdarın ve valilerin danışmanları olarak çalışmışlar tıpkı bu manastır liderleri gibi hizmetleri için değerli ödüller almışlardır. İmparator ile yerel yöneticiler arasındaki ilişkide Etiyopyalı din adamlarının üstlendiği role kolayca uyum sağlamışlardır.³⁶⁶

Etiyopya’da hanedan üyesi kadınlar da ülke yönetiminde söz sahibiydiler. Cizvitler bu gücü fark ettiklerinden soylu kadınları kazanmanın da önemli olduğuna inanmaktaydılar. Bu bağlamda Cizvitlerin soylu kadınlarla iletişim kurma taktiği onlarla manevi konularda diyaloga girmek şeklindeydi. Örneğin Paez, Meryem’in Etiyopya dini ve kültürü içindeki önemli konumunun farkına varmış ve kadınları bu konu üzerinden kazanmaya çalışmıştır.³⁶⁷

³⁶² 1612’ye ait Yıllık Mektup Bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 65–66.

³⁶³ Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, s. 96.

³⁶⁴ Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 10.

³⁶⁵ Salvatore, “The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John”, s. 154; Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**, s. 384.

³⁶⁶ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s.33

³⁶⁷ Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 11.

2.2.2. Sosyal İlişkilerin Etkisi

Çeşitli araştırmalar, kişiler arası bağların da dinî dönüşümde önemli rol oynadığını ileri sürmektedir. Bazı kanıtlar tüm inançların ağ etkilerine dayandığını göstermektedir ve kişilerarası bağların rolü oldukça önemlidir. Bir kişinin kendi dinî inancı ile en iyi arkadaşlarının inancı arasında pozitif bir korelasyon vardır.³⁶⁸ Stark, insanların dinî dönüşüm için kalıcı ve keskin bir şekilde hissedilen gerilimleri deneyimlemeleri gerektiğini varsayar. Hayatları iyi gidenler eskisi gibi yaşamaya devam ederler ve dinlerini değiştirmeleri pek olası değildir.³⁶⁹

Etiyopyalı soyluların din değiştirmelerinin ardındaki siyasi motivasyonların dışında kişisel geçmişlerinin ve yakın çevrelerinin önemi de görmezden gelinmemelidir. Bu duruma daha önce sözü Se'ela Krestos'u örnek olarak gösterebiliriz. Entelektüel kişiliğinin yanı sıra Se'ela Krestos'un yakın çevresi de onun Katolik olmasında rol oynamış olabilir.³⁷⁰ Rambo'ya göre kişiler, kendilerine yakın gördüğü biri başka bir inancın da geçerli ve doğru olduğunu ifade ediyorsa bu inancı araştırmaya ve kabul etmeye daha meyilli oluyorlar.³⁷¹ Bu açıdan bakıldığında, Katoliklerin zaten olumlu bir şekilde etkilemiş olduğu bir başka soylu olan Be'ela Krestos, Se'ela Krestos'un din değiştirmesinde etkili olmuş olabilir. Be'ela Krestos en saygın Etiyopya metinlerinden biri olan *Haymanota Abaw*'ı örnek göstererek Katolik doktrinle çelişmediğini arkadaşı Se'ela Krestos'a göstermiştir. Özetle, siyasi amaçlar kadar sosyal bağların da Se'ela Krestos'un dönüşümünde rol oynaması muhtemeldir. Bu nedenle Etiyopya'daki soylu sınıf arasında Katolik inancın yayılışının prosopografik açıdan incelenmesi oldukça önemlidir.³⁷²

³⁶⁸ Rodney Stark, William Sims Bainbridge, "Networks of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects", *American Journal of Sociology*, C. 85, No: 6, 1980, s. 1390.

³⁶⁹ Stark, Bainbridge, *a.g.e.*, s. 1380–1381.

³⁷⁰ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. II*, s. 365–366.

³⁷¹ Rambo, *Understanding Religious Conversion*, s. 165.

³⁷² Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 8; Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 112.

2.2.3. Dinî Kadrolara Sızma Çabaları

Misyonerlerin amaçları arasında Etiyopya Kilisesi'ndeki önemli pozisyonları ele geçirmek ve Etiyopya Kilisesi'nin Papalık otoritesine boyun eğmesini sağlamak da vardır. Abuna, misyonerler tarafından Etiyopya'daki her türlü sapkınlığın kaynağı olarak görülmüş İskenderiye Kilisesi ile bağlantıyı her şeyden daha fazla temsil etmiştir. Misyonerler için egemenlik mücadelesi her şeyden önce İskenderiye'nin atadığı bu piskoposa karşı verilen mücadele olmuştur.³⁷³ Cizvitler; Katolik hegemonyayı kurmak için Abuna'nın otoritesini sarsarak İskenderiye ile bağları koparmayı ve İskenderiye yerine Roma ile yeni bir ittifak kurmayı vazgeçilmez ön koşul olarak görmekteydiler.

Etiyopya toplumunun Katolik karşıtı kesimlerinden biri de dinî, siyasi ve sosyal olarak önemli roller üstlenen manastırlardaki keşişlerdi.³⁷⁴ Misyonerler, keşişlere boyun eğdirmeye çalışmış, onları etkisiz hâle getirerek kendi güç tabanlarını pekiştirmek için manastır yaşamını reforme etmek istemişlerdi. Cizvitler yukarıdan aşağıya dönüşüm stratejisi bağlamında ülkenin önemli manastırlarının başına Katolik rahipler atamaya çalışmışlardı.³⁷⁵ Loyolalı Ignatius “Maaş tahsisi gibi yollarla iyi rahiplere ücret vermenin mümkün olup olmadığına bakın...”³⁷⁶ ifadesiyle yerel din adamlarından anlayışlı olanların ödüllendirilmesi ve kendi taraflarına çekilmesini önermiştir.

Misyonerler dinî mevkileri ele geçirerek Etiyopyalı din adamlarınıninkine benzer şekilde siyasi liderler arasında arabuluculuk rollerini de üstlenmeye çalışmışlardı. Manastır liderleri veya Etiyopyalı rahipler, yerel yöneticiler arasındaki çatışmalarda aracı/elçi olarak görev almışlardı. “Yabancı” etiketleri nedeniyle Cizvitlerin tarafsız bir şekilde karar verecekleri

³⁷³ Paez, *History of Ethiopia 1622 C. I*, s. 186.

³⁷⁴ Lobo, *The Itinerario of Jeronimo Lobo*, s. 246.

³⁷⁵ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 51–62.

³⁷⁶ Ignatius of Loyola, *Letters of St. Ignatius of Loyola*, s. 389; Salvadore, “The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John”, s. 154.

düşünülmüştü. Etiyopya toplumundaki konumları sayesinde de savaşıyan taraflar arasında arabulucu olarak hareket edip çatışmalara müdahale etmişlerdir.³⁷⁷ Böylelikle Cizvitler sadece dinî mevkileri elde etmekle kalmamış yerel yöneticiler ve soylularla da ilişki kurmuşlar yani yukarıdan aşağıya misyon faaliyetleri bağlamında kilit konumları elde tutmuşlardır.

2.2.4. Askerî ve Teknik Faaliyetler

Afrika'daki insanlar Avrupalı sömürgecilerle karşı karşıya geldiklerinde onların arasında Hristiyan misyonerleri aramışlardı. Çünkü din değiştirerek karizma ve güç elde edebileceklerini, misyonerlerin de bu güce kavuşmanın anahtarı olduklarını biliyorlardı. Güç; ideolojinin ve liderliğin onaylanması olarak hizmet edebilirdi.³⁷⁸ Bu gücü elde etmek için de Etiyopya'da ateşli silahlar ve bunları kullanabilen askerlerin yardımı gerekli olmuştur. Bu askerler ve kullandıkları silahlar hem ülke içindeki düzeni sağlamak hem de düşmanlara karşı savaşlarda kullanılmak için gereklidir. Katolik misyonerler de askerlerin ve silahların elde edilmesi için araçlar olarak görülüyordu. Örnek olarak Lebne Dengel'in, Francisco Alvarez'i Portekiz kralına daha fazla asker ve ateşli silah yardımı yapması için elçi olarak göndermesi gösterilebilir.

Misyonerler, Etiyopyalıların din değiştirme nedenlerinin tamamen manevi olmadığına dikkat çekmişlerdir.³⁷⁹ Se'ela Krestos, 1612'ye ait yıllık mektupta Portekizlilerden askerî yardım almayı beklediğini açıkça belirtir "Kendimi tamamen Roma inancına aktarmak benim arzum ancak asker eksikliği bu isteklerin önünde engel teşkil ediyor." Aynı mektupta Portekizlilere, 1500'lerde Etiyopya'yı Müslüman akınlarından kurtarıırken Cristovao da Gama'ya dört yüz askerî eşlik ettiğini hatırlatmaktaydı.³⁸⁰ Francisco Alvares'e göre Lebne

³⁷⁷ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*. s. 37

³⁷⁸ Rambo, *Understanding Religious Conversion*, s. 85–86.

³⁷⁹ Miguel de Castanhoso, *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa*, s. 109.

³⁸⁰ Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 66.

Dengel, Avrupa teknolojisini Etiyopya'ya ithal etme konusuna daha çok odaklanmış gibidir. Portekiz elçisine yanında kaç tane tüfek getirdiğini sormuş ve barut yapımı ile top kullanımı hakkında bilgi edinmek istediğini belirtmiştir.³⁸¹ Sarsa Dengel de ordusunu Müslümanlara karşı güçlendirmek için Portekizlilerden askerî yardım istediğinde din değiştirebileceği konusunda umut vermişti.³⁸² Etiyopya hükümdarlarının saldırılara karşı koyma ve refah için teknoloji transferinin artan öneminin farkında oldukları görülmektedir. Ayrıca Avrupalıları en muhtemel ve istekli tedarikçiler olarak tanımladıkları da açıktır. Etiyopyalı yöneticiler askerî ve teknik yardım için kulis yapmış ve taleplerini haklı çıkarmak için ortak bir Müslüman düşman fikrini tekrar tekrar gündeme getirmişlerdir.³⁸³

Ignatius'un, misyonerlere tavsiyelerinden bir diğeri de Etiyopyalı yöneticilerin teknoloji transferi ve teknik bilgi aktarımı konusunda Avrupalı devletlerle ittifak yapma isteğini kullanmaktı. Misyonerler sadece dinî değil dünyevi beceriler ve meslek öğretme yetenekleriyle de Etiyopyalıları etkilemişlerdi. Sundukları teknik çözümler potansiyel mühtedilerin ilgisini çekmişti.³⁸⁴ Lebne Dengel, Portekiz Kralı'na gönderdiği bir mektupta ihtiyaç duyduğu meslekleri ve hangi amaçlar için istediğini yazmıştır: “Bana resimler yapmak için sanatkârlar; savaş için her türlü silah yapmak amacıyla zanaatkarlar; altın ve gümüşü çıkarmak için madenciler; bunları işlemek için kuyumcular; mimari faaliyetler için duvar ustaları, marangozlar ve doktorlar göndermeni istiyorum.”³⁸⁵ Etiyopyalılar için Avrupalılar sadece din kardeşi değil aynı zamanda teknoloji tedarikçisiydi, Cizvitler de bu beklentiyi misyonerlik faaliyetlerinde araç olarak kullanmışlardır. Ignatius, teknolojik ilerlemeyi dinî dönüşümün diğer yüzü gibi sunarak misyonun başarı şansının artacağına inanmaktaydı ki Paez'in

³⁸¹ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I*, s. 288.

³⁸² Caraman, *The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634*, s. 15.

³⁸³ Salvatore, “The Ethiopian Age of Exploration: Prester John's Discovery of Europe, 1306-1458”, s. 624–625.

³⁸⁴ Steven Kaplan, “Themes and Methods in the Study of Conversion in Ethiopia: A Review Essay”, *Journal of Religion in Africa*, C. 34, No: 3, 2004, s. 383.

³⁸⁵ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II*, s. 505.

başarısına bakıldığında haklı olduğu anlaşılmaktaydı. Etiyopya'ya gönderilen misyonerler arasında Paez, Etiyopya seçkinlerini Katolikliğe çekmede inkâr edilemez şekilde en etkili isim olmuştur. Paez teknik bilgi gerektiren yaptığı mimari eserlerle imparatorun ve yakın çevresinin gözüne girmişti.³⁸⁶

2.2.5. Toprak ve Mülk Üzerinden Siyaset

Cizvitler, siyasi olarak kilit konumlara yerleşmeye çalışırken yerel liderler ve valiler de Cizvitlerle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmışlardır. İmparatorların ve valilerin, manastır liderleriyle ilişkilerini güçlendirmekte kullandığı geleneksel yöntemlerden biri onlara toprak vermektir.³⁸⁷ Etiyopya'da birine, bir gruba veya kiliseye toprak verilmesi *gult* olarak bilinmektedir. İmparatorun kararıyla bir toprak parçasını *gult* olarak alan kişi veya kilise, o topraklarda yaşayan köylülerle ilgili birtakım haklara sahip olmaktadır.³⁸⁸ Ancak *bala-gult* (toprak tahsis edilen kişi veya grup) toprağın kendisi üzerinde hiçbir hakka sahip değildir ve imparatorun yerel temsilcisi olarak görev yapar. *Gult* sistemi, Etiyopya'da uzun yıllar devlet-kilise ilişkilerinin temel taşı olmuş ve imparatorun taşra memurları ile kiliseler üzerinde etkili bir kontrol sağlamasına olanak tanımıştır.³⁸⁹

XVII. yüzyılın başlarında Cizvitler de bu ayrıcalıklardan faydalanmıştı. İmparator Za Dengel, Pedro Paez'e Katolik Kilisesini kurabileceği miktarda arazi teklif etmiş hatta patrikliği kabul etmesi için Abuna'nın kontrol ettiği toprakları dahi Paez'e vermişti.³⁹⁰ *Gult*ların yanı sıra Etiyopyalı bağışçılardan ve yerel toprak sahiplerinden alınan katkılar da olmuştu. Bunlar çoğunlukla mülk, erzak, büyükbaş hayvan, az miktarda da olsa altın hatta köleler şeklindeydi. İmparator Susenyos, Fremona'daki misyon merkezine 200 altın tahsis etmiş ve her yeni

³⁸⁶ Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 152.

³⁸⁷ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 34.

³⁸⁸ Alvarez, *The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I.*, s. 93.

³⁸⁹ Martinez d'Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 35.

³⁹⁰ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s.35-36

misyoneri bağışla karşılamıştı. Art arda yapılan bu bağışlar gelenekçiler ve Katolik yanlıları arasındaki en hararetli tartışmaların yaşandığı sıralarda gelmişti.³⁹¹

2.2.6. Tartışma Kabiliyeti ve Şiddete Başvurma

Cizvitlerin önemle üzerinde durdukları ve övündükleri özelliklerden biri de hitabet ve ikna gücü olmuştur. Hitabet, Cizvit eğitiminde oldukça önemlidir ve tarikat mensupları Etiyopya’da imparator huzurunda yapılan teolojik tartışmalarda bu becerilerini oldukça iyi kullanmışlardır.³⁹² Bu tartışmalarda her iki grup da Hristiyan olduğundan Etiyopyalılar ve Katolikler aynı kutsal metinleri otorite olarak kabul etmekteydiler. Cizvitler, imparator huzurundaki tartışmalarda rakiplerine karşı kazanılan zaferi, kutsal metinlerin doğru yorumlanmasının ve ikna kabiliyetlerinin sonucu olarak görmüşlerdi. Hitabet yeteneğiyle hem Cizvit rahiplerin prestiji artmakta hem de Katolik inanç yüceltilmekteydi.³⁹³ Aslında Susenyos’un huzurunda yapılan tartışmalar, o dönemde hem gelenekçilerin hem de Katoliklerin hâlâ aklın gücüne ve diğerlerini ikna etme kapasitelerine inandıklarını göstermektedir. Ancak anlaşmazlıkları diyalog yoluyla çözmeye yönelik bu girişim kısa ömürlü olmuştur.³⁹⁴

Misyonerler vaaz vermeyi, Etiyopya’da Katolik doktrinini tanıttmanın ve ahlaki değerleri güçlendirmenin ana yollarından biri olarak görmüşlerdir. Cizvitler vaazı gerçekten din değiştirme için bir araç olarak görmüş; dinî dönüşümlerin de sözlerinin dinleyiciler üzerindeki etkisinden kaynaklandığına inanmışlardır.³⁹⁵

³⁹¹ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 270.

³⁹² Paez, *History of Ethiopia 1622 C. II*, s. 386; Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 97.

³⁹³ Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 6.

³⁹⁴ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 295.

³⁹⁵ Cohen, *The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)*, s. 78, 86. s. 86

Misyonerler tartışma ve vaaz gibi sözel kabiliyetlerle yetinmemişler, hitabet ve ikna etme seçenekleri başarısız olduğunda daha fazla sosyal kontrol sağlamak için şiddet ve tehdide de başvurmuşlardır.³⁹⁶ Güç kullanımı din değiştirmede sık kullanılan bir yöntemdir. Tüm büyük dinlerin dinî dönüşüm için kuvvete başvurduğu iddia edilmektedir.³⁹⁷ Afrika'da özellikle de Etiyopya'daki Hristiyan misyonerler, Müslümanlar gibi insanlara seçim yapma izni vermemiş aksine mühtedilerin resmî doktrinleri kabul etmesi konusunda ısrarcı olmuşlardır. Sonuç olarak bu durum muhalif kişilerin çoğalmasına neden olmuştur.³⁹⁸ Aslında İmparator Susenyos din değiştirdikten sonra Katolikler ile Etiyopyalılar arasındaki kamuya açık tartışmalar Etiyopya rahiplerinin aleyhine olan koşullarda gerçekleşmişti. Etiyopyalı rahipler halkı imparatorun inancına ve otoritesine karşı kışkırttıkları için tutuklu mahkumlar olarak sık sık imparatorun önüne getirilmişlerdir. Katolikler, çoğu zaman dinî tartışma kisvesi altında Etiyopyalı rahiplere kendilerini savunma fırsatı bırakmayan sorular ve tehditler yöneltmişlerdi. Birçok Etiyopyalı keşiş Katolik teolojisini ve kristolojisini kabul etmeye zorlanmıştır.³⁹⁹ Cizvitler tüm vaftizlerin geçersiz kılınmasını haklı çıkarmak için argümanlar öne sürmüşlerdir. Öte yandan kendileri de toplu vaftiz gibi uygunsuz eylemlerde bulunmuşlar hatta bu törenler sırasında zincire vurularak getirilen kişileri zorla vaftiz etmişlerdir. Etiyopya takvimi yerine Gregoryen takvime göre ibadeti zorlayarak Etiyopya takvimine göre düzenlenen oruç ve bayramları da kaldırmayı amaçlamışlardır.⁴⁰⁰

2.2.7. Tarihin Kullanımı

Cizvit misyonerler Katolik Kilisesi ile Etiyopya Kilisesi arasındaki ayrılığı ve bunlar arasında kristolojik meselelerdeki bariz çelişkiyi açıklamak için teleolojiyi tarihsel bilgiyle

³⁹⁶ Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 92.

³⁹⁷ Rambo, *Understanding Religious Conversion*, s. 76.

³⁹⁸ Robin Horton, "African Conversion", *Africa: Journal of the International African Institute*, C. 41, No: 2, 1971, s. 105.

³⁹⁹ Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 6.

⁴⁰⁰ Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 49.

harmanlayan anlatılar geliştirmişlerdir. Amaçları tarihsel kanıtlarla Katolik Kilisesi ile Etiyopya Kilisesi'nin başlangıçta birleşik olduğunu kanıtlamaktı. Manuel de Almeida, eserinin bir bölümünü “Etiyopyalıların şizmatik bir inancı takip etme nedenleri”ne ayırmış ve Etiyopya'nın yaklaşık 610 veya 620 yılına kadar “sapkınlıklardan uzak” kaldığını savunmuştur. Roma ve Etiyopya arasındaki bağlantı koptuğunda ise durumun daha da kötüleştiğini ileri sürmüştür. Cizvit rahip Luis de Azevedo (1573-1634) da İmparator Zara Yakob'u (1434-68) Etiyopya Kilisesini “yarı Yahudi” hâle getiren lider olarak tanımlamıştır. Bu tarihî-teolojik anlatı, Susenyos tarafından halka hitaben yazılan bir mektupla da onaylanmıştır. Bu mektupta Abunalar, “eski bir sapkın ve şizmatik geleneğin mirasçıları” olarak tanımlanmıştır.⁴⁰¹ Susenyos ve Se'ela Krestos, Katolik inancı Etiyopya dinî geleneği içinde zaten varmış gibi sunmak istemiştir. Nitekim Susenyos'un inanç beyanının sonunda “*Bu inanç bize deniz yoluyla gelmedi (yani onu Etiyopya'ya getiren Portekizliler değildi), kitaplarımızda yer almaktaydı ve atalarımızın da inancıydı İznik Konsili'nden beri böyleydi.*” ifadesi yer almaktadır.⁴⁰² Yani “doğru inanç” aslında başından beri bizde mevcuttu sadece yanlış yorum perdesi altında gizlenmiş ve açığa çıkmayı beklemekteydi. İmparator, Katolik inancı yeni bir şey değil aksine Etiyopya'nın geleneksel inancının önemli bir parçasıymış gibi göstererek meşrulaştırmak istemişti.

Mendes'in Etiyopya'ya geldiğinde verdiği ilk vaazın, Etiyopyalıların ve seleflerinin tartıştığı konulardan ziyade “Etiyopya Kilisesi'nin tarihini şekillendiren çeşitli sapkınlıklarla” ilgili olması bu konunun önemini ortaya koymaktadır. Katolik Patriğin düşüncesine göre İskenderiye Kilisesi'nin sapkınlığı kaçınılmaz olarak Etiyopya Hristiyanlığını da lekelemişti.⁴⁰³ Mendes, Etiyopya Hristiyanlığı hakkında bilgi edinmek için Alvarez ve Paez'in

⁴⁰¹ de Almeida, **Some Records of Ethiopia 1593-1646**; Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557-1632**, s. 142-143.

⁴⁰² Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 45.

⁴⁰³ Cohen, “Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians' Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century”, s. 151.

eserlerinden yararlanmıştır. Cizvitler, muhaliflerinin argümanlarını çürütmek amacıyla Etiyopya tarihi ve dini için önemli eserlerden olan *Kebrä Negast* ile *Haymanota Abaw*'dan kendi tezlerini desteklemek amacıyla alıntılar yapmışlardır.⁴⁰⁴

Loyolalı Ignatius'un, Fransisco Alvares'in eseri ve Roma'daki Etiyopyalı keşişlerden edindiği bilgiler sayesinde Etiyopya'daki iki kehanetten haberdar olduğu düşünülmektedir. Biri, Frank kralının tehdit altındaki Etiyopya İmparatorluğunu kurtarmaya geleceğiyle ilgili diğeri ise 100. Patriğin ölümünden sonra Etiyopya Kilisesi ile Roma arasındaki bir birliğin sağlanmasıyla ilgiliydi.⁴⁰⁵ Ignatius, pragmatik bir yaklaşımla eserinde bu kehanetlere bolca referans vermiştir. Bunları, misyonerlerin Etiyopyalı seçkinlerle müzakere için iletişime girme araçları olarak görmüştür. Aynı zamanda Katolik inancın doğru olduğu ve Etiyopyalıların, Papa'nın üstünlüğünü kabul etmesi için bu kehanetlere değinilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁰⁶

Tarihî olaylar ve kehanetler kadar kutsal kalıntılar da pragmatik amaçlarla kullanılmaya çalışılmıştır. Cizvitler, Etiyopya'da ölen önemli misyonerlerin ve Portekizli askerlerin kalıntılarını bulmaya ve toplamaya çalışmışlardır. Bu amaçla Patrik Oviedo'nun kemikleri mezardan çıkarılmış ve 1605'te Hindistan'a gönderilmiştir. Onunla birlikte ülkeye gelen Francesco Antonio de Angelis'inkiler ise Qwallala'daki yeni kiliseye taşınmıştır.⁴⁰⁷ Bazı Cizvit rahipler enerjilerini Etiyopyalılar tarafından "şehit" olarak kabul edilen Cristovao da Gama'nın kemikleri hakkında bilgi toplamaya adanmışlardır. Bu çabaların kolaylaştırılması için kraliyet

⁴⁰⁴ Cohen, "The Catholic Kingdom of Ethiopia: Father Manuel de Almeida's Account of the Imperial Conversion Ceremony.", s. 152.

⁴⁰⁵ Alvarez, **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, s. 358; Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**, s. 383; Aregay, "The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632", s. 32.

⁴⁰⁶ Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 37; Salvadore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John", s. 151; Salvadore, "The Ethiopian Age of Exploration: Prester John's Discovery of Europe, 1306-1458", s. 623.

⁴⁰⁷ Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 228.

otoritesi ve gücünden sonuna kadar yararlanılmıştır. Ancak mezarı Etiyopya'yı sürekli saldırılarla taciz eden Oromoların bölgesinde olduğu için bu çalışmalardan sonuç alınamamıştı.⁴⁰⁸ Kutsal kalıntılar, dinî duyguları coşturma ve Katolikliğe olan bağlılığı artırma amaçları açısından önemlidir çünkü da Gama ve askerleri, Müslümanların Etiyopya'da gerçekleştirdiği fetih faaliyetleri sırasında askerî açıdan oldukça faydalı olmuş ve imparator ile toplumun takdirini kazanmıştı.⁴⁰⁹ Bu nedenle kalıntılar toplum tarafından hürmet görmüş ve Katolik inanca sempati beslenmesine yardımcı olmuştur.

2.2.8. Çeviri ve Eğitim Faaliyetleri

Misyonerler dinî mesajı anlaşılır bir şekilde iletmek için tercümeyle uğraşır. Bu bir dilden diğerine çeviri yapmaktan daha fazlasıdır. Misyonerlerin iletmek istedikleri mesajı anlaşılabilir ve aşına hâle getirmek için analogiler bulmadaki becerileri oldukça önemlidir.⁴¹⁰ İncil kavramlarını çevirirken doğru terimlerin karşılığını bulmak, misyonerlerin karşılaştığı en ciddi zorluklardan biridir. Bağlama uygun olmayan çeviri, iletmeye çalışılan mesajın tamamen yanlış anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle misyonerler, fikirlerini doğru bir şekilde ifade etmek için misyonun hedefindeki toplumun hem dilinde hem de kültüründe sağlam bir temele ihtiyaç duymaktadır.⁴¹¹

Cizvitlerin Etiyopya'da tercüme ettikleri ilk metinlerden biri muhtemelen *Cartilha por Perguntas*'tır. Bu eser *Doutrina Christaa*'nın⁴¹² bir versiyonudur. *Cartilha*'nın; Fremona, Gorgora ve Qwallala gibi yerleşimlerdeki çocuklara ve okuma yazma bilmeyen yetişkinlere

⁴⁰⁸ 1612'ye ait Yıllık Mektup bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 69.

⁴⁰⁹ Miguel de Castanhoso, **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, s. 69.

⁴¹⁰ Rambo, **Understanding Religious Conversion**, s. 96-98; Kaplan, "The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology", s. 170.

⁴¹¹ Kaplan, "The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology", s. 170.

⁴¹² Potansiyel mühtedilere Hristiyanlığın temel inanç esaslarını öğretmek amacıyla Portekizce olarak yazılmış ve birçok dile çevrilmiştir. Aynı zamanda okuma yazmayı öğretmek amacıyla resimli versiyonları da vardır. Amharca ve Ge'ez diline ise Portekizli kaptan Joao Gabriel tarafından çevrilmiştir.

Hristiyan doktrini öğretmek için kullanıldığına dair kanıtlar vardır.⁴¹³ Dil öğrenme konusunda yetenekli olan Pedro Paez de kralın huzuruna davet edilmeyi beklerken Etiyopya’da en yaygın olarak konuşulan dil olan Amharca’yı ve eski ayin dili olan Ge’ez’i incelemiştir. *Cartilha*’nın çevirisini Etiyo-Portekizli melez çocukların eğitimi için kullanmıştır. Çocukların bu eseri okuduktan sonra Hristiyan inancı hakkında yetişkinlerden ve keşişlerden daha bilgili konuştuklarını duyunca Etiyopyalıların şaşırdıkları aktarılmıştır.⁴¹⁴ Bu durum Paez’in kendinden önce namının imparatora gitmesini sağlamıştır. İmparatorun isteği üzerine *Cartilha*’nın birçok kopyası üretilmiş ve tüm kiliselerde çocuklara okutulmak üzere dağıtılmıştır.⁴¹⁵ Se’ela Krestos da Portekizli birini öğretmeni olarak tutmuş ve *Cartilha* aracılığıyla Portekizce öğrenmiştir.⁴¹⁶ Cizvitler, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Karşı Reform’a ait birkaç teolojik eseri de Ge’ez diline tercüme etmişlerdir. Rahip Juan de Maldonado’nun dört İncil üzerine yazdığı yorumu bu metinler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Se’ela Krestos, asilzadeler ve keşişlerin bir toplantıya çağrılmasını ve bu yorumun onlara karşı yüksek sesle okunmasını emretmiştir.⁴¹⁷

Cizvitlerin Etiyopya’daki çeviri faaliyetleri tek yönlü olmamıştır. Etiyopya Kilisesi’nin kendi içindeki çelişkilerini göstermek ve hatalarını bulmak amacıyla Etiyopyalılara ait bazı eserlerin de çevrildiği anlaşılmaktadır. Paez, Etiyopyalılar arasında kutsal kitaplardan sonra ikinci derecede öneme sahip olan *Haymanota Abaw*’ı sık sık kullanmıştır. Bu eser, monofizit görüşte yazılmasına rağmen Paez’in fikirlerini destekleyebileceği Katolik inançla uyumlu çok sayıda ifade içeriyordu.⁴¹⁸ Etiyopyalılar ile yapılan tartışmalarda eserden alıntılar yapmış ve

⁴¹³ Jose Miguel Pinto dos Santos, “Illustrations of Doutrina: The Artwork Used in the Doutrina Crista”, **Bulletin of Portuguese-Japanese Studies**, No: 2, 2016, s. 157; Martinez d’Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, s. 166.

⁴¹⁴ Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 46.

⁴¹⁵ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 102

⁴¹⁶ 1612’ye ait Yıllık Mektup Bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 69.

⁴¹⁷ 1613’e ait Yıllık Mektup Bkz. Wright, Grek, **a.g.e.**, s. 76.

⁴¹⁸ Caraman, **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, s. 82–83.

diyofizit görüşün haklılığını ispatlamak için bu alıntıları kullanmıştır. Pedro Paez, Goa'daki Cizvit müfettişi Nicolas Pimenta'ya 1610 yılında yazdığı mektupta; Rahip Gaspar Fernandes'in geçen yıl hazırladığı kitapçıktan ve Rahip Manuel da Veiga'nın derlediği Etiyopyalıların temel hatalarına ilişkin bir risaleden bahsetmektedir. Rahip Antonio Fernandes'i de yeni bir hatalar kataloğu derlemesi için görevlendirdiğinden söz etmektedir.⁴¹⁹

Temel sorunlardan bir diğeri de Etiyopya'daki her Cizvit'in kolayca yapamayacağı yerel bir dilde vaaz vermektir. Böyle bir sorunun farkında olan Ignatius, Habeş dilinin öğrenilmesi veya bu dili iyi bilen Portekizli tercümanların yardımıyla Hristiyan doktrininin öğretilmesini önermiştir.⁴²⁰ Ancak Etiyopya'da durum Cizvitlerin yalnızca bilginler tarafından anlaşılan kutsal Geez dili ile halkın anlayabileceği dil olan Amharca arasında karar vermek zorunda kalması nedeniyle karmaşıktır.⁴²¹

Etiyopya'nın gençleri de misyonerlik faaliyetlerinin birincil hedefleri arasındaydı. Genç nesillerin Katolik-Latin geleneklerine göre eğitilmeleri genç ve hevesli Katolikler ile isteksiz babaları arasında nesiller arası bölünme oluşturmak için gerekli bir adım olarak görülmekteydi.⁴²² Bu amaçla Ignatius, okulların kurulmasını ve gelecek vadeden öğrencilerin eğitim için yurt dışına gönderilmesi için planlama yapılmasını önermiştir.⁴²³ Seminerler ve okullar, misyonun görevleri yürütmek için gereken bireyleri sağlamış ve yeni Katoliklerin sosyalleşmesine katkıda bulunmuşlardır.⁴²⁴

⁴¹⁹ Pedro Paez'in Rahip Nicolas Pimenta'ya 1610 yılında gönderdiği mektup Bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 53.

⁴²⁰ Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**, s. 386.

⁴²¹ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**. S. 79

⁴²² Salvatore, "The Jesuit Mission to Ethiopia (1555-1634) and the Death of Prester John", s. 154.

⁴²³ Ignatius of Loyola, **Letters of St. Ignatius of Loyola**, s. 386.

⁴²⁴ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**. s. 145

2.2.9. Sanat ve Mimarinin Kullanımı

Cizvitler, Etiyopya gibi yarı okuryazar bir toplumda resimleri ve ikonaları Katolikliğin ideolojik içeriğini iletmek bir araç olarak kullanmışlardır. Son araştırmalar Etiyopya sanatındaki üslup değişikliklerinin XVI. yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyılın başlarında Cizvit misyonerler tarafından harekete geçirildiğini göstermektedir.⁴²⁵ İkonaların, misyonerlerin himayesinde faaliyet gösteren yerel Etiyopyalı sanatçılar tarafından yeniden üretilmeye başlanmış olması da kuvvetle muhtemeldir. Cizvit rahip Luis Cardeira (ö. 1640) resim çalışmalarıyla hem misyonerlerin konutlarında hem de kraliyet yerleşkelerinde aktif rol almıştır.⁴²⁶

Misyonerler, Etiyopya ve Katolik ibadethaneleri arasında ayırım yapmak için kilise inşaat yöntemlerinde yenilik yapmışlar ve ülkedeki Katolik varlığının kanıtı olarak bu yapılara büyük önem vermişlerdir. Taştan yapılmış kiliseler ve binalar, Cizvitlerin Etiyopya'daki varlıklarını kalıcı olarak algıladıklarını göstermektedir.⁴²⁷ Cizvitler, *Genneta Iyasus Kilisesi*'ni mimarî bir şaheser ve önemli bir propaganda aracı olarak görmüşlerdir. Bu kilise görevin zaferini simgeleyen bir anıt hâline gelmiş ve yerel halk için büyük bir cazibe merkezi olmuştur. İnşaat çalışmaları sırasında çok sayıda kişinin burayı ziyaret ettiği ve taştan yapılmış bir ev görünce hayrete düştüğü bildirilmiştir. Cizvitler mimari şaheser olarak görülen bu yapı ile insanları kiliseye çekmiştir. Etiyopya Kilisesi uzun süredir neredeyse hiç mimari eser ortaya koymamıştı öte yandan Katolik Cizvitler sadece on yıl içinde krallıkta ciddi inşaat faaliyetlerine giriştiler. Yeni mimari bir ölçüde Etiyopya toplumunun dönüşümünü de yansıtıyordu. Bu

⁴²⁵ Cohen, "Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians' Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century", s. 9; **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 146.

⁴²⁶ Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557-1632**, s. 222.

⁴²⁷ Cohen, **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, s. 153

yapılar; misyonerlerin, hamilerinin ve Katolik topluluğunun değerlerini uygun şekilde ifade edip geliştirebilecekleri uygarlık alanlarıydı.⁴²⁸

Sanat eseri niteliği taşıyan hediyeler de soylularla iletişim kurma ve misyonerlik yöntemlerinden biri olarak kullanılmıştır. 1612 yılına ait bir mektupta; hediye olarak Goa’da özel olarak yaptırılmış kraliyet yüzüğüne takılacak bir mücevher, kıymetli bir kolye, Diu’da üretilmiş oymalı bir kutu, Çin işi porselen tabaklar ve birkaç tabloda bahsedilmektedir. Hatta imparator mücevheri görünce “Şu ana kadar bana bundan daha güzel bir hediye sunulmadığından eminim. Bu mücevheri inanılmayacak kadar değerli buluyorum...” demiştir.⁴²⁹

2.2.10. Metafizik Olayların Etkisi

Etiyopya gibi geleneksel toplumlarda doğaüstü birtakım olaylar da din değiştirme aracı olarak kullanılmıştır. Etiyopya’daki Cizvit misyonerler, Tanrı ile insan arasında aracılar olarak hareket etmişlerdir. Kutsal su ve azizlerin suretleriyle inananları iyileştirmişler ve şeytanları kovmuşlardır. Bu tür faaliyetler Cizvitlere, Etiyopyalıların manastırlardaki keşişlere yükledikleri niteliklere eş değer bir kutsallık havası vermiştir. Benzer şekilde rüyaları ve vizyonları hafife almayan bir toplumda Cizvit misyonerler, dinî etkilerini ve otoritelerini arttırdığı için rüya yorumcusu rolünü de üstlenmişlerdir.⁴³⁰ Hristiyan geleneklerinde son derece önemli olan rüyalar ve vizyonların din değiştirmelerde etkili olduğu bilinmektedir. Aynı rüyayı birkaç defa gören Etiyopyalı bir rahibin veya rüya ile din değiştiren erkek ve kadınların olduğu Cizvit metinlerinde yer almaktadır.⁴³¹ Yıllık mektuplar Ignatius Loyola ve Francis

⁴²⁸ Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 250, 259.

⁴²⁹ 1612’ye ait Yıllık Mektup Bkz. Wright, Grek, *The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation*, s. 64; Martinez d’Alos-Moner, *Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632*, s. 230.

⁴³⁰ Cohen, “Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians’ Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century”, s. 12–13.

⁴³¹ Cohen, *a.g.e.*, s. 9.

Xavier'in (1506-1552) güçlerine çağrıda bulunarak meydana gelen mucizelerden bahseder. Bu kişilerin resimleri ve ikonaları hastaların iyileşmesine ve hamile kadınların doğum yapmasına yardımcı olmak için kullanılmıştır.⁴³²

Bir takım hastalık ve salgınların ortaya çıkması da Tanrı'nın bir gazabı olarak görülmekteydi. İsa'nın tabiatıyla ilgili kurulan konseye seçilen misyoner düşmanı bir keşişin kısa süre sonra "kötülüğünün cezası" olarak ağır hastalığa tutulduğu aktarılmıştır. Başka bir keşiş "hak inancını" terk edince denizde boğularak kötü bir sonla hayata veda etmiştir.⁴³³ Yıllık mektuplarda aktarılan bir olayda ise veba nedeniyle yakınlarını kaybeden bir adam, Ignatius'un ikonası sayesinde hem kendisini hem de ailesinden geriye kalanları vebadan kurtarmıştır.⁴³⁴

⁴³² 5 Şubat 1635 tarihli Yıllık Mektup Bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 158; Martinez d'Alos-Moner, **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557-1632**, s. 237.

⁴³³ 1615'e ait Yıllık Mektup Bkz. Wright, Grek, **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, s. 94.

⁴³⁴ Rahip Bruni'nin Cizvit Tarikatı lideri Mutio Vitelleschi'ye gönderdiği 30 Haziran 1629 tarihli mektup Bkz. Wright, Grek, **a.g.e.**, s. 139.

SONUÇ

Etiyopya Kilisesi, monofizit anlayış ve inanç esasları gibi temel konularda İskenderiye Kilisesi'nin öğretilerini takip etmektedir. Ancak Etiyopya Kilisesi, pagan kültürü ve Yahudi şeriatının etkisiyle kendine özgü Hristiyanlık anlayışı geliştirmiştir. Ülkenin siyasi anlamda Müslüman devletler tarafından çevrelenmiş olması Kilisesi'nin, İskenderiye ile iletişimini kısıtlanmış bu durum Etiyopya Hristiyanlığında kendine has uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Keşifler Çağı öncesinde Etiyopyalılar ile Avrupalı dindaşları arasında sınırlı da olsa etkileşim söz konusudur. İtalyan şehir devletlerinin elçileri Etiyopya'da siyasi ve ticari misyonlar yürütürlerken, Etiyopyalı rahipler de Avrupa'daki konsillere elçiler göndermişlerdir. Bu konsillerde monofizit görüşü savunan Etiyopyalı rahipler ile diyofizitliği savunan Katolikler arasında tartışmalar yaşanmıştır.

XV. yüzyılın sonundan itibaren denizlerde güçlenen Portekizliler, Hint Deniz Yolu'nun güvenliğini sağlamak ve Kızıldeniz ticaretinde söz sahibi olmak amacıyla karada müttefik arayışına girişmiş ve Etiyopya İmparatoru "Prester John'un" en uygun kişi olduğunu düşünmüşlerdir. Osmanlı Devleti, Portekizlilere karşı harekete geçerek Etiyopya'nın kıyı bölgelerini elinde tutan Müslüman sultanlıklara askerî ve siyasi destek vermiştir. Aynı amaç doğrultusunda Yemen, Mısır ele geçirilmiş ve Etiyopya'da Habeş Eyaleti kurulmuştur. Bu durum Portekiz ile Etiyopya arasında oluşturulmak istenen "haçlı" ittifakını engellemiş ve misyonerlerin Etiyopya'daki faaliyetlerini zorlaştırmıştır.

XVI. yüzyılda Etiyopya'nın başta Portekiz olmak üzere Avrupa devletleriyle ilişkileri elçilik heyetleri ve askerî hareketler düzeyinde başlamıştır. Ülkeye gönderilen elçilik heyetinde misyoner rahipler de yer almış, bu rahipler ülkedeki Hristiyanlık hakkında Avrupa'daki krallara ve Papalığa bilgiler göndermişlerdir. *Reconquista*'yı henüz tamamlamış olan İber

Yarımadası'ndaki devletler ve Papalık "Yahudi âdetleriyle kirlenmiş Hristiyan inancı"nı düzeltmek için girişimler başlatmıştır. Avrupa'da Karşı Reform'un yaşanması, Cizvitler gibi Katolik inanca ve Latin geleneklere son derece bağlı tarikatların ortaya çıkması ve Propaganda Fide'nin kurulması Etiyopya'daki misyon faaliyetini etkilemiştir. Avrupa'daki bu gelişmelerin sonucunda, doğrudan merkezden yürütülen misyonerlik politikaları kesin hatlarla çizilmiştir. Ancak Etiyopya'nın uzak konumu ve kısıtlı iletişim kanalları misyonerlerin bu ülkede inisiyatif almalarına olanak tanımıştır.

XVI. yüzyılda Etiyopya'daki misyonerlik faaliyetlerini yürütmek için Cizvit Tarikatı üyeleri görevlendirilmiştir. Cizvitler, Etiyopya'da Katolik inancı yaymak amacıyla birtakım yöntem ve stratejiler kullanmışlardır. Loyolalı Ignatius'un talimatları doğrultusunda Katolik inancı yayarken soylulardan başlayarak topluma doğru yayılacak olan "tepeden inmece" bir strateji benimsemişlerdir. Öncelikle imparator ve soyluların Katolik inancı kabul etmesine çabalamışlar, Etiyopya Kilisesi'nin sahip olduğu yetkilerin ve geniş toprakların Katoliklere de verilmesi amacıyla imparatorlarla ilişki içine girmişlerdir. Aynı zamanda Abuna ve önemli manastır yöneticilerini saf dışı bırakarak bu makamları ele geçirmeye çalışmışlardır. Etiyopya Kilisesi'nin lideri Abuna İskenderiye Kilisesi ile bağı temsil ettiğinden misyonerler, Abuna ve İskenderiye Kilisesi'ni tüm kötülüklerin kaynağı olarak göstermek istemişlerdir. Tarihî kaynaklardan örnekler göstererek Etiyopyalıların başlangıçta diyofizit görüşü kabul ettiklerini ancak VII. yüzyılda İskenderiye Kilisesi'nin etkisiyle Etiyopya'da monofizit inancın yayılmaya başladığını kanıtlamaya çalışmışlardır. İmparator ve halkın huzurunda yapılan tartışmalarda Etiyopyalı din adamlarının görüşlerini çürütmek için hitabet ve ikna kabiliyetlerini ön plana çıkarmışlardır. Çeviri faaliyetleriyle hem Katolik metinleri halkın anlayabileceği dile çevirmişler hem de Etiyopyalıların metinlerindeki çelişkileri bulup "hatalar kataloğu" oluşturarak bunu Etiyopyalı din adamlarına karşı kullanmışlardır. *Haymanota Abaw* gibi eserleri tercüme ederek diyofizit görüşün doğru olduğu yönünde birtakım kanıtlar

sunmuşlardır. Eğitim faaliyetleriyle gençleri etkilemek, onları ailelerinin inancından farklı şekilde yetiştirmek ve nesiller arası ayrılık oluşturmak istemişlerdir. Loyolalı Ignatius'un tavsiyelerine uyan Cizvitler, teknik ilerlemeyi dinî dönüşümün diğer yüzü gibi sunarak misyonun başarı şansının artacağına inanmışlardır. Misyonerler; sanat ve mimari alanındaki kabiliyetlerini soylular ve halkı etkilemek için kullanmışlardır. Örneğin Pedro Paez'in inşa ettiği Genneta Iyasus Kilisesi halk arasında hayranlıkla karşılanmış ve Katolik inancın vücut bulmuş hâli olarak görülmüştür. Misyonerler, imparatorların Avrupalı devletlerle ittifak yapma isteğinden de faydalanmışlardır. İmparatorların ateşli silahlara ve bunları kullanabilecek askerlere ihtiyacı olduğunu bildiklerinden, Avrupalı krallar ve Etiyopya imparatorları arasında bu silahların tedariki amacıyla elçi olarak görev yapmışlardır.

Misyon, misyonerlerin kişilikleri bağlamında değerlendirilecek olursa Etiyopya misyonunun ilk yıllarında Ignatius'un verdiği *“O ruhlara karşı hassas bir şekilde ve şiddete başvurmada gidin.”* talimatına sadık kalan Paez ve Lobo gibi rahipler misyonları sırasında başarılı olmuşlar hatta imparator ve bazı soyluların Katolik inancı kabul etmesini sağlamışlardır. Misyon faaliyetlerinin başarısız olmasında Oviedo ve Mendes gibi rahiplerin sert karakteri ve şiddeti takdir eden görüşleri etkili olmuştur.

Katoliklerin Etiyopya'daki faaliyetlerinin başarısız olmasında birtakım faktörler etkili olmuştur. Misyonerler burada, Afrika'nın diğer bölgeleri ve Amerika kıtasındakine benzer kabile hayatı yaşayan halklar veya küçük devletçiklerin aksine bin yıldan fazla süredir devlet deneyimi olan ve teşkilatlanmasını tamamlamış bir kilise yapılanmasıyla karşılaşmışlardır. Kilise, imparatoru destekleyerek ona meşruiyet sağlarken dinî liderler de imparator sayesinde imtiyazlar elde etmekte ve toplumsal istikrar sürdürülmekteydi. Etiyopya kültürü ve Ortodoks inanç da birbiri içine geçerek ayrılmaz bir bütün oluşturmaktaydı. Diğer bölge ve kıtalardakine kıyasla Etiyopya misyonundaki zorluğunun temelinde bu durum vardır.

Misyon faaliyetinin başarısız olmasındaki bir diğer neden Katolik misyonerlere karşı direnişin oluşması sonucunda siyasi ve dinî çatışmaların çıkmasıdır. Eski Ahit kökenli Sebt günü ve sünnet gibi uygulamalar ile çok eşlilik ve Timkat gibi Etiyopya geleneklerinin değiştirilmeye çalışılması; keşişler, soylu kadınlar ve toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Gelenekleriyle ve tarihiyle gurur duyan bir toplumda bu değişiklikler ister istemez tepkilere neden olmuştur. Misyonerler halkın gözünde yabancı ve İskenderiye’den gelen “hak dine” leke sürmek isteyen kişiler olarak görülmüştür.

İmparator Gelawdewos döneminde başlayan dinî tartışmalar, Minas döneminde Katoliklere karşı tepkiye dönüşmüştür. Susenyos ise Katolik inancı kabul etmiş ve onun döneminde Katolik inanç yayılmaya çalışılmış ancak ülkede çıkan isyanlar ve iç savaş sonucunda halefi Fasilidas misyonerlerin ülkeden ayrılmasını istemiştir. XVI. yüzyılda Osmanlılara karşı Portekizlilerle ittifak kuran Etiyopya imparatorları, XVII. yüzyılın ortalarına doğru misyonerlere karşı Osmanlılarla anlaşarak misyonerlerin Etiyopya’ya girişlerinin engellenmesini talep etmişlerdir. Cizvitlerin ardından misyon faaliyetleri için Etiyopya’ya Fransisken rahipler gönderilmiş ancak istenen sonucun elde edilememesi sonrasında Katolik misyonu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Etiyopya’nın XV. yüzyıldan itibaren Akdeniz güçleriyle tekrardan ilişki içerisine girmesi ve misyonerlerin faaliyetleri sonucu Avrupa’da Prester John algısı olumsuz anlamda değişmiştir.

KAYNAKÇA

- Abbink, Jon: “An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia: Issues of Identity and Politics”, **Journal of African Cultural Studies**, C. 11, No: 2, 1998, s. 109–124.
- Almeida, Manoel De: **Some Records of Ethiopia 1593-1646**, ed. C.F. Beckingham, G.W.B. Huntingford, Londra, The Hakluyt Society, 1954.
- Alvarez, Francisco: **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. I**, ed. G.W.B. Beckingham, C.F.; Huntingford, Londra, Routledge, 2016.
- : **The Prester John of the Indies: A True Relation of the Lands of the Prester John, being the narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia in 1520 C. II**, ed. G.W.B. Beckingham, C.F.; Huntingford, Londra, Routledge, 2016.
- Appleyard, David, Martin Orwin: “The Horn of Africa: Ethiopia, Eritrea, Djibouti, and Somalia”, **Language and National Identity in Africa**, ed. Andrew Simpson, Oxford, Oxford University Press, 2008, s. 267–290.
- Aregay, Merid Wolde: “The Legacy Of Jesuit Missionary Activities In Ethiopia From 1555 to 1632”, **The Missionary Factor in Ethiopia : Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 31–56.
- Atiya, Aziz S.: **Doğu Hristiyanlığı Tarihi**, ed. Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul, Doz Yayınları, 2005.
- Aykıt, Dursun Ali: **Etiyopya Kilisesi**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2013.
- : “Falaşalar veya Etiyopya Yahudileri”, **Milel ve Nihal**, C. 11, No: 2, 2016, s. 35.

- Babu, Blessen George: “Cultural Contacts between Ethiopia and Syria: The Nine Saints of the Ethiopian Tradition and Their Possible Syrian Background”, **Ethiopian Orthodox Christianity in a Global Context: Entanglements and Disconnections**, ed. Stanislaw Paulau, Martin Tamcke, Leiden, 2022.
- Bartnicki, Andrzej, Joanna Mantel-Niecko: “The Role and Significance of the Religious Conflicts and People’s Movements in the Political Life of Ethiopia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries”, **Rassegna di Studi Etiopici**, C. 24, 1969, s. 5–39.
- Beyene, Solomon Gebreyes: “The Chronicle of King Galawdewos (1540-1559): A Critical Edition with Annotated Translation”, University of Hamburg, 2016.
- Budge, E. A. Wallis: **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. I**, Londra, Methuen & Co. Ltd., 1928.
- : **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia C. II**, New York, Routledge, 2014.
- , (ed.): **Kebra Nagast: The Queen of Sheba and her only son Menyelek**, Londra, Medici Society, 1922.
- Caraman, Philip: **The Lost Empire: The Story of the Jesuits in Ethiopia, 1555-1634**, Londra, Sidgwick&Jackson, 1985.
- Casale, Giancarlo: **The Ottoman Age of Exploration**, New York, Oxford University Press, 2010.
- Çinpolat, Salih: “Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Sünnetin Yeri”, **Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C. 2, No: 3, 2017, s. 109–126.
- Clossey, Luke: **Salvation and Globalization in the Early Jesuit Missions**, New York, Cambridge University Press, 2008.
- Cohen, Leonardo: “Patience, Suffering and Tolerance: The Experience of Defeat and Exile

- among the Jesuits of Ethiopia (1632–59)”, **Journal of Jesuit Studies**, C. 9, No: 1, 2022, s. 76–94.
- : “The Catholic Kingdom of Ethiopia: Father Manuel de Almeida’s Account of the Imperial Conversion Ceremony.”, **Lusitania Sacra**, No: 29, 2014, s. 143–179.
- : **The Missionary Strategies of the Jesuits in Ethiopia (1555-1632)**, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2009.
- : “Visions and Dreams: An Avenue for Ethiopians’ Conversion to Catholicism at the Beginning of the Seventeenth Century”, **Brill-Journal of Religion in Africa**, C. 39, No: 1, 2009, s. 4–29.
- Erdem, Mustafa: **Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye**, Ankara, Türkiye Kamu-Sen Yayınları, 2005.
- Erlich, Hagai: **Ethiopia and the Middle East**, Londra, Lynne Rienner, 1994.
- : “Islam, War and Peace in the Horn of Africa”, **Muslim Ethiopia: The Christian Legacy, Identity Politics, and Islamic Reformism**, ed. Desplat Patrick, Terje Ostebo, New York, Palgrave Macmillan, 2013, s. 187–199.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet: “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Nedenleri”, **Dini Araştırmalar**, C. 2, No: 5, 1999, s. 387–413.
- : “Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 41, No: 1, 2000, s. 309–325.
- : “Türkiye’de Ortodoks Misyonerliği”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, ed. Ömer Faruk Harman, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005, s. 135–146.
- Flinn, Frank K.: **Encyclopedia of Catholicism**, New York, Facts On File, 2007.
- Friedrich, Markus: “Circulating and Compiling the Litterae Annuae. Towards a History of the

- Jesuit System of Communication”, **Archivum Historicum Societatis Iesu**, C. 77, No: 153, 2008, s. 3–39.
- Gray, Richard: “The Missionary Factor: An African Perspective”, **The Missionary Factor in Ethiopia : Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 9–16.
- Guilday, Peter: “The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922)”, **The Catholic Historical Review**, C. 6, No: 4, 1921, s. 478–494.
- Gündüz, Şinasi: “Misyonerlik”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2020, s. 193–199.
- Güngör, Ali İsra: **Cizvitler**, İstanbul, İlgi Kültür Sanat, 2016.
- : “Kilise’nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon’un Yeri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 43, No: 1, 2002, s. 171–185.
- Hamidullah, Muhammed: **İslam Peygamberi**, İstanbul, Beyan Yayınları, 2012.
- Harman, Ömer Faruk: “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, ed. Ömer Faruk Harman, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2005.
- Hassen, Mohammed: “Review of Futuh Al-Habaşa: The Conquest of Abyssinia (16th Century)”, ed. Şihab ad-Din Ahmad bin Abd al-Qader bin Salem bin Utman, Paul Lester Stenhouse, Richard Pankhurst, **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 1, No: 2, 2004, s. 177–193.
- Henze, Paul B.: **Layers of Time: A History of Ethiopia**, New York, Palgrave, 2000.
- Hindson, Edward: “Dominicans”, **The Popular Encyclopedia of Church History**, ed. Edward Hindson, Dan Mitchell, Eugene, Oregon, Harvest House Publishers, 2013.
- Horton, Robin: “African Conversion”, **Africa: Journal of the International African**

- Institute**, C. 41, No: 2, 1971, s. 85–108.
- Ignatius of Loyola: **Letters of St. Ignatius of Loyola**, ed. William J. Young, Chicago, Loyola University Press, 1959.
- Kaplan, Steven: “The Africanization of Missionary Christianity: History and Typology”, **Journal of Religion in Africa**, C. 16, No: 3, 1986, s. 166–186.
- : “Themes and Methods in the Study of Conversion in Ethiopia: A Review Essay”, **Journal of Religion in Africa**, C. 34, No: 3, 2004, s. 373–392.
- Katar, Mehmet: “Ortodoksluk”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Kitab-ı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.
- Kızılabdullah, Şahin: “Afro-Amerikalı Yahudiler”, **Dini Araştırmalar**, 2022.
- Kobishchanov, Yuri. M.: “Axum”, **The Early State**, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, The Hague, De Gruyter Mouton, 1978, s. 151–167, doi:10.1515/9783110813326.
- Lobo, Jeronimo: **The Itinerario of Jeronimo Lobo**, ed. M. G. Da Costa, Londra, Hakluyt Society, 1984.
- Marcus, Harold G.: **A History of Ethiopia**, University of California Press, 1994.
- Martinez d’Alos-Moner, Andreu: **Envoys of a Human God: The Jesuit Mission to Christian Ethiopia, 1557–1632**, Leiden, Brill, 2015.
- : “Paul and the Other: The Portuguese Debate on the Circumcision of the Ethiopians”, **Ethiopia and the Missions: Historical and Anthropological Insights**, ed. Verena Böll, Münster, Lit Verlag, 2004, s. 31–52.
- : “The Birth of a Mission: The Jesuit Patriarchate in Ethiopia”, **Portuguese Studies Review**, C. 10, No: 2, 2002, s. 1–14.

- McGuckin, John Anthony: **The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity**, Malden, Mass., Wiley-Blackwell, 2011.
- Miguel de Castanhoso: **The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543 with Some Contemporary Letters, the Short Account of Bermudez and Certain Extracts from Correa**, ed. R. S. Whiteway, Londra, Hakluyt Society, 1902.
- Mkenda, Festo: “Jesuits, Protestants, and Africa before the Twentieth Century”, **Encounters between Jesuits and Protestants in Africa**, ed. Robert Aleksander Maryks, Festo Mkenda, Boston, Brill, 2018, s. 11–29.
- Munro-Hay, Stuart C.: **Aksum: An African Civilisation of Late Antiquity**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1991.
- : **Ethiopia, The Unknown Land: A Cultural and Historical Guide**, Londra, I.B. Tauris, 2002.
- Orhonlu, Cengiz: **Osmanlı İmparatorluğu’nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996.
- Öztürk, Levent: “İslamiyet’in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 3, No: 4, 2001.
- Paez, Pedro: **History of Ethiopia 1622 C. I**, ed. Herve Pennec, Isabel Boavida, Londra, Hakluyt Society, 2011.
- : **History of Ethiopia 1622 C. II**, ed. Herve Pennec, Isabel Boavida, Londra, Hakluyt Society, 2011.
- Pankhurst, Richard: “Fear God, Honor The King: The Use Of Biblical Allusion In Ethiopian Historical Literature, Part I”, **Northeast African Studies**, C. 8, No: 1, 1986, s. 11–30.
- Rambo, Lewis R.: **Understanding Religious Conversion**, New Haven, Yale University Press,

1993.

Robinson, Charles H.: **History of Christian Missions**, Edinburgh, T. & T. Clark, 1915.

Salvadore, Matteo: “Muslim Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondarine Ethiopia”, **Northeast African Studies**, C. 12, No: 1, 2012, s. 51–72.

———: “The Ethiopian Age of Exploration: Prester John’s Discovery of Europe, 1306-1458”, **Journal of World History**, C. 21, No: 4, 2010, s. 593–627.

———: “The Jesuit Mission to Ethiopia (1555–1634) and the Death of Prester John”, **World-Building and the Early Modern Imagination**, ed. Allison B. Kavey, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010.

Santos, Jose Miguel Pinto dos: “Illustrations of Doutrina: The Artwork Used in the Doutrina Crista”, **Bulletin of Portuguese-Japanese Studies**, No: 2, 2016, s. 149–167.

Seland, Eivind Heldaas: “Early Christianity in East Africa and Red Sea/Indian Ocean Commerce”, **African Archaeological Review**, C. 31, No: 4, 2014, s. 637–647.

Sharman, J. C.: **Empires of the Weak: The Real Story of European Expansion and the Creation of the New World Order**, New Jersey, Princeton University Press, 2019.

Stark, Rodney, William Sims Bainbridge: “Networks of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects”, **American Journal of Sociology**, C. 85, No: 6, 1980, s. 1376–1395.

Steyn, Raita: “‘Saintly’ Protection of African Rulers in the Afro-Byzantine Orthodox Iconographic Tradition”, **Graeco-Africana et Afro-Byzantina. Proceedings**, 2016, 208–219.

Tamrat, Tadesse: “A Short Note on the Traditions of Pagan Resistance to the Ethiopian Church (14th and 15th Centuries)”, **Journal of Ethiopian Studies**, C. 10, No: 1, 1972, s.

137–150.

———: “Evangelizing The Evangelized: The Root Problem Between Missions And The Ethiopian Orthodox Church”, **The Missionary Factor in Ethiopia : Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 17–30.

Teferi, Amaleetch: “About The Jewish Identity of The Beta Israel”, **Jews of Ethiopia: The Birth of an Elite**, ed. Tudor Parfitt, Emanuela Trevisan Semi, New York, 2005, s. 173–192.

Teklehaymanot, Ayele: “The Struggle for the ‘Ethiopianization’ of the Roman Catholic Tradition”, **The Missionary Factor in Ethiopia : Papers from a Symposium on the Impact of European Missions on Ethiopian Society Lund University August 1996**, ed. Haile Getatchew, Lande Aasulv, Samuel Rubenson, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1998, s. 135–154.

Thomas, David, John Chesworth: “Asia, Africa and South America”, **Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 7 Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600)**, Leiden, Brill, 2015, s. 743–931.

Trexler, Richard C.: **The Journey of the Magi: Meanings in History of a Christian Story**, New Jersey, Princeton University Press, 1997.

Turan, Süleyman: **Misyoloji: Hristiyan Misyon Bilimi**, Ankara, Sarkaç Yayınları, 2011.

Ullendorff, Edward: **The Ethiopians: An Introduction to Country and People**, Londra, Oxford University Press, 1965.

Wendy Laura Belcher: “Sisters Debating the Jesuits: The Role of African Women in Defeating Portuguese Proto-Colonialism in Seventeenth-Century Abyssinia”, **Northeast African**

Studies, C. 13, No: 1, 2013, s. 121.

Wright, Jessica, Leon Grek: **The Jesuits in Ethiopia (1609-1641): Latin Letters in Translation**, ed. Wendy Laura Belcher, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2017.

Yıldırım, Münir: “Afrika’da Kadim Bir Kilise: Etiyopya Ortodoks Kilisesi”, **Milel ve Nihal**, C. 10, No: 2, 2013, s. 113–131.

Zorzi, Alessandro: **Ethiopian Itineraries circa 1400-1524: Including those collected by Alessandro Zorzi at Venice in the years 1519-24**, ed. O.G.S. Crawford, Cambridge, Hakluyt Society, 1958.

EKLER

Harita 1: Katolik misyonundaki önemli şehirler

Harita 2: Katoliklerin Etiyopya'daki misyonerlik faaliyetlerindeki önemli yerler

Etiyopya İmparatorları	Katolik Misyonerler (Etiyopya'ya geliş dönemine göre)
Lebne Dengel (1507-1540)	Francisco Alvarez
Gelawdewos (1540-1559)	Andre de Oviedo Gonçalo Rodrigues Manuel Fernandez Francisco Lopez Gonzalo Cardoso Antonio Fernandez
Minas (1559-1563)	Andreas Gualdames
Sarsa Dengel (1563-1597)	Abraham de Georgiis
Yakob (1597-1603) (1604-1606)	Melchior da Sylva Pedro Paez Antonio Fernandes (II) Luis de Azevedo
Za Dengel (1603-1604)	
Susenyos (1607-1632)	Pedro Paez Antonio de Monseratte Manuel de Almeida Manuel de Almeida Luis Cardeira Afonso Mendes Jeronimo Lobo Apollinar de Almeida Francisco Machado
Fasilidas (1632-1667)	

Tablo 1: Etiyopya imparatorları ve dönemlerinde ülkeye gelen misyonerler

ÖZET

AKCA Faruk, *XVI-XVII. Yüzyıllarda Etiyopya’da Katoliklerin Misyonerlik Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Ahmet Hikmet EROĞLU), Ankara Üniversitesi 2022, iv + 116 sayfa

Aksum İmparatorluğu’nun yıkılışı ve Müslüman Sultanlıkların fetihleri sonrasında dış dünyaya kapalı bir ülke haline gelen Etiyopya, XV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti ve Portekiz gibi Akdeniz güçlerinin siyasi ve askerî baskısına maruz kalmıştır. Etiyopya’da bu iki devlet arasındaki vekalet savaşları devam ederken Katolikler de misyonerlik faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Başta Cizvit Tarikatı rahipleri olmak üzere Katolik misyonerler Etiyopya’daki tahrif olduklarını düşündükleri Ortodoks inancın yerine Katolik inancı yaymaya girişmişlerdir. Bu süreçte farklı strateji ve metotlar izleyen Katolikler sonunda Etiyopya’da başarısız olmuşlardır. Bu çalışmada Etiyopya’daki Katolik misyonerlerin kullandığı teknikler ve stratejiler ile Etiyopyalıların bunlara karşı tepkileri araştırılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etiyopya, Misyonerlik, Cizvitler, Katolik, Osmanlı Devleti, Portekiz

ABSTRACT

AKCA Faruk, *Catholic Missionary Work in Ethiopia in the XVI and XVII centuries*, MA Thesis (Advisor: Prof. Ahmet Hikmet EROĞLU), Ankara University 2022, iv + 116 pages

Ethiopia, which became a country closed to the outside world after the collapse of the Aksumite Empire and the conquests of the Muslim Sultanates, has been exposed to the political and military pressure of Mediterranean powers such as the Ottoman Empire and Portugal beginning from the end of the 15th century. Catholics accelerated their missionary activities in Ethiopia as the proxy wars between these two states continued. The Jesuits, among these missionary sects, attempted to spread the Catholicism in place of the Orthodox faith in Ethiopia, which they thought was corrupted. Catholics, who followed different strategies and methods in this process, failed in Ethiopia eventually. The present thesis aims to investigate the techniques and strategies used by Catholic missionaries in Ethiopia and Ethiopians' reactions to them.

Keywords: Ethiopia, Missionary, Jesuits, Catholic, Ottoman Empire, Portugal